

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KOSOVA SORUNU ÖRNEĞİNDE SİRP VE ARNAVUT MİLLİYETÇİLİKLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Gentjana AGOLLI

Ankara-2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KOSOVA SORUNU ÖRNEĞİNDE SIRP VE ARNAVUT MİLLİYETÇİLİKLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Gentjana AGOLLI

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Nuri YEŞİLYURT

Ankara-2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Gentjana AGOLLİ

KOSOVA SORUNU ÖRNEĞİNDE SIRP VE ARNAVUT MİLLİYETÇİLİKLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Nuri YEŞİLYURT

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Gentjana Agolli

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	IV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARNAVUT VE SIRP AYRILIKÇILIĞININ TARİHSEL DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Kosova Sorunun Etnik ve Dinsel Milliyetçilik Açısından Değerlendirilmesi.....	6
2. Kosova'nın Arnavutlar ile Sırp Arasındaki Yeri.....	16
3. Arnavut ve Sırp Ulusal Kimliklerinin Şekillendirilmesi ve Milliyetçilik Söylemlerinin Yansımaları.....	23
3.1. Arnavut Ulusal Kimliği.....	26
3.2. Sırp Ulusal Kimliği.....	30
3.3. Arnavut ve Sırp Kimliklerinin Oluşumu Sürecinde İçsel ve Dışsal Faktörlerin Rolü.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

YUGOSLAVYA SOSYALİST FEDERAL CUMHURİYETİ ÖRNEĞİNDE KOSOVA'DAKİ ARNAVUT VE SİRP MİLLİYETÇİLİKLERİ

1. Josip Broz Tito Yönetimindeki Kosova'nın Yugoslavya Federasyonu İçerisindeki Durumu.....41
2. Kosova'yı Özerkliğe Doğru Götüren Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler50
3. 1974 Yugoslavya Anayasasına Göre Kosova'nın Yeni Durumu.....58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA SAVAŞININ ARNAVUT VE SİRP MİLLİYETÇİLİKLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

1. Sırp-Arnavut Etnik Çatışmasında Miloseviç İktidarının Rolü.....66
2. Kosova Savaşı Süreci ve Savaşın Uluslararası Nitelik Kazanması.....72
3. Uluslararası Toplumun Kosova Sorununa Bakışı ve Kosova'nın Bağımsızlığına Giden Yol.....76
 - 3.1. NATO Müdahalesiyle Sırp Kuvvetlerinin Kosova'dan Çekilmesi.....79
 - 3.2. Kosova'da UNMIK Yönetimi.....83
 - 3.3. Viyana Görüşmeleri ve Ahtisaari Planı.....85
4. Bağımsızlık İlanı ve Kosova Kimliği Üzerine Tartışmalar.....88

SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	100
ÖZET.....	115
ABSTRACT.....	116

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BM	Birleşmiş Milletler
EULEX	European Union Rule of Law Mission in Kosovo
GK	Güvenlik Konseyi
KFOR	Kosova Gücü (<i>Kosovo Force</i>)
KKO	Kosova Kurtuluş Ordusu
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı
UNMIK	Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu
UNHCR	BM Mülteciler Yüksek Komiserliği
OSCE	Organisation for Security and Cooperation in Europe
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UÇK	Ushtria Çlirimtare e Kosovës
YSFC	Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti

GİRİŞ

Kosova sorunun değeriendirilmesi, uzun ve çekişmeli tarihsel bir sürecin incelenmesini gerektirmektedir. Kosova adına gerçekleştirilen Arnavut-Sırp mücadelesi savaşıla başlayan ve savaşıla sonuçlandırılan tarihsel bir süreç olarak, Kosova'yı, Sırp lar ile Arnavutlar arasında yüzyıllarca süren etnik çatışmaların ve bölünmelerin etkisi altında kalan bir bölge haline getirmiştir. 1389 yılında Kosova bölgesinde Osmanlı ordusu ile Sırp önderliğindeki bir ordu arasında yapılan I. Kosova Savaşı, Sırp milliyetçiliğinin beşiği olarak bilinmektedir.

Böylelikle Sırp lar ve Sırp milliyetçiliği için bu denli önem taşıyan Kosova bölgesi, tarihten günümüze kadar Sırp lar tarafından imrenilen ve vazgeçilmez bir toprak parçası olarak değeriendirilmiştir. Arnavutlar açısından bakıldığında ise, onlar için de özel önem taşıyan Kosova bölgesi, Arnavut ulusal hareketlerinin ve kimliklerinin şekillendirilmesini yönlendiren bir toprak parçasıdır. Ayrıca Kosova'nın önemini arttıran Arnavutçuluk ve Sırpçılık siyasetleri, genellikle Balkanlarda ve özellikle Kosova bölgesinin güvenliği ve istikrarı için bir tehdit olarak algılanmıştır. Arnavutların ve Sırp ların kendi büyük ulus-devletlerini kurma hayallerini gerçekleştirme çabaları Kosova'da bağımsızlık alanlarının çakışmasına sebebiyet vermiştir.

1389 I. Kosova Savaşı ile 1999 Kosova Savaşı arasındaki tarihsel süreçte gelişme gösteren Arnavut-Sırp mücadelesi, Kosova'yı ele geçirme çabaları üzerinden yapılan bir mücadele olarak, Kosova'nın sürekli çatışmalarının ve istikrarsızlığın gölgesinde kalan bir bölge olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Bu mücadele ve gösterilen çabalar farklı dönemlerin koşullarına uygun bir şekilde gelişme göstermiş ve etkisini de o döneme göre yansıtmıştır. Osmanlı hâkimiyeti, I. ve II. Yugoslavya ve Miloşeviç iktidarının yarattığı koşullar çerçevesinde çatışmalı bir Sırp-Arnavut ilişkisinin oluşturulmasına ve bu ilişkinin Kosova bölgesi üzerinde olumsuz bir etki

yaratılmasına neden olmuştur. Anlaşıldığı üzere, Kosova sorunun tarihsel gelişim sürecinde birçok aşamalar yer almaktadır. Yugoslavya Devleti'nin kurulması ve kuvvetlendirilmesi Sırbistan'ın Kosova üzerindeki etkisinin ve egemenliğin azalmasını sağlamıştır. Tito yönetimindeki Kosova'nın Yugoslavya Federasyonu içerisindeki yeni durumu Kosova'da hayatlarını sürdüren etnik Arnavutların durumlarını az da olsa olumlu yönde değiştirecekti. Yugoslav Devleti hükümdarlığı altında görülen ekonomik ve sosyal gelişmelerinin sonucu Kosova'nın özerkliğini kazanmasıdır. Kosova'nın yeni durumu 1974 yılında yürürlüğe giren Yugoslav Anayasasında da mutlaklaşacaktı.

Milošević'in 1987 yılında iktidara gelmesiyle, 1389 yılındaki Kosova Savaşının yeniden şanlı tarihsel bir olay olarak gösterilmesi genelde Balkanlarda ve özelde Kosova'da milliyetçiliğin yeniden canlanmasına neden oldu. Miloseviç, Tito döneminden farklı bir tutum sergileyerek ve Tito'nun kurduğu yapının yıkılmasına yol açarak, Sırbistan'ın güçlendirilmesini sağlayan Sırp milliyetçiliğini beslemiş ve yıllarca kendi iktidarını sürdürmüştü. Sırp milliyetçiliğinin Milošević tarafından beslenmesi, Kosova üzerinde yeni bir milliyetçilik dalgasının yayılmasını mümkün kılmıştır. Bu dönemde Kosova bölgesi her zamankinden farklı olarak aşırı milliyetçiliğin gölgesinde kalma mecburiyetinde bırakılmıştı.

Gerginliğin ve güvensizliğin hâkim olduğu bu ortamda, çekişme ve çatışmalar büyüyüp gelişmiştir. Arnavut-Sırp çatışmalarının şiddetlenmesi sonucunda Drenica bölgesinde Yugoslav ordusu tarafından yapılan saldırıların ardından Yugoslav ordusu ile Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO) arasında çıkan ve NATO müdahalesiyle son bulan bu karşılıklı silahlı çatışma 1999 Kosova Savaşı olarak bilinmektedir.

NATO müdahalesi, Kosova sorunu bağlamında yapılan bütün görüşmelerin ve diplomatik müzakerelerin çözüm bulmakta başarısız olmasından sonra yapılan uluslararası askeri bir müdahale olarak bilinmektedir. Böylelikle koşulların

değişmesiyle farklı boyutlar kazanan Kosova sorunu, Yugoslavya'nın iç sorunu olarak değil de çözüm isteyen ve askeri müdahale gerektiren bir sorun olarak uluslararası siyasetin gündeminde yer almıştır.

Kosova sorunun yerel, bölgesel ve küresel bir çatışma haline gelmesini sağlayan iki milliyetçilik örneğinin birbirleriyle çatışması dışında, dışsal faktörler, uluslararası toplumun takındığı tavır ve sorunu çözmek adına üstlendikleri roller de oldukça önemlidir. Kosova'nın jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli oluşu, dış müdahalelerin etkisi ile Kosova sorununun büyümesinde ve etnik Sırlar ile etnik Arnavutlar arasındaki düşmanlığın derinleştirilmesinde etken olmuştur.

Kosova sorunu bağlamında Arnavut ve Sırp ilişkilerinin gelişimini ve etkisini anlamak ve bilimsel bir şekilde değerlendirebilmek için milliyetçiliğin, Kosova sorununa dâhil olan tarafların milli amaçlarına nasıl hizmet ettiğini ve bu olgunun değişiklik ve çatışma yaratma gücüne nasıl sahip olduğunu kuramsal bir şekilde değerlendirmek gerekir. Bu çerçevede, Arnavut ve Sırp ulusal hareketlerinin oluşumu ve ulusal kimliklerin inşa süreci etnik ve dinsel milliyetçilik bağlamında değerlendirilmelidir. Ayrıca bu iki etnik grup arasında öteki kavramının yaratılması ve Kosova'nın bu iki tarafın çekişmeleri arasında kalması milliyetçilik kuramları bağlamında ele alınmalıdır.

Üç bölümden oluşmakta olan bu çalışma, milliyetçilik literatürü ve tarihi veriler temel alınarak yazılmıştır. Balkan tarihinde milliyetçi hareketlerin etkisi, Arnavut-Sırp milliyetçiliklerinin Kosova sorununun gelişmesine olan etkisi incelenirken, milliyetçiliğin ideoloji olarak temelini inceleyen ve bu ideolojinin yayılışını kolaylaştıran şartları değerlendiren eserler kullanılmıştır. Örneğin, Anthony D. Smith, dünyada milliyetçilik dalgasının yayılmasını değerlendirirken, eserleriyle milliyetçilik literatürünü zenginleştirmiştir. Eserlerinde modern milliyetçi ideolojilerin oluşumunda

etnik farklılıkların rollerini değerlendirmiş ve ulus-devlet, milliyetçilik ve etnik köken kavramları üzerinde incelemeler ve değerlendirmeler yapmıştır.¹ Ernest Gellner ise milliyetçiliği, siyasal birim ile ulusal birimin çakışmalarını öngören siyasal bir ilke olarak değerlendirirken modern ulusların kurulmasında etkili olan faktörleri ve aynı zamanda bu ulus-devlet modellerinin zaafalarını değerlendirmiştir.² Elie Kedourie, ‘milliyetçilik ideolojisinin yayılışını kolaylaştıran şartların değerlendirmesini yapmış ve bu ideolojinin temelini incelemiştir.³

Ayrıca Nathalie Clayer Kosova meselesini, özellikle Arnavut milliyetçiliğini Balkanlar, Avrupa ve Osmanlı çerçevesi içinde yorumlarken, bu milliyetçiliğin kökenlerini, yükselişini ve etkisini değerlendirmiştir.⁴ Arnavut milliyetçiliğinin temel dayanaklarını değerlendiren farklı eserler de mevcuttur.⁵

Çalışmanın temel varsayımı olarak, Balkanlarda ve özellikle Arnavut ve Sırp toplumlarında milliyetçiliğin yükselişini etkileyen gelişmelerin, Kosova’da çıkan çatışmaların şiddetlenmesinde ve bu çatışmaların yerel, bölgesel ve uluslararası bir çatışma haline gelmesinde kilit rolü olduğu ileri sürülmektedir. Bu çerçevede, tezin amacı Kosova sorununun bir uluslararası çatışma haline gelmesini ve iki etnik grubun

¹ Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Dost Kitabevi Yayınları, 2002; Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim yayınları, 1994

² Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, çev. Günay Göksü Özdoğan -Büşra Ersanlı Behar, İstanbul: Hil Yayınları, 1998

³ Elie Kedourie, **Avrupa’da Milliyetçilik**, Çev. Haluk Timurlaş, Ankara, Sosyal İlimler Komisyonu Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, 1971

⁴ Nathalie Clayer, “Kosova: The Building Process of a Territory from Nineteenth to the Twenty -First Century”, **Political and Cultural Legacies**, Eyal Ginio, Karl Kaser (ed), Ottoman Legacies in the Contemporary Mediterranean, 2013; Nathalie Clayer, “The dimension of confessionalisation in the Ottoman Balkans the time of Nationalism”, **HAL, Archives -Ouvertes**, 2012; Clayer, Nathalie, **Në fillimet e nacionalizmit shqiptar; Lindja e një kombi me shumicë myslimane në Evropë**, Tiranë, çev. Artan Puto, Botimet Përpjekja, 2012; Kemal H. Karpat, **Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, çev. Recep Boztemur, Ankara, İmge Kitabevi, 2004

⁵Tim Judah, **Kosovo What Everyone Needs to Know**, New, York, Oxford University Press, 2008; Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi, 18. Ve 19. Yüzyıllar**, İstanbul, Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, Küre Yayınları, 2009; Nuray Bozbora, **Osmanlı Yönetiminde Arnavutlar ve Arnavut Ulusçuluğu**, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 1994; Bilgin Çelik, **İttihatçılar ve Arnavutlar**, İstanbul, Büke Kitapları, İstanbul, 2004; Cedomir Antic, **The History of Serbia**, Çev. Miljana Protić, Laguna, 2018; Miranda Vickers, **Midis Serbëve dhe Shqiptarëve- Një Histori e Kosovës**, Shtëpia Botuese Toena, Tiranë, 2004.

“ulusal çıkar” uğruna bu çatışmaya dâhil edilmesini mümkün kılan savaşların, etnik çatışmaların ve ırkçılığın en önemli besin kaynağının milliyetçilik ideolojisi olduğunu göstermektedir.

Çalışmada özel olarak, Sırp ve Arnavutlar arasında milliyetçilik düşüncesinin yayılmasını ve Kosova’nın sürekli çatışmaların ve gerginliklerin gölgesi altında kalmasını etkileyen içsel ve dışsal faktörlerin rolü açıklanacaktır. Ayrıca Kosova bölgesinin, jeopolitik ve jeostratejik açıdan içerdiği önemin ve zengin yeraltı kaynaklarına sahip oluşunun özellikle Sırbistan için ne ifade ettiği anlatılacaktır. Diğer taraftan ise Kosova bölgesinin, Arnavutçuluk ve Sırpçılığın tarihsel gelişim ve Arnavut-Sırp ulusal kimlik inşa sürecinde nasıl bir öneme sahip olduğu sorusuna cevap verilecektir. Aynı şekilde Sırp milliyetçilik dalgalarının yayılmasında Kosova’nın özel tarihsel bir önem taşıyor oluşu açıklanacaktır. Kosova sorununun uluslararası sistemdeki önemi vurgulanarak, Kosova sorununa çözüm bulma sürecinde uluslararası sistemin üstlendiği role değinilecektir.

Tezin ilk bölümünde Arnavut ve Sırp ayrılıkçılığının tarihsel değerlendirilmesi yapılacaktır. Böylelikle Kosova sorunun doğuşu, ilerleyişi ve sonucunda ortaya çıkan savaş, milliyetçilik yaklaşımlarına dayanılarak incelenecektir. Arnavut ve Sırp milli kimliklerinin inşa süreçleri ve Kosova’nın Arnavutlar ile Sırp arasında yer alan etnik ve dinsel milliyetçilik teorileri kapsamında değerlendirilecektir. Tezin ikinci bölümünde ise, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti örneğinde Kosova’daki Arnavut ve Sırp milliyetçiliklerinin gelişim süreçleri ve bu milliyetçiliklerin sürece etkisi değerlendirilecektir. Üçüncü bölümde ise, Kosova Savaşı kapsamında, milliyetçi dalgaların yayılmasında ve etnik çatışmaların şiddetlenmesinde Miloşević iktidarının rolü ve savaşın bir süreç olarak uluslararası nitelik kazanması ve sorunun çözülme yolları ele alınacaktır. Bu bağlamda bağımsızlık süreci akabinde Kosova kimliğinin oluşturulma aşamalarının başarılı olup olmama durumu ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARNAVUT VE SİRP AYRILIKÇILIĞININ TARİHSEL DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Kosova Sorunun Etnik ve Dinsel Milliyetçilik Açısından Değerlendirilmesi

Bu bölümün amacı, Kosova sorununun küresel bir çatışma haline gelmesinde etnik milliyetçiliğin etkilerinin değerlendirilmesidir. Bu kapsamda Kosovalıların ya da bu bölgede yaşayan Arnavut kökenli kitlelerin etnik kökenlerini arama ve bunu ispat etme eğilimlerinin değerlendirilmesi ve bu süreçte milliyetçiliğin rolü oldukça önemlidir. Birçok duruma sebebiyet veren milliyetçiliğin etkisinin, Kosova sorunu başlığı altında değerlendirilebilmesi ve anlaşılabilmesi için öncelikle Avrupa’da ve sonrasında genel olarak Balkanlarda milliyetçilik ideolojisiyle milliyetçi hareketler arasındaki neden-sonuç ilişkisinin anlaşılması önemlidir.

Milliyetçilik, şartlara ve ortaya çıktığı ortamların yapılarına göre, değişken bir karakter ve çeşitlilik sergilemiştir. Her milliyetçilik kendine ait özellikleri bünyesinde barındırmakla birlikte, ortaya çıkmaya başladığı andan itibaren toplum ilişkilerinde de daha önceki ideolojilerin bıraktıkları boşlukları doldurmuştur. Bu bağlamda Elie Kedourie’nin “Avrupa’da Milliyetçilik” adlı eserinde belirttiği üzere, dünya tarihinin son yüz elli yılı (kitabı yazdığı zamanı referans alırsak), siyasi doktrinlerin gelişimi kapsamında değerlendirilip isimlendirilecek olsa bu isim “milletler çağı” olurdu. Fransız İhtilalinden sonra dünyanın neredeyse her yerinde ortaya çıkan coğrafyadaki değişimler milletlerin bağımsızlığı prensibine dayandırılmış ya da ona göre uyarlanmıştır. Bu bağlamda aynı kaynağa göre, milliyetçilik, kitlelerin millet olma

abalarında rehber edindikleri prensiplerin siyasi anlamda doktrinleşmesidir.⁶ Elie Kedourie, aynı kitapta milliyetçilikten bahsederken, milliyetçiliğın bütün dinlerden daha kuvvetli birleştirici bir güç kaynağı durumunda olduğunu belirtiyor ve millet'in de sosyal bir kuruluş olarak yapılandırılmasının, siyasi birliklerin ayakta durabilmeleri açısından gerekli olduğunu savunuyor.⁷

'Millet' modern zamanların mitlerinden biri olarak milliyetçiliğın merkezinde yer almıştır ve milletlerin evvelden beri var olduklarını kabul ederek, onların milletler dünyasında yerlerini almak üzere uykularından uyandırılmalarının milliyetçilerin görevi olduğunu ifade etmektedir.⁸ Böylelikle Fransız Devrimindeki özgürlükçü düşüncenin yayılmasıyla birlikte, milletlerin kendi kendilerini idare etme konusunda özgür olmaları gerekliliğı ortaya çıkmış⁹ ve milliyetçilik bir düşünce veya bir siyasi hareket olarak, kuvvetli bir şekilde kendini göstermiştir. Milliyetçiliğın bu şekilde ortaya çıkışı hürriyet adına, çok uluslu imparatorlukların yıkılmasına, ulus-devletlerin kurulmasına ve bazı toplumların ise silinmiş etnik kökenlerinin yeniden canlanmasına sebep olmuştur.

Balkanlar açısından milliyetçilik ise, bambaşka bir önem taşımakta ve buna bağılı olarak farklı etkiler göstermektedir. Bunun başlıca sebeplerinden biri, bölgenin coğrafi konumunun her zaman tartışmaya açık bir konu olmuş olmasıdır. Antik çağlardan bu yana, Balkan yarımadası birçok kez işgal edilmiş ve dolayısıyla bu bölge çok sayıda halkın karışıklık içinde yaşadığı bir yer olmuştur. Bu karışıklık toplumsal yapıda etkin olan din, dil, töre gibi unsurlara ve kültürel alışverişe etki etmiştir. Böylelikle Balkanlarda farklı sebeplerden dolayı mecburi bir birliktelik içinde bulunan bu halklar sürekli bir etkileşim içinde olmuşlardır. İlerleyen süreç içerisinde çeşitli

⁶ Elie Kedourie, **Avrupa'da Milliyetçilik**, Çev. Haluk Timurtaş, Ankara, Sosyal İlimler Komisyonu Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, 1971, s. VII.

⁷ **Elie Kedourie, a.g.e**

⁸ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim yayınları, 1994, s. 40.

⁹ Eli Kedourie, **Avrupa'da Milliyetçilik**, s. IX

imparatorluklar, dinler ve uygarlıklar arasında sınır olarak bulunan bu bölgede yaşayan halklar; sıklıkla kendi kabile sınırlarının koruyucusu rolünü oynayarak çatışmışlardır.¹⁰

İmparatorluklar ve büyük güçler arasında yapılan savaşlar, Balkanlarda özellikle Ortodoksluğun ve Müslümanlığın karşı karşıya gelmesine sebep olmuş ve sonrasında halkların göç etmesine ve etnik/dinsel çatışmaların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Günümüzde var olan ulus-devletlerin oluşmasında ve haritalarının şekillendirilmesinde evrensel eğilimlerin rolü dışında, etnik gruplar veya uluslar arasındaki derinleşen farklılıkların ve sonucunda gelişen ayrılıkçı hareketlerin etkisi önemlidir. Bu farklılıkların en mühim olanları tarihsel ve kolektif deneyimlerin etkisinde belirlenenlerdir. Buna bağlı olarak, anılar, semboller ve mitler ulusların tanımlanmasında ve onların farklı kılınmasında önemli bir değere sahip olmuşlardır. Bu sebeplerden dolayı kolektif deneyimlerin ve tarihsel izlerin araştırılması, etnisitenin, modern ulusların oluşumu sürecinde uğradığı dönüşümleri ve tarihten silinmemiş insan toplulukları için sağladığı modeli anlamamız açısından önemlidir.¹¹

Bu bağlamda Kosova sorununun temel dinamikleri arasında yer alan Arnavut ve Sırp milliyetçiliğinin tarihsel gelişim sürecini, Arnavutlar ile Sırlar arasındaki etnik ayrılığı, dini farklılıkları ve ulus oluşumu sürecinde dilin, tarihsel deneyimlerin ve diğer unsurların etkisini daha iyi anlayabilmemiz adına Kosova meselesinin, Sırlar ile Arnavutlar arasındaki devamlılığı koruyan etnik veya etnik-mezhepsel bir çatışma olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir.¹²

On beşinci yüzyılın sonlarına doğru, Osmanlı Devleti, bugünkü devletlerin sahip olduğu çoğu toprağın hâkimiyetini elinde bulunduruyordu. Bu açıdan yaklaşıldığında

¹⁰Orion Ago, **Pakicat Kombëtare dhe Roli i Tyre në Marrëdhënie Ndërkombëtare në Ballkanin Perëndimor**, Tiran Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006, s. 1-2

¹¹Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Dost Kitabevi Yayınları, 2002, s. 10

¹²Nathalie Clayer, “Kosova: The Building Process of a Territory from Nineteenth to the Twenty -First Century”, s. 79

tarih boyunca Balkanlarda oluşan derin izlerin birçoğunun beş yüz yıllık Osmanlılar tarafından bırakıldığı ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Uzun süren bu Osmanlı hâkimiyeti dönemi, tahmin edileceği üzere, Balkan tarihinin müstakbel seyrinde ve Balkan toplumunun gelişiminde belirleyici tesirde bulunmuştur.¹³ Bu dönemde, Arnavutlar ve Sırlar, iki farklı etnik grup olarak bir arada yaşama mecburiyetinde olmalarına rağmen etnik duygularını ve ayrı devletler kurma düşüncelerini devamlı bir şekilde beslemişlerdir. Ayrıca Osmanlı yönetimi döneminde din konusunda da Arnavutlar ile Sırlar arasındaki farklılık daha da derinleşmiş ve birbirlerinden daha da uzaklaşmalardır. Diğer taraftan da Arnavutların Osmanlı devletindeki ayrıcalıklı konumları, Osmanlı devleti ile Arnavutluk'un belirgin seviyede olan yakınlık derecesi ve Arnavutların %70'inin Müslümanlığı kabul etmesinin de etkisi ile Arnavut milliyetçiliği bölgedeki diğer milliyetçilikleri geriden takip etmiştir. Aynı zamanda birçok Arnavut'un Müslüman oluşu, Arnavut milliyetçiliğinin, Slavlar ve tüm Balkan Hristiyanları tarafından, "Arnavut Müslüman milliyetçiliği" olarak etiketlenmesine sebep olmuştur.¹⁴

Arnavut asıllı Osmanlı yazarı Şemseddin Sami Frashëri Arnavut milliyetçiliğinin manifestosu olarak görülen “Arnavutluk Ne idi, Nedir ve Ne Olacak” başlıklı kitabında Arnavut ulusal düşüncesinin temellerini atarken Arnavutluk'un, İskender Bey'in dönemi hariç, Türk Devleti'nin parçası olduğunu açıklamıştır.¹⁵ Din değiştirme konusunda ise, onun ifadesine göre, Arnavutlar Türklerin hâkimiyeti altına girmeden önce de din değiştirme ya da Müslümanlığı kabul etme hususunda istekli olduklarını ancak Arnavutluk'un Türk topraklarına katılmasından sonra bu din

¹³Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi, 18. Ve 19. Yüzyıllar**, İstanbul, Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, Küre Yayınları, 2009, s. 39

¹⁴Edit Bregu, **Luftërat dhe Siguria në Ballkan gjatë Shekullit XX**, Tiranë, Universiteti i Tiranës, Doktora Tezi, 2016, s. 152

¹⁵Sami Frashëri, **Shqipëria ç'ka qenë, ç'është e çdo të bëhet**, Tiranë, Shtëpia Botuese Reklama, 2010, s. 14

değiştirme eyleminin hızla yayıldığını belirtmiştir.¹⁶ Gönüllü İslamlaşma tezini savunan Nuray Bozbora, Arnavutların din konusunda esnek olduklarını ve Osmanlı işgali ile birlikte başlayan Arnavutların İslamlaşma sürecinin Osmanlı devleti tarafından başlatılan resmi bir İslamlaştırma siyasetinin sonucu olmadığını fakat sosyal ve siyasi koşullar sonucunda şekillenen bir tercih olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca feodal beylerin tımar sahibi olmak için Müslüman olma koşulunu doğrudan aramamış olduklarını da belirtmiştir.¹⁷

Kosova bölgesinin Arnavutlaştırılması ve İslamlaştırılması hususunda da, Osmanlı Devleti'nin yönetim şeklinin önemli etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak Balkanlarda ve özel olarak Kosova'da İslamlaşma konusu, Osmanlı Devlet yönetiminin Müslümanlığı yaymak adına yapmış olduğu çalışmalarla ilişkilendirilmektedir. Osmanlı Devleti tarafından devşirme sistemi aracılığıyla her fethedilen bölgede olduğu gibi Kosova'da da İslamlaştırma politikası izlenmesi, Kosova'daki etnik Arnavutların Sırp kilisesi hâkimiyetinden uzak tutulması hususunda büyük oranda etkili olmuştur. Osmanlı işgalinin gerçekleştiği sırada, Kosova bölgesi Çarların ve Sırp Ortodoks Kilisesinin hâkimiyetinde olduğu için Kosova'nın İslamlaşması Arnavutluk'a göre daha geç başlamıştır. Osmanlı işgali ile birlikte Sırp feodal sınıfının yıkılması ile birlikte Sırp Ortodoks kilisesinin etkisi de kırılmıştır. Osmanlı hâkimiyetinin Kosova'ya yerleşmesi ile birlikte, Arnavut nüfusu kademeli olarak İslamı kabul etme yolunda ilerleyerek Ortodoks dinini terk etmeye başlamışlardır. Bu tercihte Sırp Kilisesi yönetimindeki Arnavutların Sırp feodal sınıfına ve Sırp iktidarına hizmet etmek mecburiyetinde kalmalarının da etkisi olmuştur. Böylelikle Osmanlı hâkimiyetindeki Kosova kent nüfusunun İslamlaşmasında önemli

¹⁶Sami Frashëri, 2010, s. 14

¹⁷Nuray Bozbora, **Osmanlı Yönetiminde Arnavutlar ve Arnavut Ulusçuluğu**, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 1994, s. 73

ilerleme kaydedilmiştir.¹⁸ Bir başka kaynağa göre de Kosova'daki etnik Arnavutlar, Osmanlı hâkimiyeti altında uygulanan yüksek vergilerden, ayrımcılıktan kaçınmak için ve İslam'ın kabul edilmesi durumunda bu konularda sağlanacak bazı kolaylıklardan faydalanabilmek adına İslam'ı kabul etmişlerdir.¹⁹

Nathalie Clayer, Kosova Vilayetini, etno-linguistik (etnoloji ve dil bilimi) perspektifinden değerlendirdiğinde, nüfusu yaklaşık 1 milyon olan bu Vilayetin etnik bakımdan çok heterojen bir durumda olduğunu belirtmiştir. Clayer, özellikle sınır bölgelerinde var olan kimlik akıcılığı nedeniyle etnik aidiyeti değiştirme olayının varlığını savunurken, o dönemki Türk-Osmanlı kimliğinin medeniyet göstergesi olarak gösterilmesinin, Türk olmayan Müslümanların Türkleşmesine neden olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Kosova ve Makedonya'nın kırsal ve dağlık bölgelerinde, farklı etnik kökenlerden gelen Müslümanların asimilasyonu ve Arnavut olarak kabul edilmesi yaygın bir durum haline gelmişti. Örneğin Prizren'in güneyinde yer alan Opoja ve Zhupa bölgeleri, İslamlaştırılan ve Arnavut olarak kabul edilen Slavlardan oluşuyordu. Ancak Prizren'in bu ve diğer bölgelerine yerleştirilen ve Müslümanlaştırılan Sırplar, kendi dilini, geleneklerini korumuş ve Arnavut dilini kullanmamışlardır.²⁰

Bilgin Çelik'in belirttiği üzere, XX. yüzyılın başlarında Osmanlı egemenliğinin zayıflaması Balkanları bir barut fıçısı haline getirmiş ve milliyetçilik dalgasının yayılmasına yol açmıştır. Bu dönemde her ulus kendi ileri sürdüğü tezin haklılığını ispatlamak gayreti içinde iken, bu ulusların tarihsel mirastan söz etmeleri, tarihi, propaganda aracı olarak kullanma eğilimine girmeleri ve bu durumun sonucunda da milliyetçi söylemlerin yerini bilimsel kaygıların aldığı gözlemlenmiştir. Yani sınırlarını

¹⁸Ferit Duka, "XV. – XVIII. Yüzyıllarda Arnavut Nüfusunun İslamlaşması Süreci Üzerine Gözlemler", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 1991, sayı 2, s. 69

¹⁹Steven Woehrel, Kosovo: Historical Background to the Current Conflict, **United States Congressional Research Service**, 199, s. 2

²⁰Nathalie Clayer, **Në Fillimet e Nacionalizmit Shqiptar; Lindja e një Kombi me shumicë myslimane në Evropë**, Tiranë Botimet Përpjekja, 2012, s. 67-68.

genişletmek isteyen veya bağımsızlık kazanmak isteyen uluslar, tarihsel haklarını gün ışığına çıkarma gayreti içinde idiler.²¹

Bu şekildeki tarihsel ulusçuluk, yani efsanelerle beslenen ve genellikle gerçeklik barındırmayan öncüller üzerine kurulan bu ulusçuluk, özellikle Balkanlar örneğinde, siyasi devletlerin yaratılmasında ve tarihin gidişini belirlemede, çok etkili bir rol oynamıştır.²² Bu bağlamda Osmanlı döneminin sonu, özellikle Güneydoğu Avrupa'daki milliyetçilik dönemi, Osmanlı Millet sisteminden (milletleri din usulüne göre ayırmak) ulusa geçiş dönemi olarak görülmüştür. Bu yaklaşıma göre milliyetçilik harekete geçmek için bir neden olmuştur; kimlik saptamasında ve toplumsal bağlılığı veya dayanışmayı yeni bir şekilde sağlayabilecek bir unsur olarak görülmüştür.²³

Osmanlı egemenliğinin zayıflaması, Arnavut ve Sırp milliyetçilik örnekleri için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Böylelikle Osmanlı Devleti'nde hissedilir oranda yaşanan gerileme ve Hristiyan devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri, Arnavut önderler tarafından değerlendirilerek çağdaş Avrupa milliyetçiliği ile daha uyumlu programların geliştirilmesi sağlanmıştır. Bu şartlarda, dini bölünmelerden ziyade kültürel ve dilsel birliği vurgulayarak, Yanya, Kosova, Manastır ve İşkodra vilayetlerinden oluşan, idari ve eğitim dili Arnavutça olan bir Arnavut devletinin kurulmasını dile getirmişlerdir. Ancak böyle bir planın uygulanması imkânsızdı. Çünkü açıkçası, söz konusu vilayetler sadece Arnavutlardan oluşan homojen bölgeler değildi; Yunanlılar ve Slavlar da, bu bölgeler üzerinde hakları olduğunu ispatlamak için geçerli

²¹Bilgin Çelik, **İttihatçılar ve Arnavutlar**, İstanbul, Büke Kitapları, İstanbul, 2004, s. 15.

²²Kemal H. Karpat, **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, çev. Recep Boztemur, Ankara, İmge Kitabevi, 2004, s. 7-8.

²³Nathalie Clayer, "The dimension of confessionalisation in the Ottoman Balkans the time of Nationalism", **HAL, Archives -Ouvertes**, halshs-00669116, Submitted on 11 Feb 2012, s. 2

tarihi ve etnik argümanlara sahiplerdi.²⁴ Böylelikle kendi ulus-devletlerini yaratma gayreti içine giren Balkanlı uluslar ve özellikle Arnavutlar ve Sırlar birbirleri için toprak sahipliği konusunda tehlike arz eder duruma gelmişlerdir.

Arnavut ulusal uyanışının öncüleri olan Arnavut aydınları, Arnavutluk'un geleceği için endişe duymakta haklı idiler. Çünkü büyük güçlerin Osmanlı topraklarını paylaşma politikaları ve Balkan ulusların yayılmacı anlayışları Arnavut ulusunun davası için bir çözüm aramayı gerektirmekteydi. Ayrıca sonrasında, Prizren Arnavut Birliğinin²⁵ dağıtılması sonucu olarak, Arnavut ulusçuluğu ve ayrılıkçı hareketi yurt dışında örgütlenmeye başlamıştı. Arnavut tüccarların ve entelektüellerin bu konudaki fikirleri yabancı ülkelerde de kendini göstererek daha da şekillenmiştir. Arnavut milliyetçiliği ilk olarak İtalya'daki Arnavut diasporası arasında ortaya çıkmıştır. Oradaki Arnavutlar tarafından yapılan faaliyetler, edebiyat eserler, tarihi araştırmalar ve dil çalışmaları ulusal bilinci oluşturma konusunda çok etkili olmuştur.²⁶

Arnavut ve Sırp milliyetçiliği konusunu daha detaylı bir şekilde incelemek istersek anavatan, dil, kimlik ve din gibi kavramlara değinmemiz kaçınılmazdır. Çünkü Kosova'daki Arnavutlar tarafından etnik sınırın inşasında en çok kabul gören özellikler arasında anavatan ve etnik köken kavramları özellikle belirleyici olmuş ve Kosova'nın sürekli çatışmalar içinde bulunmasının sebebi, sınırlarının milletler ilkesine göre çizilmemiş olmasına dayandırılmıştır. Böylece, tamamen veya kısmen ana vatan sınırının ötesinde kalan bu etnik Arnavutlar, kendi kimliklerini ve o topraklar üzerindeki hâkimiyetlerini korumak ve siyasi sınırların etnik sınırlarla uyuşmamasına itiraz etmek için sürekli çatışma içinde bulunmuşlardır. Çatışmalara sebep olan diğer farklılıklara devam ettiğimizde, Sırların Slav kabilesine dâhil bir millet olduğu ancak Arnavutların

²⁴Barbara Jelavich, **History of the Balkans; Twentieth Century**, Volume 2, New York, Cambridge University Press, 1983, s. 84

²⁵ Arnavut Prizren Birliği (1878-1881). Arnavut Ulusal Hareketinin en önemli aşamalarından birisi olarak kabul edilir. Arnavut topraklarının işgalini önlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

²⁶ Çelik, **İttihatçılar...**, s. 52-53

bu aileye ait olmadığı bilgisine varılmaktadır. Slavlar aralarında ortak bir Hristiyan kimliği barındırırken Arnavutların çoğunluğunun Müslüman oluşu onların Müslüman kimliğe daha yakın görülmelerine sebep olmuştur. Ayrıca ikisi de dünyanın en büyük dil ailesi olan Hint-Avrupa dil ailesine dâhilken bu aile içerisinde farklı dil gruplarında bulunmaktadır. Sırpça, Hint-Avrupa dil ailesinde birçok dili içinde barındıran Slav dilleri arasında bulunmaktadır. Arnavutça ise bu dil ailesinde ayrı bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Sami Frashëri'ye göre Arnavut diliyle aynı dil grubuna ait olan diğer diller, dünyanın hiçbir toprak parçasında konuşulmamaktadır. Arnavutça eski Yunan diliyle, Latince ve diğer Avrupa eski dilleriyle onun deyiş şekliyle “arkadaş” dildir.²⁷ Bu bağlamda Arnavut dilinin bu kadar eski bir dil olduğunu belirten Sami Frashëri'nin açıklamalarından yola çıkılarak Arnavut milletinin de bu kadar eski olduğu çıkarımı yapılabilir. Belirtilen bu farklılıklar da bu iki halk arasındaki ayrımı görmek açısından büyük önem taşımaktadır.

Arnavut ve Sırp milliyetçilikleri ilerleyen süreçte gelişerek kendi aralarında yaşanan olumsuzlukların haricinde, özellikle Kosova'da etnik sorunların şiddetlenmesine ve genel olarak Balkanlarda sorunların büyümesine de yol açmıştır. Etnik grupların “*Büyük Devletleri*” oluşturma idealleriyle hareket etmesi sonucunda Balkan yarımadasında birçok problemlerin yaşanmasına sebep olmuştur. 19. Yüzyılda ortaya çıkan “Büyük Sırbistan” fikri, orta çağ Sırp krallığının topraklarını mümkün olduğu kadar tek bir devletin sınırlarına ilhak etmeyi ve bütün etnik Sırpıları tek bir devlet altında birleştirmeyi amaçlayan bir projedir.²⁸ Kosova mitine dayanan ve Sırpırlara ait olan “*Büyük Sırbistan*” fikrinin ortaya konmasıyla, Sırpırlar Yugoslavya'da üstünlüğü ve etnik birliği sağlamak adına savaşı başlatmışlardır.²⁹

²⁷Frashëri, *Shqipëria....*, s.16

²⁸Judy Batt, *The Question of Serbia*, Paris, European Union, Institute for Security Studies, 2005, s. 13

²⁹The Wrap of Serbian Identity, *Helsinki Committee for Human Rights in Serbia*; Anti-Westernism, Russophilia, Traditionalism, Belgrade, 2016, s. 79. <https://www.helsinki.org.rs/doc/Studies17.pdf>. s. 79

Bu bağlamda, Arnavutlar ve Sırp­lar Kosova Savaşının iki tarafı olarak, bölgenin toprakları üzerindeki hâkimiyetlerini mutlaklaştırmak için, kendi milletlerinin çok eskiden beri var olduklarını savunmakla ve ispatlamakla özellikle çok uğraşmış­lardır. Kosova'da yaşayan Arnavutlar, etnik kökenlerini ve geçmişini İli­ryalı kabilelere bağlarken, Sırp­lar ise çok eskiden beri Kosova topraklarında yerleşik halde olduklarını belirterek Kosova'nın Sırp Krallığının merkezi ve 1448 Kosova Savaşı'nın simgesi olduğunu şiddetle savunmuşlardır. Bu anlaşmazlıklar ve birbirleriyle çatışan ve demografik dengelerle uyuşmayan tarihi veriler, Kosova'daki Sırp­lar ile Arnavutlar arasında ilişkilerin gergin bir hal almasına, çatışmaların şiddetlenmesine ve Kosova sorununun sadece bölgesel değil aynı zamanda küresel bir çatışma haline gelmesine yol açmıştır.

Bu durumun gerekçesini açık­lar nitelikte Ernest Gellner ulusçuluğu şöyle ifade etmiştir; *“Ulusçuluk, öncelikle siyasal birim ile ulusal birimin çakışmalarını öngören bir ilkedir”*.³⁰ Bu ifadeye dayanarak milliyetçilik duygusu; ulusal değerlerin hak ettiği yere konulması durumunda toplumlar üzerinde tatmine, aksi bir durumda, yani bu değerlerin çiğnenmesi durumunda ise toplumlar üzerinde öfkeye ortam yaratacaktır. Bu zeminin ortaya çıkışında siyasal unsurlar toplumla bir bütünlük arz etmeli ve etnik sınır bazında iktidar sahipleriyle yönetilenler arasında ayrılığa düşülmemelidir. Çünkü ancak bu şartlar sağlandığında milliyetçi hareket can bulacaktır. Bu şekilde Arnavut ve Sırp milliyetçi hareketlerin gelişmesi geniş bir zaman dilimi içinde gerçekleşmiştir. Bu süreç içinde, özellikle her iki etnik grubun entelektüel sınıfı etnik geçmişlerini aramış ve her iki milletin gelişim sürecini gün ışığına çıkarmakla uğraşmışlardır. Etnik geçmiş dikkate alınarak, altın çağlar gün ışığına çıkarılarak ve tarihi olaylar süslenerek, bu ulusların ve

³⁰Ernest Gellner, **Nations and nationalism**, Cornell University Press, 1987, s. 1-5.

ulusçuluğun inşasının, uzun ve şanlı bir tarihi sürecin ürünü olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır.³¹

1.2. Kosova'nın Arnavutlar ile Sırlar Arasındaki Yeri

İki etnik grup arasındaki ötekilik duygusunu yaratan unsurlar, bazı durumlarda etnik kimlikleri oluşturan unsurlardır. Kimlik, kavram olarak hem benzerlikleri hem de farklılıkları içermektedir. Ötekilik duygusu ise sadece farklılıklardan beslenen bir duygudur. Etnik bölümlendirme süreçleri, unutulmuş dillerin ve kültürlerin milliyetçilik aracılığıyla yeniden canlandırılmasını sağlarken, biz ve öteki ayrımını getirerek bazı bölgelerde otokton³² ve otokton olmayan azınlıkların oluşmasına yol açmıştır.³³

Sırların ve Arnavutların Kosova'da ortak ve barışçıl bir '*modus vivendi*' yaratma konusunda başarısız olmalarının, bu iki etnik grubun birbirlerinin kültürel ve coğrafi sınırlarına saygı göstermemesinden kaynaklı bir durum olduğu yukarıdaki bölümde de açıklanmıştır. Kosova'daki bölgecilik ve etnik ayrımcılık, Arnavutların ve Sırların beraberlik içinde yaşamalarına engel olup, aralarında sürekli etnik provokasyonlara geçit vererek bu toplulukların ötekileştirme duygularının keskinleşmesine yol açmıştır.

Genel olarak, etnik grupların birbirlerini ötekileştirme isteği kendilerini ispat etme ihtiyacından kaynaklanan bir durumdur. Bu iki etnik kimliğin günden güne sağlamlaştırılması, bir arada yaşayan bu iki milletin aralarındaki farklılığı da perçinlemiştir. Derinleşen ve sabitleşen bu farklılıklar Kosova'daki Arnavutların ve

³¹Umut Özkırmı, **Milliyetçilik Kuramları; Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2008, s. 204.

³² Tarihsel olarak belirli bir bölgede yaşayan halklar çevrelerinin taşıyıcısı olarak yaşayan yerli azınlıklar veya halklar sınır sınırlaması nedeniyle bağlı oldukları devletlerden ayrılarak bölgesel azınlıklar olarak adlandırıldı.

³³Vladimir Otrakovski, **Minorities In the Balkans**, New York, Transnational Publishers, Inc Ardsley, s. 7

Sırp'ların yaşamlarına bir şekil verme çabasının sonuçlarını barındırmaktadır. Böylece bu bölgede etnik gruplar arasındaki ilişkilerde yaşam, benzer nedenlerden dolayı mevcut koşullar içinde sürekli tehdit altında tutulmuştur.³⁴

Kosova sorunu kapsamında daha önce de değerdendirdiğimiz gibi, Arnavut ve Sırp'lar arasındaki farklılıkların derinleşerek toplumun parçalanması, özellikle Arnavutların ve Sırp'ların milliyetçi söylemlerinin yükselmesinden kaynaklı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü milliyetçilik, bazen ulusal varlığı bir arada tutmayı sağlayan bir araçken, bazen de yayılcı politikaları gerçekleştirmek amacıyla kullanılan bir araç olmuştur.³⁵ Toprak hâkimiyeti, uluslararası ilişkileri yönlendirirken tarihte kaydedilen en büyük siyasi anlaşmazlıkların da sebebi olmuştur. Milliyetçilik aracılığıyla gerçekleştirilmek istenen toprak kazanımı ve sınırların genişletilme arzusu tarihte yaşanan çoğu savaşın nedeni olmuştur.³⁶ Bu bağlamda Kosova sorunu, Arnavut ve Sırp'ların saldırgan etnik arka planlı hareketlerini yönlendiren, Kosova bölgesi üzerinde bir Arnavut ya da Sırp üstünlüğünün veya egemenliğinin uygulanaşıdır. Arnavutçuluk siyaseti, tüm etnik Arnavutları tek bir devletin çatısı altında birleştirme arzusunu temsil ederken, 'Büyük Arnavutluk'a ait olan tüm toprakları da ortak bir devlet bünyesinde birleştirmeyi hedefleyen siyasi ve milliyetçi bir harekettir.

Büyük Sırbistan'ın kurulmasını hedefleyen siyasi görüş de Balkanların istikrarı ve güvenliği açısından bir tehdit olarak görülmüştür. Sırbistan'ın topraklarını genişleterek Balkanlarda bir lider olmasını hedefleyen ilk yazılı program, 1844 yılında Kral Aleksander Karageorgeviç Hükümeti döneminde Sırbistan İçişleri Bakanı olarak görev yapan Ilija Garasanin tarafından yazılan '*Nacertanije*'dir. Bu manifesto, Sırpçılık

³⁴Andrew Baruch, Wachtel, **Ballkani në historinë moderne**, Botimet Toena, Tiranë, 2012, s. 90-91

³⁵John G. Stoessinger, **Përse Kombet Shkojnë në Luftë**, Instituti i Studimeve Ndërkombëtare, çev. Jorgji Qirjako, Tiranë 2007, s. 133

³⁶Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 59.

siyaset ve milliyetçiliğini toprak kazanımıyla açıklayan en iyi örneklerden birisi olarak gösterilebilmektedir.³⁷

Bu bağlamda milliyetçiliğin, etnik bir dengenin kurulmasına engel olarak, güçlü etnik duyguların ve farklı yaşam biçimlerinin çarpışmasında etkin rol aldığı anlaşılmaktadır. Mevcut koşullar altında Sırlar ve Arnavutlar belirli roller taşıyan iki etnik grup olarak yöneten-yönetilen ilişkisinin kurulmasında ve yürütülmesinde sergiledikleri siyasi davranışlardan dolayı bütün toplumun yaşamını derinden etkilemişlerdir. Çünkü farklı dönemlerde birbirlerini ayrımcılığa uğratmışlar ve tarihsel farklılık ile siyasi ayrımcılık duygularını kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. Kosova'da iç birliğin bozulması karşısında sessiz kalan Arnavutlar ve Sırlar, ulusçuluğun yükselmesine sebep olarak dengelerin bozulmasına sebep olmuşlardır. Bunun sonucu olarak da bu dönemlerde birbirlerinin, ekonomik ve diğer belli haklarını kullanmaktan yoksun bırakılmalarına sebep olmuşlardır.³⁸

Kosova'nın ve oradaki Arnavutların nüfus meseleleri uzun yıllar boyunca, Sırp antropocoğrafyası ile Sırp-Yugoslav siyasi çevrelerinin ve rejimlerinin spekülasyonlarına konu olmuştur. Sırp bilimsel ve siyasi çevreler, Kosova bölgesinde egemenlik ve hegemonya arzusunu yerine getirmek için, Kosova'yı "tarihsel hak "ve" ortaçağ Sırp ruhunun bölgesi" olarak ilan etmekle kalmayıp, demografik veriler doğrultusunda nüfus meseleleriyle spekülasyona sebep olarak Kosova'yı" yalnızca Sırp meselesi" olarak göstermelerinde etkili olmuştur. Bu bağlamda Sırlar izledikleri politikalarla Arnavutları sahip olduğu haklardan mahrum bırakmak ve Sırları Kosova bölgesine yerleştirmek için, Arnavutların o topraklara yakın tarihte göç ettikleri iddiasını savunmuşlardır. Buna rağmen, Kosova'nın sonsuza dek sömürgeleştirilmesi ve

³⁷ Rovena Aliraj, **Gjeopolitika Serbe në mijëvjeçarin e ri: Ndikimi i saj në sigurinë ballkanike dhe hapësirën Shqiptare**, Tiranë, Akademia e Forcave të Armatosura, 2018, s. 103

³⁸Bülent Sarper Ağır, **Güvenlik çalışmaları alanında Kopenhag Okulu'nun toplumsal güvenlik kavramsallaştırması çerçevesinde bir etnik çatışma örneği**, Doktora Tezi, 2013, s. 8

etnik bileşimin Sırp lar lehine değıştirilmesi, Sırp cephesinin aktif çabalarına rağmen başarısız olmuştur.³⁹

Belirtilen durumlar göz önünde bulundurularak değ erlendirildiğ inde, iki etnik grup arasındaki farklılık, ötekilik ve ötekinin geç miş ini inkâr etme savlarının arka planında, kimliğ in var olmak için farklılığ a duyduğ u gereksinimin yatmakta olduğ u karş ımıza çıkmaktadır. Bir başka açıdan değ erlendirdiğ imizde ise iki etnik grup arasında çıkan çatış maların ve birbirlerinin geç miş ini inkâr etme ihtiyacının arkasında, kimliğ in sağ lamlaştırılması dışında jeopolitik ve ekonomik çıkarların da olduğ u düşünölmektedir.

Bir ö lkenin ya da bir devletin geliş mesi için, etnik bağ larından ve milliyetçi duygularından daha önemli olan, sahip olduğ u ekonomik kaynaklardır. Ekonomiyi ayakta tutan kaynakları bulmak, ö lkelerin en büyük sorumluluklarından biridir. Kosova'nın toprakları sadece üzerinde değ il, aynı zamanda altında da birçok zenginlik barındırdığından bu bölgeye ayrı bir değ er verilmesinde etkili olmuştur. Jeolojik açıdan çeş itlilik göstermesi, Kosova bölgesinin pek çok devletin hedef ve ilgi odağı haline gelmesini sağ layarak, ortaya çıkan sorunların arka planındaki sebep olmuştur.

Kosova'yı uluslararası pazarda bu denli değ erli hale getiren ve topraklarını kıymetlendiren faktör, Kosova'nın kuzeyinde bulunan zengin Trepça madenidir. Trepça madeni, 1920 yılında bir İngiliz firması tarafından keş fedilen ve geliştirilen, Güney Doğı Avrupa'daki en önemli ve en büyük çinko ve kurş un rezervlerinden biri olmuştur. Bu madenin 1960 yılında yeniden açılmasıyla Yugoslavya'nın maden üretimi hem kalite hem de kapasite olarak artış göstermiştir. Kosova'nın her iki bölgesinde de önemli olan bu kıymetli madenlerin yanı sıra büyük kömür ve bakır madenleri de bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Kosova'nın sahip olduğ u diğ er ve en önemli maden rezervi de gene

³⁹Hivzi İslami, "Studime Demografike, 100 vjet të zhvillimit demografik të Kosovës", **Akademia e Shkencave dhe Arteve të Kosovës**, Prishtinë, 2008, s. 191-192

Trepça'daki altın rezervleridir.⁴⁰ Maden çeşitliliği bakımından bu denli zengin topraklara sahip olan Kosova'nın bu durumu, Kosova'yı, Romalılardan Nazilere kadar birçok ordunun hedefi haline getirmiştir.

İngiliz 'The Independent' Gazetesi'nin Ortadoğu ve Balkanlar uzmanı Robert Fisk, bir makalesinde, Yugoslavya devlet başkanı Slobodan Miloseviç'in Kosova'ya duyduğu ilgiyi, Kosova'daki Trepça maden kompleksinden çıkarılan altın, gümüş, kurşun, çinko ve kadmiyumdan sağlanan gelirle ilişkilendirmiştir. Madenin Sırp müdürü Novak Bijeliç'in verdiği bilgiye göre, Romalıların da altın ve gümüş çıkardığı Trepça madeni, İkinci Dünya Savaşı öncesinde İngilizler, savaş süresince de Alman ordularının kontrolünde işletilmiştir.⁴¹ Robert Fisk'in Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan bu makalesinin içeriğinde de belirtildiği üzere, Trepça maden ocağı en büyük maden rezervini barındıran kompleks olarak birçok ülkenin dikkatini üzerine toplamış ve ülkelerin ekonomileri için kıymetli bir kaynak olarak görülmüştür.

Trepça madeni Arnavutlar ile Sırlar arasındaki çatışmaların da en büyük sebeplerinden biridir. Kosova'nın sahip olduğu Trepça maden kompleksi, ülkenin bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, Sırbistan ile Kosova arasında yapılan diplomatik görüşmeleri büyük ölçüde etkilemiştir. Kosova devleti bağımsız bir ülke olmasına rağmen devletin Trepça maden ocağıyla ilgili aldığı tüm kararlar, Sırbistan hükümeti tarafından yok sayılmıştır. Sırlara göre, Trepça madeni sadece Kosova'yı ilgilendiren bir konu değildi ve bu sebeple Sırlara danışılmadan önemli hiçbir kararın alınmasını istememekteydiler. Bunu destekler nitelikte adımlar atan Sırlar, tek taraflı alınan tüm kararların Kosova'nın kuzeyinde bulunan bölgenin güvenliğini tehlikeye atacağını bildirmişlerdir. Ayrıca Sırbistan'ın kalkınma fonu da bu madenin, Sırlara ait olduğunu belirtmiştir. Çünkü bu madende 1989 yılının kayıtlarına göre Sırp uyruklu çalışanların

⁴⁰Elfije Boletini, "Kosova nuk e di se si shfrytëzohen pasuritë e saj", **Gazeta Telegrafi**, <https://telegrafi.com/kosova-nuk-e-di-se-si-shfrytezohen-pasurite-e-saj/>, (24.02.2015)

⁴¹"Amaç Kosova'nın altın madenleri", **Hürriyet Gazetesi**, Dünya Haberleri, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/amac-kosova-nin-altin-madenleri-39025489>, (24.06.1998)

sayısı 3742 iken Arnavut uyruklu çalışanların sayısı 9004 idi. 1990 yılında ise Sırp çalışanların sayısı 4644 olup, Arnavut çalışanlarının sayısı ise 436 kişiye düşmüştür. 1989-1991 yılları arasında Trepça madeninde çalışan Arnavutların sayısındaki bu azalışın sebebi kompleksin Sırplaştırılmak istenmesinden kaynaklanmaktadır.⁴² Böylelikle Arnavutlara oranla komplekse bağlı çalışan Sırp sayısı çoğunlukta olmuştur. Bu kadar Sırp ailenin bu komplekse bağlı olarak çalışması, Sırp ekonomisi için de büyük önem arz ettiğinden, Sırlar için Trepça madeninin kıymetini büyük ölçüde arttırmıştır. Özellikle Kosova’da yaşayan Sırlar için değerlendirdiğimizde bu etkenler Kosova’yı Sırların gözünde Sırbistan’dan dahi daha önemli bir hale getirmekte idi. Anlaşıldığı üzere, Sırbistan’ı yabancı devletlerle ters düşüren Kosova sorununun arka planında, etnik ve dinsel çatışmalardan çok, Kosova’nın kalbinde atan bu büyük zenginlik yatmaktadır.

Dolayısıyla Trepça madeninin Kosova devleti tarafından kamu mülkiyeti haline çevrilmesi Sırlar tarafından hiç hoş karşılanmamıştır. Sırlardan gelen tehditlere artık boyun eğmek istemeyen Kosovalılar artık bu maden konusunun Kosova ile Sırbistan arasında devam eden diplomatik görüşmelere etki etmesine izin vermek istemiyorlardı. Kosovalılara göre Sırbistan artık bu mülkiyetten vazgeçmeli ve bu konudaki çalışmalarına bir son vermeli idi. Çünkü bu kompleks, Kosova Cumhuriyeti’nin sınırları içinde yer aldığından Kosova’ya ait olan bir servetti ve bu devlet bünyesinde yaşayan halkın yaşam standardını iyileştirmek için kullanılmak isteniyordu. Ancak Sırlar, Kosova Savaşında (*The Battle of Kosovo*) Osmanlılara karşı kendi ailelerini, insanlarını, evlerini ve istikballerini savunarak bu toprakları sahiplenmişlerdi ve Kosova, artık Sırlar için Sırların kimliğini tamamlayan özel bir toprak olarak kabullenilmiştir.

Kosova, bahsedildiği üzere Sırlar için çok büyük bir önem taşıdığı gibi, Arnavutluk ve Arnavutlar için de fazlasıyla önem arz etmektedir. Arnavutluk ile Kosova

⁴²Michael Palairt, “Trepca, 1965-2000, Lessons Learned and Analysis”, **Unit of the EU Pillar of UNMIK in Kosovo**, 2003, s. 16

arasında çok güçlü ve özel bağlar bulunmakta olup var olan bu bağlar tarihi verilere göre de ispat edilmiştir. Her şeyden önce, Kosovalılar kendilerini Dardanların varisi olarak tanıtmışlardır ve Arnavut tarihçiler tarafından bu savları desteklenmiş, Dardania'nın topraklarının günümüzde Kosova'nın var olan topraklarıyla aynı yerde bulunduklarını belirtmişlerdir. Bu krallığın ismi olan , '*Dardania*' kelimesi ise, Arnavut kökenli bir kelimedir. Arnavut tarihine göre, Dardania'nın kralı *Bardhyl*, İliryalı bir kraldı. Bu iddialar doğrultusunda yola çıkan Arnavut tarihçiler, bu durumu ispatlamak ve Kosova'nın Arnavutluk'a ait olduğunu herkese duyurmak için çalışmışlardır.⁴³

Bu duruma ek olarak Arnavutlar için Kosova'nın önemini arttıran başka bir gösterge de, Kosova topraklarında yaklaşık 1.700.000 Arnavut'un hayatlarını sürdürmesidir. Arnavut tarihine göre, Slavlar Balkanlara gelmeden önce Arnavutlar Kosova'ya yerleşmişlerdir.⁴⁴ Bu durum Arnavutların kendi iddialarının haklı olduğunu destekler nitelikte olmasına rağmen Sırlar ise bu durumun tam tersini savunarak Arnavutların Kosova'ya tarihte çok geç göç ettiklerini savunmaktadır. Sırlar için olduğu gibi Arnavutlar için de Kosova'nın jeostratejik konumu ve etnik özellikleri Arnavutların tarihinin ve kimliğinin tamamlanmasında oldukça önemlidir. Bu sebeplerle yola çıkan ve yüzyıllar boyunca savaşan Arnavutların amacı büyük ve doğal Arnavutluk'u 'yeniden' kurmaktır. Bu amaç doğrultusunda 1878-1882 yılları arasında Prizren'de askeri ve siyasi karakterli ulusal bir program hazırlanmıştır. Düzenlenen bu program Arnavutları bir araya toplayarak, yeni kurulacak olan Arnavut ulus-devletinin doğal sınırlarına ulaşmasını amaçlamıştır.⁴⁵

Bu uzun süre içerisinde taraflar arası duyguların canlı tutulması Balkanların siyasi ve diplomatik ilişkilerini hareketlendirdiği gibi, Balkanlardaki halkların da

⁴³Shkëlzen Gashi, "The History of Kosovo, in the history textbooks of Kosovo, Albania, Serbia, Montenegro and Macedonia", **Instituti për studime në shoqëri dhe Kulturë**, Prishtinë 2016, s. 13-14

⁴⁴Hivzi İslami, 2008

⁴⁵Faruk Geci, "Tirana Kryeqyteti i Gjeopolitikës së Shqiptarëve", **Qendra Kombëtare e Sigurisë dhe Mbrojtjes**, Tiranë 2014, s. 48-49

yaşamına farklı bir ruh kazandırmıştır. Kosova'yı 'düşmanın' elinde bırakmamak adına canlı tutulan bu milliyetçi duygular düşmanlığı ve çatışmayı da canlı tuttuğundan, Balkanlardaki yaşam sürekli bir etkileşim içinde bırakılmıştır. Milliyetçilik ruhunu perçinleyen tarihi günler de bu etkileşimi artırır nitelikte olmuştur. Hem Arnavutların hem de Sırpların tarihlerinde bulunan önemli ve özel günler, Kosova dâhil edilmediğinde anlamını yitirmektedir. Bu önemli ve özel günler, milliyetçi duyguları canlı tutarak, düşmana karşı duran ve vatan için hayatını vererek kahramanca ölenler anılarak anlamlandırılır. Aslında bu iki millet tüm bunları yaparak karşı tarafa çok özel ve anlamlı mesajlar göndermiş ve dolayısıyla birbirleriyle sürekli etkileşim içinde bulunmuşlardır.

1.3. Arnavut ve Sırp Ulusal Kimliklerinin Şekillendirilmesi ve Milliyetçilik Söylemlerinin Yansımaları

Kimlik, farklılıklarıyla var olabilen bir unsur olmakla birlikte, aynı zamanda tutarlı ve uzun süreler boyunca sürekliliğini koruyan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece farklılıkları değil, benzerlikleri ve sürekliliği içeren bir kavram olarak da bilinmektedir. Kimlik, insanlarda olduğu gibi topluluklarda da, farklılıklar üzerinden tanımlanmış ve anlam kazanmıştır. Etnik gruplar, toplumlar veya milletler, kimlik aracılığıyla kendilerini diğer gruplardan ayırt edilir duruma getirmişlerdir. Ulusal kimlik ise, ulusların oluşumu ile etnisite arasındaki etkileşimden oluşan bir ortamda biçimlenen ve değişiklikler gösteren bir kavram olarak görülebilir.⁴⁶

Milletin veya etnik bir grubun imajını yaratmak ve ulusal bir kimliğin oluşumunu etkilemek her şeyden önce o grubun entelektüel kısmının görevidir ve bu görevi yürütmekle meşgul olan kişiler her zaman "kimiz?" sorusuna yanıt vermek için

⁴⁶ Smith, *Ulusların...*, s.28

temsil ettikleri grubun özelliklerini keşfetmeye çalışırlar.⁴⁷ Böylece konumuz olan Arnavut ve Sırp ulusal kimliklerinin şekillendirilmesi, uzun ve tarihsel bir süreç içerisinde aidiyet duygusuna, etnik kökene, tarihe, edebiyata, kültüre, eğitime, ortak bir toprağa, dine, dile ve benzeri unsurlara belirleyici bir rol yüklenmesi, farklılıkların ortaya çıkmasına ve ayrımın derinleşmesine sebep olmuştur.

Anthony Smith'in deyişiyle, çok sayıda insan, "tarihsel" topraklarının restorasyonu ve ulusal kimliklerinin tanınması uğruna canlarını feda etmeye hazırdır.⁴⁸ En sert ve uzun soluklu "milletlerarası" çatışmaların çoğunun millî kimlik konusunda, birbirleriyle yarışan ve çelişen iddia ve düşüncelerden kaynaklanması bir rastlantı değildir.⁴⁹ Dünyanın her yerinde olduğu gibi, Balkanlarda da ulusal kimliklerin belirlenmesi kanlı mücadelelerin ve sağlanabilir bir sürekliliğin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Kimliklerin oluşum ve belirlenme süreçlerinde yaşanan zorluklar her millet arasında farklılık göstermektedir. Yaşadıkları kültür ve toprakta baskı hiç uygulanmamış ve bulundukları bölgeden başka bir bölgeye sürgün edilmenin ne olduğunu bilmeyenler, kimlik sorgusuna uğramamış olanlar, tek bir kimlik yaratmak adına köklerini araştırmaya ihtiyaç duymazlar. Onlar sadece bulundukları yerden; oraya ait olduklarını, köklerinin atalarının orada olduğunu, tarihlerinden haberdar olduklarını haykırarak farklı bir kimlikte olduklarını ilan ederler. Diğer tarafta da kimlikleri belli olmayan ve kimlik yaratmak için köklerini aramaya ihtiyacı olan toplumlar, yaşam mücadelelerini verirken de tarihin sayfalarında toplumlarını özel ve ötekilerden farklı kılan özellikler araştırmakla, keşfetmekle ve güzelleştirmekle meşguldüler.⁵⁰ Genel anlamıyla Balkan sorununa baktığımızda da anlayabiliriz ki, Balkan milliyetçiliği sebep olduğu bazı söylemleri haklı çıkarmak için tarihsel bir arka plandan dayanak sağlamıştır. Peki, bir

⁴⁷ Ago, **Pakicat Kombëtare...**, s. 4

⁴⁸ Smith, **Ulusların...**, s. 22

⁴⁹ Anthony D. Smith, **Millî Kimlik**, Çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 1994, s. 9.

⁵⁰ Smith, **Ulusların...**, s. 22

halkın veya toplumun millet olarak sınıflandırılabilmesi ve ortak bir kimlikle temsil edilebilmesi için gerek duyulan kıstas veya şartlar nedir?

Ernest Renan, 1882 yılının Mart ayında Sorbonne’da verilen bir konferans’ta, “Millet Nedir?” sorusuna yanıt verebilmek adına ilk önce yanlış anlaşılmalara yol açan bir düşüncesi hususunda açıklamada bulunmuştur. Bu düşünce içeriğinde insan cemiyetinin şekillerini değerlendirip, kabile, cemaat ve site gibi, toplanma tarzlarının birbirleriyle karıştırılma durumunun sakıncalı olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Fransız Devriminde, örneğin Roma gibi bağımsız küçük şehirlerin idare şeklinin, otuz-kırk milyon nüfusa sahip büyük milletlere uygulanabileceğini düşünmenin ve ırk ile milleti birbiriyle karıştırmanın hata olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda millet hakkı nasıl ayırt edici özellikler üzerine inşa edilir sorusuna yanıt vermeden önce ilk olarak milletler prensibi yerine ırk prensibinin konulmasının uygunsuz olacağını, ırk prensibinin dar kapsamlı ve tehlikeli olduğunu belirtmektedir.⁵¹

Diğer bir husus olarak, dilin birleştirici gücünü yetersiz bulmuş ve dil’in milletleri birleşmeye davet ettiğini ama zorlamadığını belirtmiş ve dile gerektiğinden fazla anlam yüklenmesinin de sakınca yaratacağını ifade etmiştir. Çünkü Renan’a göre milli sayılan bir kültürü dille izam etmek darlığın göstergesidir. Bir başka husus olarak ise, Renan’a göre din de millet’in kurulmasına yetecek bir temeli teşkil etmemektedir. Ayrıca bunlara ek olarak menfaat veya çıkar birliğinin de insanları bir araya getirebilecek bir unsur olduğunu kabul eder ancak yalnız menfaatlerin de bir milleti kurmaya yetmediğini savunmuştur. Son olarak ise, Renan coğrafyanın milletlerin ayrılışında önemli payı olmasına rağmen sınırları teşkil edenin dağlar ve nehirler olmadığını belirtmiş ve toprağın bir milleti teşkil edemediğini savunarak millet’in manevi ve kutsal bir kuruluş olduğunu ve maddi olan hiçbir şeyin bu kuruluşa kâfi gelemeyecek olduğunu savunmuştur.

⁵¹ Ernest Renan, **Nutuklar ve Konferanslar**, Çev. Ziya İshan, Ankara, Sakarya Basımevi, 1946, s. 98

Bu bağlamda manevi varlığı teşkil eden ırk, dil, din, menfaat, din yakınlığı, coğrafya ve askeri zaruretlar gibi unsurları değerlendirerek, Renan millet'in tanımını şu şekilde ifade etmiştir: *Bir millet bir ruhtur, manevi bir varlıktır. Bu ruhu, bu manevi varlığı, hakikatte bir olan iki şey teşkil eder. İri mazide, öteki haldedir. Biri, müşterek olarak zengin bir hatıralar mirasına konmadır. Öteki, bugünkü birlikte yaşama rızası, tüm olarak elde edilen mirası değerlendirmeye devam etme iradesidir.*⁵² Demek oluyor ki bir millet, birlikte katlanılan ve katlanmaya hazır bulunulan fedakârlıklar duygusunu yarattığı büyük bir karşılıklı bağlılıktır

1.3.1. Arnavut Ulusal Kimliği

Bu esaslar göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde, Kosovalı Arnavutların, kendilerini bir millet olarak sınıflandırabilmek ve sonrasında ulusal kimliklerinin inşası süresince Arnavutlarla olan her türlü bağlarını ve fedakârlık duygusunun yarattığı karşılıklı bağlılığını belirginleştirmek adına çalışıp ve hatta savaşım temsil ettikleri değerlere sahip çıktıkları anlaşılmaktadır.

Bilgin Çelik'in de belirttiği üzere, Arnavut aydınlar, Arnavutların ulusal kimlik inşası sürecinde, dönemin şartları doğrultusunda milli bir uyanış programı hazırlamışlardır. Bu program doğrultusunda, Arnavut ulusçuluğunun gelişimini etkileyen iç ve dış faktörler, Osmanlılık düşüncesi yerine ayrı bir ulusal kimliğin şekil alması gerekliliğini önemsemişlerdir. Arnavut ulusçuluğu, aydın kesimin çabaları sayesinde çağdaş bir ulusçuluk olarak gelişmiş ve Arnavutların Balkan coğrafyasına “yeni keşfedilen” bir kimlikle çıkmalarını sağlamıştır. Böylelikle yaşadıkları dönem içerisinde, Osmanlı

⁵²Ernest Renan, *Nutuklar...*, s. 99-120

Devleti'nin bünyesi altında kaybolmayı değil kendi kimliklerini korumayı tercih etmişlerdir.⁵³

Arnavutlar etnik kimliklerini, ana dilini ve diğer birleştirici değerlerini koruyarak birlik içinde olmayı ve İşkodra, Kosova, Manastır ve Yanya'nın dört vilayetini bir araya getiren tek bir Arnavut devletinin kurulması gerekliliğini dile getirmişlerdir.⁵⁴ Ancak gösterdikleri çabalara rağmen bu konuda başarılı olamamışlardır. Onlar için de Balkanların diğer etnik grupları gibi Osmanlı millet sistemine göre hangi millete ait olduklarının belirlenebilmesi için kabul ettikleri dinin referans alınması gerekmektedir. Fakat din gerektiğinde birleştirici olabildiği gibi bazı durumlarda da ayırt edici bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, daha önce de belirtildiği üzere, özellikle Kosovalı Arnavutlar Müslümanlığı kabul ederek kendilerini Sırp kimliğinden uzaklaştırmıştır. Buna rağmen din Arnavut milliyetçiliği örneğinde birleştirici bir unsur olarak kabul edilmemiştir. Çünkü Arnavutlar arasında birkaç dini inancın varlığı Arnavut milliyetçiliğinin önderlerini, toplum arasındaki dini ilişkilerin etkisini azaltarak, dil gibi birleştirici bir unsur bulmaya mecbur bırakmıştır. Bu sebeple dini değil de dili referans alarak gelişen bir milliyetçilik olarak karşımıza çıkan Arnavut milliyetçiliği, spesifik bir milliyetçilik olarak da görülebilir.⁵⁵

Bu genelleme çerçevesinde, ulusal kimliği belirleyen toprak birliği, dil birliği, tarih birliği, kültür ve din birliği gibi unsurlar ve değerler milli birliğin oluşumu sürecinde her iki örnek için özel bir önem taşımışlardır.

Nathalie Clayer "Në fillimet e Nacionalizmit Shqiptar" adlı kitabında, Miroslav Hroch'un aşamalarını referans alarak, Arnavut milliyetçiliğinin gelişim aşamalarını değerlendirmektedir. Miroslav Hroch, ulusal hareketin 3 aşamasını A, B, C aşamaları

⁵³Çelik, *İttihatçılar...*, s.32.

⁵⁴Redi Halimi, *Il dibattito intellettuale e politico in Albania tra le due guerre mondiali; Mehdi Frashëri tra "i vecchi" e "i giovani"*, Università Ca' Foscari Venezia, Doktora tezi, 2013, s. 31

⁵⁵Edit Bregu, *Luftërat dhe Siguria në Ballkan gjatë Shekullit XX*, Universiteti i Tiranës, Doktora Tezi, 2016, s. 150

olarak belirtmiştir. A aşamasını, bilimsel ilgi aşaması, B aşamasını yurtsever faaliyetler aşaması ve C aşamasını da ulusal hareketin ve ulusal fikrin halka yayılma aşaması olarak ifade etmiştir.⁵⁶ Clayer'e göre de Arnavut milliyetçiliği başlarda, Arnavutçuluk olarak gelişmeye başlayıp daha sonrasında ise halkın diline ve folkloruna ilgi gösteren bir grup entelektüeller tarafından bir milletin varlığını doğrulamaya çabalamıştır. Daha sonrasında, politik ve sosyal gelişmelerden dolayı, Arnavutluk'un bu eylemcilerinden bazıları, nüfusun bir kısmına ulaşmaya çalışarak onu medeni bir topluma dönüştürmeyi amaçlamış ve bu amaç doğrultusunda kitlelerin ulusal kimliklerinin farkına varmaları için mücadele yürütmüşlerdir. Clayer'e göre, 1920 yılında başlamış olan son aşama ise, ulusal fikrin halka yayılmasını öngören bir devlet yapısını ve okulların varlığını savunmuştur.⁵⁷

19. yüzyılın başında gelişme gösteren olayların ve silahlı çatışmaların sonucunda, yani tam olarak 1830 yılından başlayarak haritanın değiştiği ve sosyal-ekonomik bağlamda yeni dinamiklerin ortaya çıktığı görülmüştür. Bu şartlarda Arnavutçuluğun veya Arnavut ulusal hareketinin gelişmesini ve ilerlemesini etkileyen dört fenomen varlık bulunmaktadır; ilk olarak, Batıda Albanolojinin şekil alması ve gelişme göstermesidir. Diğerleri ise; Arbıreş (arbëresh) bir kimliğin teyit edilmesi; yerel dilde kutsal yazıların yayılması ve Romanya, Sırp ve Yunan milletlerinin siyasi anlamda hür gelişmesidir. Clayer bu gelişmelerin aksine 1830-1840 yılları arasında, imparatorluğun reformlarına karşı boy gösteren Arnavutların isyanlarının Arnavut milliyetçiliğinin tezahürleri olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir.⁵⁸

Bu şartlar altında şekillenen Arnavut ulusal hareketi milli bilinci sağlam kılmak için büyük engellerle karşı karşıya gelmiştir. Çünkü bu ulusçuluğun ortaya çıkışını

⁵⁶Miroslav Hroch, **Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations**, trans. Ben Fowkes, Cambridge, Cambridge University Press, 1985, s.23.

⁵⁷Clayer, 2012, s. 137

⁵⁸Clayer, Kosova..., s. 143-144

etkileyen unsurların büyük çoğunluğu Güney Arnavutluk açısından geçerli unsurlar olmakla birlikte neticede bunların hepsi bağımsız olmak isteyen Arnavut devletinin oluşturulması için atılan adımlar niteliğindedir. Kuzey Arnavutluk kısmına bakıldığında ise Osmanlıcılığın etkisinin daha baskın olduğu görülecektir.⁵⁹

Bu hareket Kosova'nın da dâhil edildiği bir Arnavutluk'u destekliyordu. Arnavutlar dillerini kaybetmemek ve asimile olmamak adına dağlara çekilme eğilimindeydiler. Bu durum halkın eğitimden uzak kalarak gelişmesine engel olabilecek bir durumdu. Arnavut aydınlar bu durumun farkına vararak bu sorunu çözmek için Arnavut okullarına yönelik çalışmalar düzenlemişlerdir. Çünkü topluma yeni bir şekil verecek ve halkın 'hastalıklarına' son verecek olan eğitimdi. Bir halkı iyileştirmek için eğitim ve okulun en iyi ilaç olduğu düşünülmekte idi. Eğitimli üyelerden oluşturulan sınıflar, etnik Arnavutların milli birlik ve beraberlik amacıyla kurulan bütün hayallerinin gerçek olması için çalışacaktı.

Arnavut aydınlar bu amacın gerçekleştirilebilmesi için yani Arnavut ulus-devletinin inşa edilebilmesi için Arnavut halkının ve toplumunun yeniden şekillendirilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Topluma şekil verebilmek ve doğru yolda ilerlemesini sağlayabilmek adına ekonomi ve eğitim alanlarında önemli değişiklikler ve gelişmeler yapılması gerektiği savunulmaktaydı. Yeniden şekillendirilen bir toplum, eğitimli bir kuşak ve ekonomik açıdan daha bağımsız bir halk, bağımsız bir Arnavut ulus-devletinin oluşmasına zemin hazırlayacaktı. Bu durum Arnavut ulusal hareketinin sosyal yapısı açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu amaç doğrultusunda, Arnavut dilinde yazılan kitaplar yoğun bir şekilde basılmaya başlanmıştı ve Arnavut okulları açılmıştı. İlk Arnavut Okulu 7 Mart 1887 yılında açılmıştı ve bu tarih o günden itibaren günümüzde de Öğretmenler Günü olarak

⁵⁹Çelik, *İttihatçılar...*, s. 33

kutlanmaktadır. Bu tarih Arnavutluk'ta bir milli bayram haline gelmiştir. Bu durum Arnavutlar tarafından eğitime ne kadar önem verildiğini ispatlar niteliktedir.

1.3.2. Sırp Ulusal Kimliği

Sırp ulusal kimliği Sırp'ların Slav kökeni ve bilinen tarihi üzerine inşa edilen bir ulusal kimlik modelidir.⁶⁰ Genelde olduğu gibi, Sırp'ların etnik kimliği inşa sürecinde de mitlerin ve tarihin rolü çok önemli olmuştur. Etnik kimlik verilebilen bir unsur olmadığı için, uzun ve tarihsel bir süreç içerisinde iyileştirilip şekil almıştır. Ulusun eliti tarafından dile getirilen ve geliştirilen efsaneler ve mitler üzerinde şekil alan ulusal kimlik, ortak hafızayla milliyetçiliğin dinamik ilişkisini de dâhil eden belli bir süreç içerisinde inşa edilmiştir.⁶¹ Hafıza ve kimlik kavramlarının ilişkilendirilmesi, kimliğin hafıza söyleminin bir parçası olduğunu göstermektedir ve hafıza ve hafızanın manipülasyonun Balkanlarda gelişen çatışmalar örneğinde büyük ölçüde etkili olduğunu ispat etmektedir.⁶²

Bu bağlamda Sırp örneğinde de, milliyetçilik ve Sırp kimlikleri, orta çağın düşüncesine ve o zamanki Sırp'ların fedakârlık anlayışına göre şekillenmiştir. Sırp ulusal kimliği ekonomik, toplumsal ve kültürel birlik ve din birliği üzerinden tanımlanmıştır. Bu şekilde sadece Müslümanlardan değil, diğer Hristiyanlardan da farklı olan bir milliyetçiliğin ürünü olarak ortaya çıkmışlardır.⁶³ Ulusal kültürün özelliklerinin tanımlanması, Sırp ulusunun haritalandırılması ve Sırp ulus-devletin inşası açısından, özel önem taşıyan bir siyasi amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bu

⁶⁰Cedomir Antic, **The History of Serbia**, Çev. Miljana Protić, Laguna, 2018, s. 25

⁶¹Tamara Pavašević Trost, **Dealing with the Past: History and Identity in Serbia and Croatia**, Cambridge, Harvard University, 2012, s. 3

⁶²Maria Todorova, **Balkan Identities, Nation and Memory**, New York, New York University Press, 2004, s. 1-2,

⁶³John Etty, "Serbian Nationalism and The Great War", **History Review Issue 63**, Mart 2009'da yayınlanmış, <https://www.historytoday.com/john-etty/serbian-nationalism-and-great-war>

süreçleri etkileyen coğrafya ve etnoloji gibi bilim alanlarının gelişmesi açısından “romantikliği” ve ortak hafızayı da içeren bilimsel çalışmalar yapılmıştır.

Sırp ulusal kimliği 19. yüzyılın başında, özellikle Viyana ve Güney Macaristan’da oluşan fikirlerin etkisi altında şekillenmeye başlamıştır. Obradović’in Sırp toplumunun karakteristik özellikleri hakkındaki yazıları, bu süreçte en büyük ilham kaynaklarından biri olmuştur. Ayrıca Obradović’in bu çalışmaları Joakim Vujić’in ve Sırp kimliği alanında çalışma yapanlar için de ilham verici olmuştur. Bu etkileşim sonucunda Joakim Vujić de coğrafya alanında, özellikle doğa bilimlerinde bilimsel bilgiyi teşvik etmeyi amaçlayan çalışmalarına, Obradović’in Sırp toplumunun karakteristik özellikleri hakkındaki çalışmalarını yansıtmıştır. Vujić kendi çalışmalarında “genel coğrafya” ile “ulusal coğrafya” arasında bir ayrım yapmış ve aylar süren kültürel gezisinde, Sırbistan’ın genelinde var olan kiliselerin ve manastırların durumu ve temsil ettikleri değerler hakkında “Travels in Serbia” adlı kitabında ön bilgilendirme yapmıştır. Vujić bu betimleyici çalışmasına, 'Sırp halkının özelliklerini' yansıtan kısa bir metin daha ekleyerek “kültürel coğrafya” hakkındaki ilgisini de ifade etmiştir. Böylelikle ilham kaynağı olan bu kültürel projelerin yürütülmesi, ulusal kültürün ve dolayısıyla ulusal kimliğin gelişimi açısından çok etkili olmuştur.⁶⁴

Sırbistan, Osmanlı Devleti egemenliği altında bağımsızlık için savaşan azınlıklardan ilham alarak, Sırp Ortodoks kilisesini idealleştirerek, Kosova mücadelesini göklere çıkararak ve Ruslardan yardım alarak 1815 yılında Osmanlı Devleti’nden ayrılmış ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylelikle Sırp, Balkan ulusları arasında Osmanlı Devletinden bağımsızlığını kazanan ilk ulus olmuştur.

⁶⁴Balazs Trencsenyi ve Michal Kopecek ed, **Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe (1770-1945), Texts and Commentaries, Late Enlightenment-Emergence of the Modern ‘National Idea’**, Institute for Historical Studies, 2006, s.113- 114

Sırp bağımsızlıklarını kazandıktan sonra bu bağımsız ülke içerisinde kendini gösteren önemli isimler olmuştur. Sırp kimliğini oluşturan ortak kültürel, dinsel, dilsel ve etnik değerleri belirleyen ve Sırp ulusal düşüncesinin oluşturulmasına destek veren en önemli isimlerden biri Milos Obrenoviç⁶⁵ idi. Obrenoviç, iktidarda olduğu dönemde Sırp devletine hizmet etmiş ve günümüzde de milliyetçiler tarafından kullanılabilecek önemli eserlerden oluşan bir miras bırakmıştır. Obrenoviç döneminde ise devletleşme alanında da önemli gelişmeler yapılmış. O'nun döneminde Sırbistan'ı hukukun üstünlüğüne dayanarak medeni bir ülkeye dönüştürmek adına önemli adımlar atılmıştır. Ayrıca Sırp Ortodoks kilisesi de bağımsızlığını onun döneminde kazanmıştır.⁶⁶

Sırp ulusal hareketleri de, Arnavutları gibi bir programa göre ilerlemiş ve bu program '*Nacertanije*' adıyla tanıtılmıştır. Nacertanije, İlija Garasan'in tarafından yazılmış ve Sırp milliyetçiliğinin temel taşı olarak sunulmuştur. 1844 yılında yazılan bu program 1888 yılına kadar gizli tutulmuştur ve ancak 1906 yılında basılmıştır.⁶⁷ Büyük Sırbistan'ın kurulmasını hedefleyen siyasi görüş de Balkanların istikrarı ve güvenliği açısından bir tehdit olarak görülmüştür. Sırbistan'ın topraklarını genişleterek Balkanlarda bir lider olmasını hedefleyen ilk yazılı program, 1844 yılında Kral Aleksander Karageorgeviç Hükümeti döneminde Sırbistan İçişleri Bakanı olarak görev yapan İlija Garasanin tarafından yazılan '*Nacertanije*'dir. Bu manifesto, Sırpçılık siyaset ve milliyetçiliğini toprak kazanımıyla açıklayan en iyi örneklerden birisi olarak gösterilebilmektedir.

⁶⁵Milos Obrenoviç 18 Mart 1780-26 Eylül 1860 yılları arasında yaşamını sürdürmüştür. 1815-1839 ile 1858-1860 yılları arasında Sırp Krallığı'nın Prensi olarak da bilinmektedir. Milos Obrenoviç "Obrenoviç" hanedanının kurucusudur. Sırpların isyanlarını ve Sırbistan'ı yöneten en önemli tarih figürlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır ve o'nun yönetimi altında Sırbistan, Osmanlı İmparatorluğu içinde özerk bir prenslik olmuştur.

⁶⁶ Branimir Anzulovic, **Heavenly Serbia**, From Myth to Genocide, New York University Press, 1999, s.

87

⁶⁷ Balazs Trencsenyi, Michal Kopecek, ed, **Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe (1770-1945), Texts and Commentaries, Late Enlightenment-Emergence of the Modern 'National Idea'**, Institute for Historical Studies, 2006, s. 241.

Sırlara göre, Sırp yüceliği en çok Osmanlılardan ve onların Balkanlarda izledikleri politikalar yüzünden zarar görmüştü ve bunu engellemek adına özellikle milli hislerin uyandırılmasına ve ortak bir Slav kimliği yaratılmasına önem verilmiştir. Bu amaç Balkanlarda Sırp dilini konuşan tüm insanlar ve yaşadıkları topraklar Büyük Sırbistan egemenliği altında toplandığında gerçekleştirilebilirdi.⁶⁸

Bu bağlamda Sırp, tüm Sırp kabilelerini, gelenek ve tarihi geçmiş noktasında birleştirmek adına çabalamışlardır. Sırp milliyetçiliği temeline Büyük Sırbistan'ın inşası fikri yayılmacı bir politika olarak işlenecek ve Sırpça dilini konuşan tüm insanlar yeni 'Büyük Sırbistan'ın' sınırlarına ilhak edileceklerdi. İlija Garasanin⁶⁹'in ulusal düşüncesi ilk önce Osmanlılardan bağımsız ve güçlü bir Sırp devletinin yaratılmasını öngörüyordu.

'Nacertanije'yi, kapsayıcı ve dışlayıcı milliyetçilik açısından da değerlendirebilmemiz adına bu milliyetçiliklerin içeriklerini incelediğimizde, bunların birbirlerinden farklı karakteristik özellikler barındırdığı dikkat çekmektedir. Dışlayıcı milliyetçilik, milliyetçiliğin bir çeşidi olarak bilinmekte ve en önemli özelliği ırk, kültür ve din gibi faktörlere önem veriyor olmasıdır. Dışlayıcı milliyetçilik toplumda farklı özellikler barındıran grupları dışlamaya izin vermektedir. Kapsayıcı milliyetçilik ise, dışlayıcı milliyetçilikten farklı olarak bu gibi farklılık gösteren grupların asimile edilerek yeni kurulacak olan ulus-devlete katılmasını savunmuştur.⁷⁰

Kapsayıcı milliyetçiliği savunan Garasanin, bu şekilde yaklaşarak bireysel ve ulusal çıkarlar arasındaki gerginliği çözmek istemiştir.⁷¹ Ancak yeni kurulacak olan Büyük Sırbistan'a dâhil edilecek bu etnik gruplar arasındaki farklılıkların nasıl kapatılacağı

⁶⁸ Anzulovic, **Heavenly Serbia...**, s. 33

⁶⁹ İlija Garasanin, İçişleri Bakanı ve Başbakanlık yapmış Sırp devlet adamı (1861-1867), ilk Sırp ulusal programının yazarı olarak da bilinmektedir.

⁷⁰ Etty, 2009 a.g.m

⁷¹ Edislav Manetoviç, "İlija Garasanin: Nacertanije and Nationalism ", **The Historical Review/La Revue Historique, Institute for Neohellenic Research**, Volume III, 2006, S. 19

program açısından sorun teşkil etmektedir. Bu sorun hem modern hem de post-modern toplumları sürekli rahatsız etmiştir. Sırp lar açısından ise, devlet altında yaşayan etnik gruplar arasındaki farklılıkların ve boşlukların kapatılmasının devletin yaşamını uzatarak daha güçlü olacağı düşünülmekte idi.

İlija Garasanin'in yaşadığı dönemde, *Ulus-Devlet* ve *Milliyetçilik* önem taşıyan iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. 1804-1813 yıllarında, Sırp ların ayaklanması ve bu olayların başkahramanı Milos Obrenoviç'in yaptıkları, Garasanin için ilham kaynağı olmuştur. Garasanin, 1834 yılında devlet memuru olmuş ve zamanla Sırp Prensi'ne destek verebilmek için kurulan konseyin üyelerinden biri olmayı başarmıştır. Zaman içerisinde belli bir tarihe bağlı olarak inşa ettiği milliyetçi düşüncelerini o dönemki olaylar çerçevesinde yeniden değerlendirmiş ve 1844 yılında '*Nacertaniye*' başlıklı programa dökmeye karar vermiştir. Büyük ve güçlü bir Sırbistan'ın inşası için çabalayan Garasanin sadece Sırp dilini kullananları değil, farklı etnik grupları da dâhil etmesi, Garasanin milliyetçiliğinin kapsayıcı bir özellikte olduğunu göstermektedir.⁷²

Garasanin hazırladığı '*Nacertaniye*' programında, hem dış hem de iç politikaya özel bir önem vermiştir. Garasanin dış politikada reel politikayı uygulamış ve büyük güçlerin amaçlarına ve hareketlerine her zaman şüpheyile yaklaşmıştır. Ona göre Sırbistan'ın Osmanlılardan ayrılıp bağımsız olması, büyük güçlerin Sırbistan'a bir hediyesi olmamalıydı. Eğer bağımsızlık kazanılmak isteniyorsa bu sadece Sırp ların göstereceği fedakârlıkla kazanılmalı ve Sırp lar hiçbir zaman dışarıdan gelen yardımlar karşılığında başka bir şeye mecbur bırakılmamalı idi.⁷³

'*Nacertaniye*' nin içeriğini incelemeye devam edecek olursak, bu programda, Sırbistan'ın herhangi bir savaşın başlamasına sebep olmasının doğru olmadığı ancak

⁷²a.g.m s. 11.

⁷³ David MacKenzie, **İlija Garasanin: Balkan Bismarck (East European Monographs S.)**, Columbia University Press, 1985, s. 320

daima savaş için hazır olması gerektiği düşüncesine yer verilmiştir. Ayrıca Balkanlarda yaşayan milletler arasındaki ilişkilerin çok gergin ve anlaşmazlıklarla dolu olmasının sebebinin sadece çıkar çatışmasından kaynaklı olduğu ifade edilmiştir. Çabalar, kalkışımlar ve zaferler sonucunda Sırbistan'ın bağımsızlığı gerçekleşmiştir. 1867 yılında Osmanlı askerlerinin *barışçıl* bir şekilde Sırbistan'dan çekilmeleri Balkanlarda yeni bir devletin kurulmasına yol açmıştır.⁷⁴

Bu yeni devletin kurulmasıyla birlikte Osmanlıların bu topraklardan çekilmesi, Balkanlardaki siyasi ve diplomatik dengeleri bozmuştur. Bu yarımadada devletler ve halk arasında dengelerin bozulmaması ve ilişkilerin iyileştirilmesi için dış güçlerin olumsuz etkisinin azalması gerekmektedir. Ancak tarihte yaşanan gelişmelere baktığımızda büyük güçlerin Balkanlar üzerindeki çıkarlarını korumak adına her daim tetikte olduklarını ve dolayısıyla bu bozucu etkinin azalmasının mümkün olmadığı görülmüştür. Yeni kurulan Sırp devleti, güçlü ve büyük bir binaya benzetilmiş olup tüm hâkimiyetin ve bütün kaynakların devlet elinde biriktirilip, Sırp yüceliğinin gerçekleştirilmesi adına kullanılması fikri hâkim olmuştur. Bu sayede Büyük Sırbistan'ın sahneye daha güçlü olarak çıkması ve diğer büyük güçlerin isteklerini kabul etmeyecek kadar büyük bir kuvvete sahip olması amaçlanmıştır.⁷⁵

Sırp milliyetçiliğini ve Sırpların ulusal kimliklerini geliştiren program olan '*Nacertanije*', Büyük Sırbistan'ın inşasına açık bir şekilde yol açarak bu yönde ilerlemiştir. Daha odaklı olarak '*Nacertanije*'nin en önemli eğilimlerinden birisi, Balkan yarımadasında güçlü ve etkili bir Sırp devleti yaratmak olmuştur. Garasanin'in fikir ve önerilerine göre, kurulacak olan Sırbistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesiyle

⁷⁴Manetoviç, "İlija Garasanin...", s.147

⁷⁵ a.g.m

Balkanlar'ın en güçlü ülkesi olarak ortaya çıkmadıkça, Avusturya-Macaristan ve Rusların bu boşluğun doldurulacağını savundu.⁷⁶

Ayrıca iç politika açısından değerlendirildiğinde etnik gruplar arasında farklılıkları kapatmak için; emek verilmesi, bu etnik grupların üzerinde devletin etkisinin daha fazla hissedilmesi, Büyük Sırbistan ve Güney Slavlar konusunda daha dikkatli ve hassas bir şekilde davranılması gerekmektedir. Sırlara göre, Balkanların tüm Güney Slavlarının büyük bir devlet altında birleştirileceği ve bu şekilde Slav etkisinin Balkanlarda daha etkili olacağı düşünülmektedir. Ancak Balkanlardaki Güney Slavlar, Sırların düşündüğü kadar büyük bir etnik çoğunluğu oluşturmamaktadır.⁷⁷

“Büyük Sırbistan” kurulduğunda, Sırp milletinin yeni konumu belirlenmiş olacak ve bu yeni devlet ‘kilit’ kararlar alabilecek olan devletlerden biri haline gelecekti. Böylelikle Arnavutlar Balkan politikasında hissedilmeyecekti. Bu şekilde Sırp devletini genişletme yönünde emek verilecek ve güçlü olması sadece Sırlar için değil, Avrupa için de koruyucu olacaktı. Bu gelişmeyle XII. ve XIV. yüzyılların şanlı Sırbistan'ı bir daha herkesin dikkatini çekecektir. Ayrıca Büyük Sırbistan'ın kurulmasıyla Osmanlı Türklerinin Avrupa'ya doğru ilerlemesi durdurulacak ve Türklerin gücü büyük oranda azaltılacaktı. Bu devletin kurulmasıyla, hem Balkanlarda hem de daha geniş kapsamda siyasi olarak eski pozisyonlar değişecekti. Tüm bu bakış açıları doğrultusunda, Sırp Krallığı'nın yeniden doğuşu başkaları tarafından kabul edilerek Güney Slavlar hak ettiklerine kavuşacaklardı.⁷⁸

Düşünülen bu gelişmeler, Avrupa'nın güvenliği açısından Müslümanların amaçlarına sınır koyma yolunda etkili olup Müslümanlığın (Osmanlıların) gücünü azaltma konusunda da etkili olmuştur. ‘*Büyük Sırbistan*’ ideolojisi toprakların

⁷⁶ Judah, **Kosovo...**, s. 37

⁷⁷ Misha Glenny, **Histori e Ballkanit 1804 – 1999**, Shtëpia Botuese Toena dhe IDK, 2000, s. 580-581.

⁷⁸ Bernard Lory, **Evropa...**, s. 21

genişletilmesini arzulayan bir fikir olarak bilinmektedir. Sırpların topraklarını genişletmesi, onların tarihi bir hakkı olarak onlara bildirilmiş ve bunu gerçekleştirmek için yapılan her şeyi haklı çıkarma yolunda çalışmışlardır. Bunları yaparak, Sırbistan da diğer Avrupa ülkelerinin seviyesine yükselerek diplomasi dünyasında yeni bir yer kazanacağı düşünülmüştür.

Sırp ulusal kimliklerine şekil veren ‘*Nacertanije*’ programının, Sırpların hayallerine ve isteklerine ses veren bir manifesto olduğu düşünülmektedir. Garasanin’in bu milliyetçi düşünceler doğrultusunda oluşturduğu program gelecek kuşakları da milliyetçi hareketlere yönlendirecek ve onlar için de ilham verici bir kaynak olacaktır. Balkan ‘Milletler’ inin milliyetçiliği ve vatanseverliği genelde takip edilecek bir yıldız olarak görmeleri bu durumu destekler niteliktedir.⁷⁹

Milliyetçilik; ulusların karakterleri, çıkarları, hakları ve görevleriyle ilgili bir doktrini ifade ederken, diğer taraftan ulusların ileri sürdükleri amaç ve çıkarları ilerletmeyi amaç edinen örgütlenmiş siyasal bir akımdır. Bu siyasi akımlar bağımsızlık ve ulusal birlik amaçlarını gerçekleştirmek istemektedirler.⁸⁰

Bu ifadeler ve tarihi bilgilere göre, Arnavut ve Sırp ulusal kimlikleri, bu iki milliyetçilik, temelde birbirinden çok farklı olmayıp Balkanlardaki siyasi hayatı yönlendirmede önemli rolleri bulunmaktadır.

⁷⁹Glenny, **Histori e Ballkanit...**, s. 580

⁸⁰Dominique Schnaper, **Bashkësia e qytetarëve-Mbi idenë moderne të kombit**, çev. Asti Papa, Shtëpia Botuese Dituria, Tiranë, 2008, s. 58-59

1.3.3. Arnavut ve Sırp Kimliklerinin Oluşumu Sürecinde İçsel ve Dışsal Faktörlerin Rolü

Balkanlarda milliyetçilik akımlarının yayılmasını ve ulusal kimlik inşa süreçlerini etkileyen içsel ve dışsal faktörler bulunmaktadır. Ele alınan konuda yukarıda da belirtildiği gibi, Arnavutçuluk ve Sırpçılık siyaseti, milliyetçiliğin yayılmasına sebep olan bütün içsel faktörleri bütünleştirmiştir. Diğer taraftan da genel olarak Balkanların ve özel olarak Arnavutların ve Sırpların milliyetçiliklerini etkileyen içsel faktörler dışında dışsal faktörlerin ve büyük güçlerin izlediği politikalar etkili olmuştur.

Bu bağlamda Osmanlı imparatorluğunun mirası ve Balkan toplumunun etnik kimliklere kattığı özellikler, milliyetçiliğin yaygın bir ideoloji olmasında büyük rol oynamıştır. Diğer taraftan da Rusya'nın Panslavizm politikası, jeopolitik ve jeostratejik siyaseti Sırp milliyetçiliğini ve Sırp kimliklerini şekillendiren en önemli dışsal faktörlerden biridir. Sırpı ve diğer dindaşları etki altında tutmaya çalışırken, Rusya'nın Sırbistan'la ve diğer Slav milletleriyle olan ilişkilerinden dolayı Kosova sorununa özel bir ilgisi bulunmaktadır. Slav ve Ortodoks kimliğinin sağladığı avantajla Balkanlarda etkisini sürdürmeyi amaçlayan Rusya, Sırp milliyetçiliğinin yükselişini de destekleyerek diğer Balkan devletlerinden daha güçlü bir Sırbistan'ın yaratılmasına da olanak sağlamıştır. Sırpıların komşu olduğu ülkeler üzerinde bir egemenlik yaratma çabalarını destekleyen Rusya, Balkanlar'da etnik çatışmaların ve özellikle Arnavut-Sırp çatışmalarının şiddetlenmesinde önemli rol üstlenmiştir. Rusya'nın Balkanlarda izlediği bu politikanın en önemli amaçlarından biri Sırbistan'ın sıcak denizlere inmesini sağlayarak Ortodoks müttefikine yardımda bulunmak istenmesidir.⁸¹

Self-determinasyon kavramı, çok özel ve birçok milliyetçi hareketlere ilham verici bir kavram olarak Rusya gibi köklü devletler gibi Sırbistan gibi yeni yapılanan

⁸¹ Judah, **Kosovo...**, s. 39

oluşumlara da ilham kaynağı olmuştur. Sırbistan'a denize çıkış izni verilmesi, Sırları aşırı şekilde heveslendirmiştir, çünkü denize çıkabilmek için Sırbistan'ın sınırlarını genişletmek gerekmektedir. 1866 yılında Avusturya-Prusya savaşı sırasında Prusya ve İtalya, Sırbistan'ın desteğini kazanabilmek için Bosna'yı Sırbistan'a vereceğine dair söz vermiştir. Ancak yapılan bu oyunlar, Balkanlardaki dengeleri iyice bozmuştur. Fransa, Sırbistan'ın bağımsızlığına destek olarak aynı zamanda Sırp milliyetçiliğine de destek olmuştur.⁸²

Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan halkın sorunları milliyetçiliğin yükselişiyle birlikte giderek artmıştır. Sırp ve diğer Slav milletlerinin milliyetçi hareketlerinin başlamasında Balkanlarda siyasi dengelerinin değiştirmesini amaçlayan Rusya'nın üstlendiği rol oldukça önemlidir. Rusya'nın yürüttüğü Panslavizm politikası, XIX. yüzyılın etnik karakterli bir hareketidir. Panslavizm politikasının amacı, Doğu ve Orta Avrupa'nın Slavlarını ortak bir Slav aynı çatı altında birleştirmek ve örgütlemektir. Bu hareketin doğuşu ve örgütlenişi XIX. yy. ortalarında, Batı Slavlardan gelen düşünürler ve aydınlar tarafından düzenlenmiştir. Aydınların bunu yaparken tek amacı ortak bir Slav ulusal kimliği yaratmak ve geliştirmek olmuştur.⁸³

Arnavut milliyetçiliğin yükselmesinde ve şekillenmesinde de dışsal faktörlerin rolü önemli olmuştur. Arnavut milliyetçiliğin gelişmesi konusunda İtalya kendisini resmen Arnavut milliyetçi hareketinin babası olarak görmekteydi. Şöyle ki, İtalya'daki Arnavutların, arnavutluk hakkında kongreler düzenlemelerine, Arnavut dili ve edebiyatı ile ilgili yayın yampalarına, konferanslar düzenlemelerine ve siyasi cemiyetler kurmalarına izin vererek ve bu faaliyetleri teşvik ederek Arnavut ulusçuluğuna gelişme şansı vermiştir. Diğer tarafta da İngiltere de hem Avusturya'nın hem de Rusya'nın Balkanlarda yayılmalarına ve kesin bir hâkimiyet kurmalarına engel olmak adına ve

⁸² Çelik, **İttihatçılar...**, s. 35

⁸³ Arben Puto, **Historia Diplomatike e Çështjes Shqiptare**, Shtëpia Botuese Albin, Tiranë, 2003, s. 65-66

Rusya'nın adriyatik'te üstünlük sağlama çabalarını önlemek için önce özerk sonra ise bağımsız bir Arnavutluk fikrini benimsemiştir.⁸⁴

⁸⁴ Çelik, **İttihatçılar...**, s. 39-40

İKİNCİ BÖLÜM

YUGOSLAVYA SOSYALİST FEDERAL CUMHURİYETİ ÖRNEĞİNDE KOSOVA'DAKİ ARNAVUT VE SİRP MİLLİYETÇİLİKLERİ

1. Josip Broz Tito Yönetimindeki Kosova'nın Yugoslavya Federasyonu

İçerisindeki Durumu

Birinci Dünya Savaşı sonucunda düzenlenen Versay Antlaşması, bütün Avrupa kıtası ve özellikle Almanya için büyük önem arz eden bazı yükümlülükler ve sınır değişiklikleri içermektedir. Versay Antlaşması, Birinci Dünya Savaşının bütün sorumluluğunu Almanya'ya yüklemiş, sınırlar yeniden düzenlenmiş ve Woodrow Wilson'un öne sürdüğü “ulusların kendi kaderlerini belirleme” ilkesine göre hareket edilmesi sonucunda Yugoslavya Krallığı'nın kurulmasına zemin hazırlanmıştır.⁸⁵

Yugoslavya'nın kurulması, Panslavizm siyasetinin amaçları doğrultusunda gerçekleştirilmiş olup, Güney Slavların bir araya getirilmesi sağlanmıştır. Ancak etnik gruplar arasında önemsiz görünen farklılıklar bu krallığın sonunu getirip İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte aynı topraklarda ikinci bir Yugoslavya'nın kurulmasına yol açmıştır. Ayrıca savaş sonrası ortaya çıkan ve bu antlaşmanın maddeleri ile netlik kazanan bu yükümlülükler, bazı uluslar için dramatik sonuçlar doğurmasıyla birlikte daha sonraki dönemde de İkinci Dünya Savaşının başlamasına ve haritanın yeniden şekillenmesine sebep olmuştur.

Bu bağlamda, tarih boyunca değişime uğrayan Sırbistan haritası, farklı dönemlerde Kosova'nın da dâhil edilmesi ile birlikte sınır değişikliklerine uğrayarak günümüzdeki şeklini almıştır. 1912 yılında, Kosova, Osmanlı hâkimiyetinden çıkıp Sırbistan'ın

⁸⁵Florence Benoit-Rohmer, *Çështja e minoriteteve në Evropë*, Komiteti Shqiptar i Helsinkit, Tiranë, 1996, s. 11

doğrudan hâkimiyetine girmiş ve sonrasında 1915 yılında Sırbistan Kosova'yı kaybetmiş ve 1918 yılında tekrar geri kazanmıştır. 1929 yılında ise Sırbistan da ayrı bağımsız bir devlet olmaktan çıkıp kendisi de Sırp, Hırvatlar ve Slovenler Krallığı'na katılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında ise, 1941 yılında, Yugoslavya işgal edilirken Sırbistan da Almanya ile İtalya'nın hâkimiyetine girmiştir. Böylelikle, krallık bünyesindeki topraklar, işgalci devletler arasında bölüşürülürken Kosova, kraliyetin önemli bir parçası olarak, işgalin sebep olduğu bu bölüşümden dolayı İtalya hâkimiyeti altında kalmıştır.⁸⁶ Durumların değişmesiyle ve işgalcilerin istekleri üzerine, Yugoslavya topraklarında geçici hükümet koalisyonları kurulmasına karar verilmiştir. Bu süreçler işlerken yeni kurulan koalisyonları desteklemeyen gruplar arasında, Josip Broz Tito önderliğindeki Yugoslavya Komünist Partisi ilgi çekmektedir. Partizan direnişin başı olan Tito, işgalci rejimlere karşı savaşıırken, Draja Mihayloviç'in Çetnik kuvvetlerini savaşın ihtişamından dışlayarak, komünist Yugoslavya'nın da temellerini atmıştır. Tito komünist partinin başına gelerek Yugoslavya sınırları içerisindeki tüm etnik grupların yaşayışlarını ve siyasetteki duruşlarını fazlasıyla etkilemiştir.

29 Kasım 1945 tarihinde Anayasa Meclisinde yapılan oylamayla Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin kurulmasına karar verilmiştir. 1946 yılında ise Federal Cumhuriyetin ilk anayasasının yürürlüğe girmesiyle federasyonun sınırlarına dâhil edilen altı Cumhuriyetin, eşit şartlar altında yönetilmesine karar verilse de bu karar uygulanamamıştır.⁸⁷ Tito'nun ve bu yeni komünist rejiminin gelmesiyle birlikte federasyonun parçaları olan belli etnik gruplar milli duygularını daha dikkatli bir şekilde ifade etmişlerdir. Çünkü Tito'nun yönetim felsefesinin merkezinde birlik beraberlik ve kardeşlik fikri yer almaktadır. Bu yüzden milli duyguların açık bir şekilde ifade edilmesi, bu felsefeyi ve Yugoslavya'nın birliğini tehlikeye atan bir durum olarak görülmüştür.

⁸⁶Judah, **Kosovo...**, s. 12-13

⁸⁷Rade Petrovic, **II Fallito modello federale della ex Jugoslavia, Calabria**, Rubbettino, 2005, s. 29

Sosyalist Yugoslavya'nın komünist liderlerinden biri ve XX. yüzyılın en önemli tarihi kişilerinden olan Tito'nun, yönetimi ve kamudaki imajını etkileyen ideolojik yönlerini değerlendirmek, milliyetçiliğin bu devlet içindeki etkisini anlamamıza da yardımcı olacaktır. Yugoslavya Krallığı döneminde, Sırların denetiminde siyasal yaşamlarını sürdüren bütün etnik topluluklar, sosyo-ekonomik farklılıkların yanı sıra etnik farklılıkların varlığına yönelik itirazlarını şiddetle ifade etmişlerdir. Bu yüzden Tito, iktidarın ona verdiği güçle özellikle Sırp milliyetçiliğinin gücünü sınırlandırmayı amaçlamıştı. Çünkü Sırp milliyetçiliği devletin istikrarına ve birliğine en büyük tehdit olarak algılanıyordu. Ama buna rağmen Kosova'yı ve Voyvodina'yı Sırbistan'a bağlı iki özerk bölge olarak tanıtmak durumunda kalmıştır.⁸⁸

Bu bağlamda, Tito milliyetçiliğin ve dini farklılıkların gücünü belki de hafife almadığı için, birlik ve kardeşlik sloganları ortaya atarken, azınlık teriminin kullanılmasına yönelik de engeller koymuştur. Çünkü azınlık terimi Yugoslav yönetimi tarafından onur kırıcı olarak nitelendirilmiş ve bu yüzden onun yerine milliyet terimini kullanılmıştır.⁸⁹ Milliyet terimini veya Narodi terimini Sırları, Karadağlıları, Hırvatları, Slovenlileri, Makedonyalıları ve Müslümanları tanıtmak için kullanmışlardır. Ancak etnik Arnavutlar bu gruba dâhil edilmemişlerdir. Azınlıkların ve etnik grupların statü ve haklarının tanımlanabilmesi için takip edilen bu yol sadece Yugoslavya'da değil, Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra kurulan yeni cumhuriyetlerde de kullanılmıştır.⁹⁰ Yugoslavya'da savaştan önceki tutumdan farklı olarak, ulusal sorun konusunda, siyasi liderlerin uyguladığı çözümler etnik gruplar arasında eşitsizliklere ve farklılıklara yol açmıştı. Sorunları ortadan kaldırmak adına kullanılan bu yöntemlerden en etkilisi ise iktidarın gücüydü.

⁸⁸Dan Ryan Van Winkle, **The Rise of Ethnic Nationalism in the Former Socialist Federation of Yugoslavia: An Examination of the Use of History**, Western Oregon University, 2005

⁸⁹İlhan Uzgel, "Sosyalizm'den Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması", **Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi**, 1992, s. 217

⁹⁰Julie A. Mertus, **Kosovo: How Myths and Truths Started a War**, University of California Press, 1999, s.XX

Yapılan tanımlamalar doğrultusunda ve ulusal sorun kapsamında Yugoslavya ilginç ve dikkat çekici bir örnek olmuştur. Çünkü bir arada yaşayan farklı uluslardan bazıları ülkeyi kendi iktidarı altında tutmayı hedeflerken, daha küçük olan uluslar ise, kendilerini kanıtlamak için çaba göstermişlerdir. Örneğin, Sırlar Yugoslavya'nın en önde gelen ulusçu yapısı olarak, aynı etnik kökenden gelen Hırvat ve Boşnak ulusların varlıklarını kanıtlamalarını ve kendi başlarına hareket etmelerini engelleyen atılımlarda bulunmuşlardır. Çünkü bu ulusların ayrı bir ulusal kimlik geliştirmesi Sırp ulusçuluğunun hedeflerinin gerçekleşmesini engelleyen bir durumdu. Diğer taraftan konumuz için özel önem taşıyan Kosovalı Arnavutlar ise Yugoslavya'dan ayrılmayı ve Arnavutluk'un bir parçası olmayı hedefleyen bir ulus olarak, hiçbir zaman Yugoslavya'nın birliğine ve istikrarına hizmet etmemişlerdi.⁹¹

Yugoslav liderlerin savaş döneminde uluslara, kendi kaderlerini tayin etme ve özgür yaşam hakları konusunda vermiş olduğu sözler olmasına rağmen liderler bunun tam aksine çalışmalarda bulunmuşlardır. Verdikleri sözler arasından sadece Arnavutlara tercih hakkı tanınmış ve onları kendi tercihleri doğrultusunda üç Yugoslav cumhuriyetin olan Sırbistan, Makedonya ve Karadağ arasında idari olarak bölüştürmüşlerdir. Böylelikle Arnavut halk ve topraklarının bir kısmı Yugoslavya, Makedonya ve Karadağ cumhuriyetlerine katılırken, Sırbistan'a ise; Preseva, Medvedja, Bujanovac ve Kosova özerk bölgesi üzerinde yetkiler verilmiştir. Dolayısıyla Kosova hem Sırbistan hem de Federasyon'dan olmak üzere iki taraftan bağımlı hale getirilmiştir.⁹²

1946 yılında oluşturulan yeni anayasayla bu bölgenin Sırbistan'a özerk bölge olarak bağlanması kurulan dengelerin değişmesine sebep olmuştur. Ancak Kosova'nın özerk olarak bağlanma durumu on yedi yıl sonrasında sona ermiştir. Çünkü 1963 yılında Yugoslav Anayasasında yapılan değişiklikler doğrultusunda Kosova yeniden

⁹¹Uzgel, "Sosyalizm'den Ulusçuluğa...", s. 242

⁹²Petrovic, **II Fallito modello...**, s. 161-162

Sırbistan'ın yönetimi altına girmiştir. Kosova'da yaşayan etnik Arnavutlar bu değişiklikler ve özerkliğin sağladığı yetkilerin geri alınması karşısında sessiz kalmamışlardır. Arnavutların bu direnişine karşı Yugoslav Federasyonu'nun başkanı olan Tito da tepkisiz kalmamıştır. Kosovalıların cumhuriyet kurma yönündeki istekleri Yugoslavya Cumhuriyeti tarafından geri çevrilmiştir ve Kosova'ya diğer cumhuriyetler gibi sadece temsil ve oy verme hakkı tanınmıştır. Tito'nun kurduğu modele göre Kosova'ya, emniyet teşkilatı kurma, yasa çıkarma ve buna ek bazı haklar verilmesine rağmen Kosova'nın cumhuriyet statüsü kazanmasına izin verilmemiştir. Çünkü özerk bölge olarak Sırbistan'a bağlı olan Kosova'nın ayrılarak bir cumhuriyet ilan etmesi Sırp'lar tarafından büyük bir tepki görebilirdi. Ayrıca Kosova'nın federasyondan ayrılması durumunda da Arnavutluk'la birleşme ihtimali olduğundan Kosova'ya cumhuriyet statüsünün verilmesi istenmemekteydi.⁹³ Aslında yeni kurulan Yugoslavya'ya dâhil olan halka, kendi kaderini tayin etme hakkıyla birlikte federasyondan ayrılma hakkı tanınmıştır. Ancak belirtilen bu durumlar göz önünde bulundurulduğundan federasyon içerisinde bu kararlardan farklı bir tutum izlenmiştir.

Komünist rejimin izlediği politikalar ve baskılar Sırp'ların federasyon içerisinde üstün bir konuma sahip olmalarını sağlarken Arnavutların ise ikinci sınıf bir pozisyona düşmelerine sebebiyet vermiştir. Komünist rejimin Kosova üzerindeki baskısı ilk on yıl boyunca sert bir şekilde kendini göstermiştir. Sırp'lar ile Karadağlıların idari ve savunma alanlarında da üstünlüğe sahip oluşları Arnavutların bu olumsuz pozisyondan kurtulmalarına engel olarak bu durumu kalıcı hale getirmiştir.⁹⁴ Bu dönemde dikkat çeken noktalardan bir diğeri ise, 300 bin nüfuslu Karadağ egemenliğine kavuşup bir cumhuriyet kurabilme hakkına erişebilirken, 1 milyon nüfuslu Kosova'nın kolaylıkla kazanılabilecek bir özerkliği bile zorlukla alabilmesidir. Anlaşıldığı üzere ilerleyen

⁹³Ağır, **Güvenlik çalışmaları alanında...**, s. 118

⁹⁴Noel Malcolm, **Kosovo: A Short History**, New York University Press, New York, 1998, s.314

süreçte yaşanan bu durumlardan dolayı bunca eşitsizlik karşısında Kosova’da etnik sıkıntıların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur.

Tito döneminde de Kosova’daki Arnavutlar ile Sırlar arasında bir birliğin sağlanması mümkün olamamıştır. Tito, Arnavut ve Sırp birliği kurma hedefini bu iki farklı etnik grup arasında kurulan hassas bir denge üzerinden oluşturmayı amaçlamıştır. Ancak Sırbistan’ın Yugoslavya sınırları içerisinde güçlü olması Yugoslavya’yı ayakta tutabilmek adına kurulan hassas dengenin bozulmasına sebep olacağından Sırbistan’ın gücünün kırılması gerekmektedir. Çünkü eğer Sırbistan gücünü kaybederse Yugoslavya bir o kadar güçlenecek demektir. Bunu gerçekleştirebilmek için de Tito Makedonya’nın Sırbistan’dan ayrılmasına izin vererek Sırbistan’ın yayılma politikasını sınırlandırmıştır. Bernd Fischer’in açıklamasına göre de, eski krallığı destekleyenlerin yürütmek istedikleri “güçlü Sırbistan-zayıf Yugoslavya” formülü artık başarısız olmuştu. Aksine iktidardaki komünistlerin ve etnik azınlıkların destek verdikleri “zayıf Sırbistan-güçlü Yugoslavya” formülü artık tek alternatif olarak görülmekteydi.⁹⁵

Tito’nun bu taktiklere rağmen Sırbistan’a bağlanan Kosova’nın durumunu hassasiyetle tayin etmesi gerekmektedir. İlerleyen süreçte yapılan görüşmeler sonucunda Kosova’nın Sırbistan’a bağlanması istendi. 1945 yılında Arnavutların bu konudaki görüşü alınmadan, kendi aralarında yaptıkları oylama sonucunda çıkarılan yasaya göre Kosova, Sırbistan’a özerk bir il olarak bağlanmıştır. Sonraki süreçte bu etnik karakterli anlaşmazlıkların örtülmesi için ise Tito tarafından ‘Kardeşlik ve Birlik’ sloganının ortaya atılması kaçınılmaz olmuştur. Hırvat, Sırp veya herhangi etnik bir milliyetçiliğin örgütlenmesi artık yasak hale getirilmişti ve yasağın ihlal edilmesi halinde cezasının hapis, sürgün veya idam olması kararlaştırılmıştır.⁹⁶

⁹⁵ Bernd J. Fischer, **Ahmet Zogu-Mbreti Shqiptar mes dy luftrave**, çev. Virgjl Muçi, İnstituti i Studimeve Ndërkombëtare, Tiranë, 2010, s. XXVIII

⁹⁶ Stoessinger, **Përse Kombet...**, s. 132

8 Kasım 1941 yılında Arnavutluk Komünist Partisi'nin kurulmasıyla birlikte Yugoslavya'daki komünist rejimin etkisi Arnavutluk içerisine kadar girmiştir. Partinin kuruluş toplantısına 15 Arnavut temsilcinin yanında iki Yugoslav gözlemcinin de katılması bahsedilen etkinin başlangıcı açısından dikkat çeken bir nokta olmuştur.⁹⁷ Komünist Arnavutlar ile komünist Yugoslavlar arasında olan ilişkiyi gölgeye düşüren tek sorun aslında Kosova sorunudur. Çünkü Arnavutluk'ta komünist rejimin kurulmasıyla birlikte ulusal birlik fikri de bir şekilde gölgede kalmıştır.⁹⁸ Yugoslavya'nın federatif karakterli bir devlet olarak kurulmasına ve Arnavutların bu devletin içinde özel bir yere sahip olmasına izin verilmemiştir.

31 Aralık-2 Ocak 1944 tarihleri arasında Kosova'nın Bujan ilçesinde yerel bir konferansın düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu konferansın amacı ayrılma hakkı da dâhil kendi kaderlerini belirleme hakkının Kosovalılara tanınmasına engel olan bütün faktörleri halka bildirmek ve sonrasında bunu ortadan kaldırmaktır. Bu konferansın sonucu olarak ve Arnavutluk'taki komünist yapılanmadan dolayı Kosova'da da komünist hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Miranda Vickers Kosova'daki komünist hareketlenmenin güçlenmesinde etkili olan durumun Arnavutluk'ta kurulan komünist parti olduğunu belirtmiştir.⁹⁹

Yugoslavya'daki yöneticiler ulusal soruna yaklaşım konusunda Leninist bir yol izleyerek, federasyon bünyesindeki uluslara daha fazla hak ve yetki tanıyarak ulusçuluğun ilerlemesini engellemeye çalışıyorlardı. Ancak, tüm cumhuriyetlere kendi kaderlerini tayin etme dâhil geniş haklar verilmesi, Sırlar ve aynı zamanda da tarihsel

⁹⁷Lory, **Europa...**, s. 56

⁹⁸Miranda Vickers, **Midis Serbëve dhe Shqiptarëve- Një Histori e Kosovës**, Shtëpia Botuese Toena, Tiranë, 2004, s.160.

⁹⁹ “Konferenca e Bujanit”, (31. 12. 1943- 2. 01. 1944), **Radio Kosova e Lirë**, 01. 01. 2018<https://www.radiokosovaelire.com/konferenca-e-bujanit-31-12-1943-2-1-1944/>

sebeplerden ötürü başta Hırvatlar olmak üzere diğer cumhuriyetler tarafından istenmemektedir.¹⁰⁰

Arnavutluk'un komünist lideri Enver Hoca, Belgrad ile aralarında olan bütün bölgesel sorunları çözmeyi hedeflemişti ancak Belgrad'ın bu konudaki görüşleri farklıydı. Çünkü o dönem Arnavutluk'un kötü durumda olan ekonomisi, savaşın sebep olduğu yıkım ve orada yaşanan bölgesel sorunlar, Arnavutluk'ta Kosova'nın Yugoslavya içindeki konumunu ve durumunu olumluya çevirecek güç bırakmamıştı. Bu sebeple Enver Hoca'nın zayıf devletinin toparlanabilmesi için Yugoslavya'nın yardımına ihtiyacı vardı. Arnavutluk daha kendi sorunlarını çözemezken Kosova'nın sorununu çözmek ve Kosova'ya destek olmak gibi bir imkânı yoktu. Tito'nun izlediği politikaların Arnavutluk'tan bağımsız olarak bir şekilde Kosova'nın durumunu belirleyeceği düşünülmektedir.¹⁰¹

Tito komünist olmasına rağmen kendi düşüncelerine göre bir model kurmuştu. Tito'nun kurduğu komünist devlet diğer komünist devletlere özellikle Sovyet sistemine benzememektedir. Tito'nun önderliğindeki Yugoslavya, komünist bloğun en liberal ve açık devleti olarak karşımıza çıkmaktaydı. Tito, tüm milletleri bir arada tutabilmek adına belirtildiği gibi kendi yöntemlerini kullanmaktaydı. Bu iktidarın altında yaşayan etnik grupların Arnavutlar da dâhil, devletin açıkladığı daha önce yukarıda da belirtilen birçok hakka kavuşması planlanıyordu. Ancak komünist olan bir devletin Marksizm-Leninizm teorisi doğrultusunda ilerlemesi gerektiğinden bu devlet bünyesinde başka bir ideolojinin ve düşüncenin gelişmesine izin verilmesi mümkün olamamıştır. Milliyetçilik ve Marksizm-Leninizm bazı konularda birbirine ters düşen iki ideoloji olarak bilindiğinden özellikle milliyetçiliğin canlanması konusunda çalışmalar yapılmasına

¹⁰⁰Uzgel, "Sosyalizm'den Ulusçuluğa...", s. 220

¹⁰¹Sonila Boçi, **Minoritetet në Shqipëri Midis Identitetit dhe Integrimit 1939-1949**, Qendra e Studimeve Albanologjike, Instituti i Historisë, Tiranë, 2012, s. 209

müsaade edilmemiştir.¹⁰² Milletler sorununa bir çözüm bulabilme adına ulusal sorunun bir de Marksist-Leninist yaklaşımıyla değerlendirilmesi gerektiğini düşünen Tito, bu durumun çözümünde ulusal özerklik ve eşitliğin faydalı olabileceğini düşünmüştür. Bu durumu destekler nitelikte Yugoslavya deneyiminde gözlemlendiği üzere uluslar her alandaki kültürel, ekonomik ve siyasal gelişimlerini sürdürürken azınlık durumdaki halkın hakları da bir dereceye kadar korunmuştur.¹⁰³

Bu şekilde Kosova'daki Arnavutların Arnavutluk'la birleşmek adına örgütlenişleri ya da ayağa kalkışları kolayca gerçekleştirilemedi. Belirtildiği gibi Arnavutların herkes gibi bu devletin altında daha fazla hakka kavuşmalarına rağmen onların ideolojik ve milliyetçi hareketlerine Tito'nun devleti engel olmakta idi.

Arnavutluk'un komünist lideri olan Enver Hoca, Tito ile Kosova hakkında yaptıkları görüşmede, Kosova'nın Arnavutlukla birleşme gerekliliğini ifade etmiştir.¹⁰⁴ Hatta Arnavut lider, 2 Eylül 1949 yılında Stalin'e Kosova hakkında bir mektup yollamıştır. Mektubun içeriğinde bahsedilen konu ise Tito'nun Kosova'yla ve oradaki Arnavutlarla ilgili duruşu idi. Enver Hoca'ya göre Tito, Kosova'ya ve oradaki Arnavutlara yönelik ayrımcı bir politika izlemekteydi. Bu sebeple ve Tito'nun Kosova hakkında verdiği sözü tutmaması üzerine Enver Hoca bu mektubu yazmak zorunda kalmıştı.¹⁰⁵ 1946 yılında Enver Hoca Tito ile yaptığı görüşmede Kosova sorununu gündeme getirmiştir. Ancak Sırp tepkisine sebep olacak bu konunun konuşulması için uygun bir zaman olmaması sebebiyle Tito tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Böylelikle Tito'nun verdiği tepkiden anlaşıldığı üzere Kosova'nın Arnavutlukla birleşmesine izin verildiği takdirde bu durum birçok soruna yol açacaktır.¹⁰⁶

¹⁰²Shaqir Vukaj, **Rusia dhe Kosova**, Shtëpia Botuese Enriko Koço, Tiranë, 2007, s. 113-115

¹⁰³Uzgel, "Sosyalizm'den Ulusçuluğa...", s. 221.

¹⁰⁴Vukaj, **Rusia ...**, s. 209

¹⁰⁵ Hakif Bajrami, Letra e Enverit për Stalinin, Gazeta Dita, 26 Ağustos 2018, <http://www.gazetadita.al/letra-e-enverit-per-stalinit/>

¹⁰⁶ Ago, **Pakicat Kombëtare...**, s. 63

Ayrıca Enver Hoca tarafından Stalin'e gönderilen mektupta, Sırlar tarafından iletilen demografik istatistiklerin gerçeği yansıtmadığı da belirtilmiştir. Bu verilere göre o zamanki Yugoslavya'da; Kosova'da, Metohi'de, Makedonya'da ve Karadağ'da, Arnavutların sayısının yaklaşık 700.000 olduğu belirtilmiştir. Ancak Arnavut hükümetine göre bu rakamlar gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü onlara göre, sadece Kosova'daki Arnavutların sayısı bir milyon civarındaydı. Sırlar gerçek verilerin ortaya çıkmasını istemediklerinden dolayı Müslüman olan birçok Arnavut'u Türk nüfusundan göstermeye karar vermişlerdir. Bu yaklaşımlar Kosova'daki Arnavutlar için tehlikeyi kaçınılmaz bir hale getirmişti. Enver Hoca'ya göre de Arnavut hükümetine göre de, Yugoslavya'da yaşayan Arnavutlara çok eskiden beri ve günümüzde de devam eden büyük bir haksızlık yapılmaktaydı. Arnavutların gerçek memleketi Arnavutluk'tu ve Kosova'nın Arnavutluk'un sınırları içerisinde olması gerekiyordu. Ayrıca Kosova'daki ve Metohija'daki Arnavutların ulusal sorununun çözülmesine ilişkin çalışmalara en kısa süre içerisinde izin verilmesi gerektiği düşünülüyordu.¹⁰⁷

2. Kosova'yı Özerkliğe Doğru Götüren Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler

Eskiden çok uluslu devletlerde, özellikle de farklı halkların yaşadığı bölgelere uzanan büyük imparatorluklarda, büyük bir yönetici ulusun iktidarı altında ezilen küçük milletleri veya etnik grupları tanımlamak için "ulusal azınlık" terimi kullanılmaktaydı. Bu terim özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, etnik ve siyasi sınırlar arasındaki tutarsızlıktan dolayı kendi milletlerinden dışlanan veya başka bir devlete dâhil olan toplumları/etnik grupları tanımlamak için kullanılmakta idi. Yugoslavya örneğinde de

¹⁰⁷Hakif Bajrami, "Letra e Enverit për Stalinin", **Gazeta Dita**, 26. 08. 2018, <http://www.gazetadita.al/letra-e-enverit-per-stalinit/>

olduğu gibi, devlet sınırlarının taraflı tahsisi nedeniyle çok sayıda ulusal azınlığın oluşturulduğu görülmüştür.¹⁰⁸

Daha önce de değinildiği üzere Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının dağılmasıyla yeni harita oluşmuş ve Çekoslovakya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve 1929'daki diğer adıyla Yugoslavya Krallığı gibi ülkeler kurulmuştur.¹⁰⁹ Bağımlı bir ülke olan Kosova, Osmanlı'nın askeri ve idari hükmünden çıktıktan sonra Sırbistan ile Yugoslavya Krallığı'nın azınlık haklarına sahip bir parçası haline gelmiştir. Azınlık haklarına sahip Kosova'nın temel sosyal ve ekonomik şartları istikrarlı bir şekilde gelişmemiş olduğundan uzun bir süre özerkliğe kavuşamamıştır.

Kosova'nın, Yugoslavya'nın bir parçası olarak, modernleşmesini, sosyal ve ekonomik açıdan gelişmesini sağlayan sebepleri ve gelişmesi önündeki engelleri açıklayan birkaç gösterge bulunmaktadır. Kosova'nın ekonomik ve sosyal gelişimi Yugoslavya'nın ve Tito'nun kendi ülkesinde kurduğu modelin şartları altında gerçekleştirilmiştir. Tito'nun kurduğu bu model mükemmel olmamasına rağmen Kosova'daki bütün etnik grupların ve özellikle etnik Arnavutların sosyal ve ekonomik gelişmeleri için bazı uygun koşulların oluşturulmasını sağlamıştır.¹¹⁰

Yugoslavya'daki sosyalist ekonomik sistemin gelişimi, kademeli bir evrim olarak farklı aşamalardan geçmiştir. Sovyet ekonomi modelini örnek alarak 1945-1948 yılları arasında ekonominin en önemli sektörlerini merkezi planlama ekonomisinin ilkelerine göre yönetmiştir. Bu doğrultuda Sovyetler Birliği tarafından belirlenen kalkınma modeline göre özellikle bankacılık, sigorta, ulaşım, enerji vb. sektörlerine özel önem verilmiştir. Anlaşıldığı üzere bu dönemde daha çok devletleştirme ve merkezi planlama politikaları ön planda tutulmuştur. Yugoslavya, Stalin modeli politikaları örnek almayı

¹⁰⁸Luan Omari, **Çështja e Pakicave Kombëtare dhe Shqipëria**, Shtëpia Botuese Dudaj, Tiranë, 2014, s. 11

¹⁰⁹Ago, **Pakicat Kombëtare...**, s. 12

¹¹⁰Ethem Çeku, "Kosova në shtendojen e Raporteve Shqiptaro- Jugosllave në Vitet 60- 70", **International Relations Quarterly**, Vol. 5, nr. 2, 2014, s. 9- 10

bıraktıktan sonraki dönemde ise Tito, ekonomiye farklı bir mantıkla yaklaşarak ona özgürce bir ‘nefes alma’ şansı tanımıştır ve sosyalist piyasa ekonomisi modelini uygulamaya başlamıştır.¹¹¹

Yugoslavya’da 1945 ve 1991 arası Tito’nun önderlik ettiği Yugoslavya, bu dönemde ulusal sorun, dış politika ve ekonomik sistem açısından diğer devletlerden farklı kendine özgü bir model yaratmıştı. Bu doğrultuda gelişim gösteren Yugoslavya, Avrupa’da sosyalist bir sistem kurabilmiş ve bu süreçte Sovyet etkisinden de uzak durabilmiştir. Yapmış olduğu bu düzenlemelerle Yugoslavya, dünyada sosyalist yapıda olan ülkelerin de merkezi planlamadan uzak bir model izleyebileceği örneğini göstermiştir. Ayrıca cumhuriyet ve özerk yönetimlere de önemli ekonomik ve siyasal hususlarda yetkiler tanımış, üretim modelinde fabrika seviyesindeki işçileri karar mekanizmasına dâhil etmiştir.¹¹²

Bununla birlikte, farklı etnik grupların hassas dengesi üzerinden, egemen grupların azınlıklar üzerindeki baskısını merkezin kontrolü altında tutarak, Yugoslavya’nın milletler üstü bir yapı olarak ömrünün uzatılması amaçlanmıştır.

Yugoslavya sosyalizmi aracılığıyla canlı bir ekonomi yaratılmış olmasına rağmen, Tito ‘Kardeşlik ve Birlik’ sloganı altında Yugoslavya sınırlarına dâhil olan bütün bölgeler için homojen bir ekonomik ve sosyal gelişme sağlayamamıştır. Çünkü ortaya atılan bu slogan, her şeyden önce birlik fikrini vatandaşların akıllarına yerleştirerek farklı etnik grupları bir arada tutabilmek ve vatandaşların eşit haklara sahip olduklarını vurgulamak için kullanılmaktaydı. Kardeşlik ve birlik fikrine göre ayırım yapılmadan bütün vatandaşların eşit haklara sahip olduğu ilan edilmesine rağmen bu durumun aksine gelişmeler yaşanmış ve Tito zamanında ekonomik gelişme doğrultusunda yapılan

¹¹¹ Eren Erdem, **Balkanizasyon, Çözüm ve Matruşka Devletler**, İstanbul, Alibi Yayıncılık, 2018, s. 59

¹¹² İlhan Uzgel, **Yeni Dünya Düzeni, Yeni Yugoslavya ve Miloşević Döneminin Sonu**, **Mülkiye Dergisi**, Cilt XXIV, Sayı 225, s. 46.

eşitsizlikler en belirgin halleriyle karşımıza çıkmaktadır. Eşitsizlik oranının belirgin bir değerde oluşunun Yugoslavya'nın yıkılmasında ve parçalanmasında önemli bir etken olduğunu belirtildi. Özellikle de Yugoslavya'nın kuzeyi ile güneyi arasında oluşan eşitsizlik, bu dağılmanın temel sebebi olarak görülmüştür. Kuzey bölgesi; Slovenya'yı, Hırvatistan'ı ve Sırbistan'ın kuzeyini, (Beograd şehri ve Voyvodina özerk bölgesi dâhil) kapsamakta iken; Güney bölgesi Makedonya'yı, Karadağ'ı, Bosna'yı ve Sırbistan'dan geriye kalan kısmı (Kosova özerk bölgesiyle birlikte) kapsamaktaydı.¹¹³

Bu dönemde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinde yaşanan bir takım ilerlemelerin, farklı etnik gruplar arasındaki kavgaları ilk aşamada bir şekilde örttüğü düşünülmüştü. Ancak kuzey-güney ayrımı, Kosova'nın diğer bölgelerden özellikle kendisiyle aynı statüyü taşıyan Voyvodina özerk bölgesinden daha az gelişim göstermesine sebep olduğundan etnik farklılıklar yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Toplumun %80'inden fazlasının Müslüman Arnavutlardan oluştuğu bir bölge olarak Kosova'da işsizliğin ve fakirliğin yüksek oranlara ulaşması, özerklik taleplerinin de daha belirgin ve şiddetli olmasına ortam hazırlamıştır. Bu durum daha sonraki dönemde, Kosova'da yaşayan Sırlar ile Arnavutlar arasındaki ilişkilerin kötüleşmesine neden olmuş ve Yugoslavya'nın sonunu getiren bir etken olmuştur.¹¹⁴

Belirtildiği üzere, Kosova'da kısıtlı olsa da sağlanan bunca hak ve ekonomik gelişme adına sağlanan koşullar daha uygun hale getirilmiş olmasına rağmen, Yugoslavya genelindeki cumhuriyetler arasında yaşanan ekonomik gelişim farklılıkları etnik sorunları ortaya çıkarmaktadır. Kosova'daki Sırlar ile Arnavutlar arasında ilişkilerin bu dönemde de kötüleşmesi daha önce de belirtildiği gibi, yönetimle bağlanan iki taraflı memnuniyetsizlikten kaynaklanmıştır. Yugoslavya'nın ulusçuluk konusunda ilginç bir örnek olarak tanımlanması, Tito iktidarı döneminde, ticaret, ulaşım ve

¹¹³Dejan Marolov, "The Reasons for the Collapse of Yugoslavia", **International Journal of Sciences, Goce Delchev University**, Makedonya, 2000, s. 251

¹¹⁴Erdem Eren, **Balkanizasyon, Çözüm ve Matruşka Devletler**, Alibi Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 71

iletişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmelerden, etnik sınırların daha anlamlı olması ve ulusçuluğun yükselmesinden kaynaklı bir durumdur.¹¹⁵

Bölgelerin tüm alanlardaki gelişimi merkezi yönetim tarafından yönlendirildiğinden Kosova'nın gelişimi de merkezin gerekli gördüğü oranda gerçekleştirilmiştir. 1945-1960 yılları arasında Kosova'daki doğal kaynakların istismarı düşüncesiyle mevcut endüstri kapasiteleri yeniden yapılandırılmıştır. Ekonominin sanayileşme süreci ise 1961 yılında başlamıştı ancak bu süreç içerisinde dikkatimizi çekecek önemli büyük yatırımlar yapılmamıştı. Tito zamanında Yugoslavya genelinde kişi başına düşen gelir oranı 170 dolar iken Kosova bölgesinde sadece 88 dolara ulaşabilmişti.¹¹⁶ Bu bağlamda Kosova'da yapılan yatırımların hacmi büyük olmadığından Kosova'nın ekonomisi diğer cumhuriyetlerin ekonomisi gibi hızlı adımlarla gelişme gösterememiştir. Bu durumlara rağmen yine de Kosova bölgesi eskisinden farklı ekonomik standartlara ulaşmıştı.

Tito, 1967 yılı Mart ayında iktidara geldikten 16 yıl sonra Kosova'ya düzenlediğı ziyarette, buradaki fakirliğe ve Arnavutların yaşadığı zor şartlara dikkat çekmişti ve Sırp'lar ile Arnavutlar arasında olan yüksek orandaki eşiitsizliği eleştirmişti. Ancak iktidara geldiğı ilk günden beri uyguladığı taktiklerle Kosova'daki Arnavutlara memleketlerinin istikbali olan özerkliği ve daha fazla özgürlük hakkı getireceğine dair söylemlerde bulunarak inandırmaya çalışsa da Kosova'daki Arnavutları inandırmayı başaramamıştır. 27 Kasım 1968'de, Arnavut devletinin bağımsızlığının ilan edililişinin 56. yıl dönümü arifesinde Priştine'de, öğrenciler tarafından organize edilmiş protestoların başladığı görölmüştür. Sıradan insanların da katıldığı bu protestoların başlama sebebi, diyalog aracılığıyla ve siyasi yollarla gerçekleştirilemeyenlerin protesto yoluyla gerçekleştirilmek istenmesiydi. "Kosova Cumhuriyeti", "Kendi Kaderimizi

¹¹⁵Uzgel, 1992, s.218

¹¹⁶Fetah Reica, **Veoritë Strukturale të Ekonomisë së Kosovës**, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë, 2009, s. 30

Belirleme Hakkı İstiyoruz", "Üniversitemizi İstiyoruz" ve "Kendi Anayasamızı İstiyoruz" çağrılılarıyla, Priştine, Gjiilan, Ferizaj ve Podujevo gibi önemli kentlerde yapılan gösterilerde savaş sonrası dönemde ilk defa Kosova'da cumhuriyet ilan etme arzusu bu şekilde ilan edilmişti.¹¹⁷

Bu olayların sonucu olarak Tito'nun Kosova ziyaretinden üç sene sonra, 1970 yılında Priştine Üniversitesi kuruldu. Kosova'nın eğitiminin simgesi olan bu kurum daha sonraki dönemde Arnavut hareketlerin güçlü bir tabanı olarak görülmüştür. 1960-1970 yılları arasında Arnavutluk ile Yugoslavya arasında geliştirilen ilişkiler, Kosova'nın ve oradaki Arnavutların durumunu net bir şekilde etkilemiştir. Yugoslavya gibi federal bir yapıya sahip olan bir ülkede bazı cumhuriyetlerin özellikle Sırbistan'ın ülkeyi oluşturan diğer topluluklardan üstün konuma sahip olması, Kosova'daki Arnavutlar ve azınlık oluşturan diğer etnik grupların, federasyonun istikrarı için sürekli sorun oluşturmalarına ve özerklik için devamlı talepte bulunmasına sebep olmuştur.¹¹⁸

Kosova'nın Sırlar tarafından hedef ülkeye dönüşmesinde federasyonu yönetenlerin etkisinin olmasının yanı sıra Kosova'nın bulunduğu bölgenin jeopolitik, jeostratejik ve coğrafi konum açısından elverişli oluşu da etken olmuştur. Sırbistan'ın hâkim ülke olarak, Kosova'nın ekonomik ve kültürel asimilasyonunu amaçlamasında, bölgenin denize çıkışının olmamasına rağmen ekonomisini geliştiren bir sürü sebebin var oluşu etkili olmuştur. Bu sebeplerden en önemlisi tabii ki de bu bölgede yer alan maden rezervleriydi. Trepça madenciliği önceki bölümde de bahsedildiği üzere Kosova'nın kuzey tarafında yer alan bir altın rezerv kaynağı olarak daima Sırp ekonomisine katkıda bulunmuştur. Tito tarafından Kosova'ya verilen özerklik siyasi, ekonomik ve kültürel gelişim sağlamış olmasına rağmen bu verilen özerkliğin arkasında çeşitli senaryolar saklanmaktaydı. Çünkü bütün çatışmaların nedeninin etnik

¹¹⁷Gjeçovi, Xh. Et al. **Historia e Popullit Shqiptar IV; Shqiptarët gjatë Luftës së Dytë Botërore dhe pas saj 1939-1990**, Shtëpia Botuese Toena, Tiranë 2009, s. 338

¹¹⁸Çeku, "Kosova në shtendojen...", s. 14-15

milliyetçilik olduğu savunulsa da kavgaların asıl sebebi ülkelerin jeopolitik ve jeostratejik konumlarını iyileştirerek dünya politikasında güç sağlama arzularıydı. Sırbistan'ın da Yugoslavya'da ve dünya politikasında daha iyi bir konuma Kosova'nın ekonomisini, kültürünü ve tabii ki topraklarını elde ederek sahip olması planlanıyordu. Bu yüzden bazı haklara sahip olan bir etnik grup olarak Arnavutların özerklik taleplerini elde etmeleri, Sırbistan'ın ülke genelinde hâkimiyet kurmasına engel olabilir ve Yugoslavya'da milliyetçi eğilimlerin sahneye koyulmasına ve dağılma sürecinin hızlandırılmasına sebep olabilirdi.

Kosova'daki Arnavutlar, Sırp karşıtı politikaların sürdürülmesiyle birlikte bu dönemde toplumun kültürel gelişmesini sağlayabilen hareketlerde bulunmuşlardır. Bu gelişmeler Sırp yönetimi tarafından olumlu bir şekilde karşılanmadığı için daha sonraki dönemde Tito'nun kurduğu modelin eleştirilmesine sebep olmuştur. Sırp hükümeti tarafından kasıtlı olarak Kosova'daki Arnavut okulların kapatılması önemli bir görev haline gelmiş ve bu okulların kapatılması bu halkı cahil ve kültürsüz bırakıp Sırp üstünlüğüne öncelik vermeyi amaçlamaktaydı. Ancak Kosova'daki Arnavutların ekstra gayretleriyle Arnavut dilinin ve milli kültürünün gelişmesine dair önemli çalışmalar yapılarak bu halkın bağımsızlığa doğru ilerlemesinde önemli bir yol açıldığı düşünülmektedir.¹¹⁹

Bu düşünceler doğrultusunda 1945-1950 yılları arasında Kosova bölgesinde 57 yeni okul açılmıştı ve 1950 yılına gelindiğinde Kosova'daki eğitim ve kültür merkezlerin sayısının 258 olduğu tahmin ediliyordu. Yugoslavya devleti bünyesindeyken, bu bölgenin altyapı açısından da gelişmesi için çalışmalar yapılmıştır ve yine bu dönemde Kosova'nın sanayileşme süreci de gelişme göstermiştir. Yapay göllerin ve elektrik santrallerinin inşasının, Kosova'nın ekonomik durumunu iyiye

¹¹⁹Ardian Emini, **Presheva në Rrjedhat e Historisë Shek. XX**, Doktora Tezi, Universiteti i Tiranës, Tiranë, 2012, s. 121-122

götüreceği düşünülmektedir. Bu yenileşme hareketlerinden dolayı orada yaşayan Arnavutlar kendilerini Yugoslavya'dan ve özellikle Sırlardan daha güçlü ve bağımsız hissetmişlerdir

Kosova'daki ekonomik ve sosyal durumun kötüleşmesi adaletli ve doğru bir şekilde paylaşılabilen ekonomi ve sanayiden kaynaklanmaktaydı. Kosova'daki bu ciddi boyuttaki ekonomik ve sosyal sorunlar Arnavutların ayaklanmasına sebep olmuştur. Bu sorunların başında da işsizlik oranının yüksek oluşundan dolayı duyulan memnuniyetsizlik gelmekteydi. Çünkü bu işsizlik oranı sadece Kosova'da bu kadar yüksek değerlere ulaşmıştı. Resmi olarak açıklanan işsizlerin sayısı 67.000 olmasına rağmen gerçek sayı yaklaşık olarak 250.000 idi. 1,5 milyon nüfusa sahip bu bölgede sadece 178.000 kişi bir iş sahibiydi ve iş sahibi olanlar da iş yerlerindeki etnik dengesizlikten dolayı ciddi sorunlar yaşamaktaydılar.¹²⁰

Bu etnik dengesizlik her yerde kendini göstermeye başladığından Arnavutlarla Sırlar arasındaki ilişkileri kötü yönde etkilemişti. İki millet arasındaki ilişkilerin günden güne bu şekilde kötüye gidişi Kosova'yı büyük kanlı bir savaşa sokmak üzereydi. Çünkü çıkan sorunlar Kosova'nın siyasi, ekonomik ve sosyal yapısında bir deprem etkisi yaratmıştı ve bu siyasi gelişmeler sonucu ortaya çıkan en tehlikeli sonuç ise Arnavut ve Sırp milliyetçilik söylemlerinin artması idi. Her iki taraf milliyetçi söylemlerin şiddetlenmesinden dolayı ise birbirlerini suçlamakta idiler.

Bu milliyetçi söylemlerin yükselişinin uzun vadede karışıklıklara sebep olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple Sırların ve Karadağlıların Kosova'dan uzaklaştırılması istenmiş ve bu durum Arnavut gazeteciler tarafından milliyetçi bir hareket olarak nitelendirilmiştir. Artık Kosova'da yeni bir dönemin başlayacağına dair kıvılcımlar belirmiş ve Arnavutlar da bu yeni dönemin başlangıcını hızlandırmak adına milliyetçi

¹²⁰Malcolm, **Kosovo**, s. 337

girişimlerde bulunmuşlardır. Ayrıca diğer taraftan Sırp yazarlar da kendilerini bu gelişmelerin dışında tutmamış ve Kosova hakkında yazdıkları milliyetçi söylemlerle sürecin hızlanmasına etkiye bulunmuşlardır. Sırp bir tarihçi “Kosova hakkında bir kitap” adlı tarih çalışmasında Arnavutları, etnik olarak temiz bir Kosova yaratma adına yaptıkları çalışmalardan dolayı kınamaktaydı.¹²¹ Yine Tarihçi Dušan Batakoviç’in, Kosova’daki Sırp’ların tarihini anlatırken yaşanan büyük ve etnik savaşlardan milliyetçi duyguları hareketlendirecek şekilde bahsederken Kosova’daki Arnavut olmayan nüfusa karşı baskı ve etnik ayrımcılık yapıldığını savunmaktadır.¹²² Bu durum da Kosova’daki milliyetçi söylemlerin daha şiddetli ve kapsamlı bir şekilde kendini göstermesine neden olmuştur. Sırp’lar Kosova’daki yerel basının kontrolünü yeniden ele geçirmiş ve basını milliyetçi hareketlerinde bir araç olarak kullanmışlardır.¹²³ Milliyetçi ayaklanmaları kontrol altına alabilmek adına basın ayağında alınan sert önlemler, bu karışıklıklarda olumlu yönde herhangi bir değişiklik yaratamadığı gibi aksine Kosova için bir gerileme sebebi olmuştur.

3. 1974 Yugoslavya Anayasasına Göre Kosova’nın Yeni Durumu

1974 Yugoslavya Anayasası, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin dördüncü ve son anayasası olarak bilinmektedir. 21 Şubat 1974’te yürürlüğe girmesiyle birlikte Yugoslavya’nın tüm devlet teşkilatında önemli ölçüde değişiklikler meydana getirmiştir. Yugoslavya’daki halkın düzenli bir yaşam sürebilmesi ve eşit şartlar altında bir arada bulunabilmesi amacı ile uygulanan ‘*örgütlenme ilkesi*’ kooperatif federalizmi olarak tanımlanmıştır ve bu bağlamda öz yönetime dayalı sosyalist bir sistemin korunması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu temelde, Yugoslav Anayasası, federasyon

¹²¹Malcolm, **Kosovo**, s. 338

¹²² Dusan T. Batakovic, “Kosovo and Metohija: History, Memory, Identity”, **The Christian Heritage of Kosovo and Metohija**, Sebastian Press, 2015, s. 599

¹²³ Ago, **Pakicat**, s. 74

üyelerine geniş haklar ve sorumluluklar tanımış ve teorik olarak birbirleri ile aralarında eşit haklar içeren bir işbirliği kurmalarını sağlamıştır. Ayrılma hakkı da dâhil olmak üzere her millete kendi kaderini tayin etme hakkını tanıyan bu anayasa, Federal Cumhuriyet ortak çıkarı doğrultusunda kardeşliğin ve birliğin pekiştirilmesini öngörmekte idi.¹²⁴ Bu anayasa ile beş millet kabul edilmişti: Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Karadağlılar ve Makedonlar. 1974 Anayasasına göre azınlıklara da özel haklar tanınmıştı ancak kendi kaderlerini tayin etme haklarının tam anlamıyla uygulanmasına izin verilmemiştir. Anayasanın 13. maddesine göre ise ulusal azınlıklar kültürel koruma, gelişme ve dillerini kullanma hakkına sahipti.¹²⁵

Etnik çoğulculuk ilkesine göre yönetilen Yugoslavya'nın ulusal ilişkisi, komünist liderlerin üstlendiği gibi, federal sistemdeki reformlar yoluyla şekillenmiş, altı cumhuriyet ve iki özerk il için daha fazla özerklik ve bağımsızlık güvencesi sağlamıştır. Bu sürecin doruk noktası ise, 1967-1974 yılları arasındaki, istikrarlı bir ekonomik büyüme ile karakterize edilen ve aynı zamanda milliyetçi talepler aşamasına geri dönülen dönem olmuştur.¹²⁶ Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'da güçlü tek bir devletin varlığı etnik münaferetleri baskı altında tutarak, komşu olan veya birlikte yaşamayı sürdüren topluluklar arasında barış sağlamıştır. Daha sonraki süreçlerde, görüleceği gibi, bu gibi devletlerin dağılması, etnik ve bölgesel çatışmalarının sonucu olarak şiddet içeren bir ortama zemin hazırlayarak savaşa sebebiyet vermiştir.¹²⁷

1974 Anayasasında kurumsallaştırılmış öz-yönetim sosyalizmi, özellikle Kosova'da önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Kosova'da hayatlarını sürdüren etnik gruplar ve özellikle etnik Arnavutlar yeni haklar kazanmalarına rağmen memnun kalmayıp daha fazla hakka sahip olmayı talep etmişlerdir. Diğer taraftan da 1970'li

¹²⁴Snezana Trifunovska Ed. **Yugoslavia Through Documents: From Its Creation to Its Dissolution**, Martinus Nijhoff Publishers, 1994, s. 224

¹²⁵Miranda Vickers, **Midis serbëve dhe shqiptarëve; Një histori e Kosovës**, Tiranë, Shtëpia Botuese Toena, 2004, s. 185

¹²⁶Ago, 2016, s. 41

¹²⁷Joshua S. Goldstein, **Marrëdhëniet Ndërkombëtare**, Shtëpia Botuese Dituria, Tiranë, 2003, s. 216

yılların başında Kosova’da yaşayan Sırp lar ile Arnavutlar arasında oluşan etnik karakterli anlaşmazlıklar, bazı Sırp ailelerin Kosova’yı terk etmelerine sebep olmuştur. Arnavutların bu kadar fazla hakka sahip oluşu Kosova’nın Arnavutlaşma fikrini dahi kabul edemeyen Sırp lar için kabul edilemez bir durumdu ve bu durumlar onları fazlası ile rahatsız etmiştir.¹²⁸

1974 yılında Tito tarafından başlatılan reformasyon, Sırbistan içerisindeki özerk bölgelerin haklarının ve konumlarının yeniden tanımlanmasını amaçlamakta idi. Yugoslavya için kaçınılmaz olan bölünmenin temellerinin atılmasında başlatılan bu reformasyonun etkili bir rol oynadığı düşünülmektedir. Ancak Tito’nun iç dengeleri korumak amacıyla yaptığı bu atılımlar beklenen sonuçları doğurmamıştır.

Bu durumlar neticesinde 1974 yılında yeni anayasanın yürürlüğe girmesi ile birlikte bu etnik gruplar siyasi hayatlarını yeni bir döneme sokmuşlardır. Yürürlükten kaldırılan anayasada da olduğu gibi, 1974 Anayasasında da, Yugoslavya’nın federal bir devlet olduğu, altı cumhuriyetten ve Sırbistan Cumhuriyeti’ne bağlı olan iki özerk bölgeden oluştuğu belirtilmiştir¹²⁹. Ayrıca 400 maddeden oluşan bu yeni anayasa ile önceki dönemlerden farklı olarak özerk bölgeler de cumhuriyetlerle aynı hakları kazanmıştır. Böylece Kosova ve Vojvodina gibi iki özerk bölge bu anayasanın ilan edilmesiyle birlikte yönetim konusunda daha fazla bağımsızlığa sahip olmuşlardır. İlerleyen süreçte ise Arnavutların bağımsızlık taleplerini durdurmak adına özerk bölgelere tanınan yetkilerin bu şekilde artış göstermesi Sırp ları rahatsız etmiş ve Tito’nun ölümünden sonraki dönemde de bu durum Sırp milliyetçiliğin yükselişine sebep olmuştur.

1974 Anayasasına göre Yugoslav parlamentosu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün üyeleri federasyon temsilcilerinden, diğer bölümün üyeleri ise

¹²⁸Mertus, **Kosovo: How Myths...**, s. 289

¹²⁹Stoessinger, **Përse Kombet...**, s. 132

cumhuriyetlerin ve özerk bölgelerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu şekilde düzenlenen parlamento Kosova gibi özerk bölgelerin daha fazla hakka sahip olmasına ve parlamentoda daha önemli bir rol üstlenmelerine izin vermiştir. Böylelikle daha büyük ve güçlü olan cumhuriyetlerin yetkisi ve gücü sınırlandırılmıştır. Tito bu anayasa ile Sırbistan'ın gücünü ve yayılmacı politikasını sınırlandırmış ve Sırp milliyetçiliğinin yeniden yükselmesine engel olarak Yugoslavya'yı bu milliyetçilikten gelebilecek her türlü tehlikeden korumak adına önemli bir adım attığı düşünülmektedir. Ancak bu adımdan sonra gelişen olayların sonuçlarına bakıldığında Tito'nun bu çabaları başarısız olmuştur.¹³⁰

1974 anayasasının yürürlüğe girmesi ile birlikte Kosova'nın statüsünde de önemli değişiklikler meydana gelmiştir. 1974 anayasasında Kosova'daki Arnavutlar sosyal ve kültürel anlamda daha fazla hakka ve özgürlüğe sahip olmalarına rağmen Kosova'nın Yugoslavya'dan ayrılmasına müsaade edilmemiştir. Kosova özerk bölgesi, klasik anlamda bir devletin sahip olabileceği bütün unsurları 1974 anayasası garantisi altında elde etmişti. Ancak buna rağmen daha sonraki dönemde gerçekleşen anayasal ve siyasal ilerlemeler Kosova'daki fakirliğin, eşitsizliğin, işsizliğin ve kalitesiz eğitiminin yarattığı boşlukların örtülmesine sebep olmuştur. Çünkü 1974 yılında Kosova'da, federasyonun diğer bölgelerinden farklı olarak işsizlik oranı %31 idi ve bu durum Kosova'daki Sırp ile Arnavutlar arasındaki gerilimin artmasına sebep olmuştur.¹³¹ 1974 anayasası özerk bölgelerin farklı haklara sahip olmalarını sağlamış ve böylece bu özerk bölgeler kendi yasalarını çıkarma hakkına sahip olmuşlardır.

1974 anayasasıyla Kosova'da ilk kez meclis, yönetim kurulu ve anayasa mahkemesi gibi organların kurulması, bu bölgenin özerklik döneminde yaşanan önemli gelişmelerden biri olarak tanımlanmıştır. 1976 yılında ise Sırbistan, ona bağlı olan iki

¹³⁰Ago, **Pakicat Kombëtare...**, s. 42

¹³¹Ağır, **Güvenlik Çalışmaları...**, s. 122

özerk bölgeyle olan hukuki ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesini talep etmiştir. Talep neticesinde ise Sırbistan'a bağlı olan bu özerk bölgelerin Kosova da dâhil bağılıklarının devamına karar verilmiştir.

1974 Anayasasına göre de Kosova parlamentoda temsil ve oy kullanma hakkına sahip olmuştu ancak yine Sırbistan'a bağlı bir özerk bölge statüsünden kurtulamamıştı. 1974 Anayasasının Kosova'ya tanıdığı bu kadar hak olmasına rağmen, etnik Arnavutların asıl hedefi Kosova'yı bağımsız ve diğer cumhuriyetlerle eşit hale getirmektir.

Kosova'nın 1974 anayasasıyla geniş hak ve yetkilere sahip oluşu, Sırp'ların bu anayasayla ilgili açık bir şekilde memnuniyetsizliklerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu anayasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte Sırp'ların Kosova bölgesi üzerindeki etkisinin ve kontrolünün zayıflaması bu memnuniyetsizliklerin sebebi olmuştur ve bu durum Sırp'lar tarafından Kosova üzerindeki kontrolün artırılması doğrultusunda çalışmalara yol açmıştır.

Edvard Kardelj tarafından onaylanmayan Kosova girişimi ile Kosova üzerinde yeniden Belgrad kontrolü sağlanmak istenmekteydi. Ancak bu girişim kabul görmemiş ve Tito'nun ölümüne kadar bir daha gündeme getirilmemiştir.¹³² 1974 sonrası dönemde Sırp'lar, Kosova'da orayı "Arnavutlaştırmak" için çalışmalar yapıldığını ileri sürmüş ve kendilerinin soykırıma uğradığı, Kosova'dan dışlandığı söylemlerinde bulunarak bu politikayla ilerlemeye çalışmışlardır. Sırp'lar ise eski Yugoslavya'yı oluşturan diğer kurucu halklardan farklı olarak sürekli baskı altında kaldıkları ve ezildikleri iddialarını

¹³²Hakif Bajrami, "Rëndësia Historike e Programit të LRBSH-së, 1963 (Programi i Adem Demaçit)", **Radio Kosova e Lirë**, 03. 02. 2016, <https://www.radiokosovaelire.com/prof-dr-hakif-bajrami-rendesia-historike-e-programit-te-lrbsh-se-1963-programi-i-adem-demacit/>

öne sürmüş ve özellikle Kosova'daki Sırların baskıya uğradıklarını ve hakların çığnendiğini ifade etmişlerdir.¹³³

Daha sonraki yıllarda Sırbistan içindeki Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerinin kendileri ile ilgili kararlarda veto yetkisine sahip olmaları anayasanın Sırp ulusçuluğunu kışkırtan bir yönüdü. Bu özerk bölgelerin kendilerini ilgilendiren konulara ilişkin karar alabilir hale gelmiş olmaları onları neredeyse diğır cumhuriyetlerle aynı düzeye getirmişti. 1980'lerde Sırlar bu gelişmeyi kendi cumhuriyetleri için zayıflama sebebi olarak nitelendirdiklerinden bu durumu değıştirmeyi öncelikli amaçlarından biri haline getirmişlerdir.¹³⁴

Bu anayasa yürürlüğe girmeden önce Tito'nun sağladığı etnik gruplar arasındaki hassas denge bu anayasanın yürürlüğe girmesi ile sallanmaya başlamıştır. Özellikle Yugoslav Komünistler Birliğı'nin 14. Olağanüstü Kongresi'nde açıkça su yüzüne çıkan cumhuriyetler arası çekişme, kısa zamanda cumhuriyetlerin uygulamalarına yansımıştır. Bölgesel ekonomik eşitsizliklerin yoğun olduğı bir ülkede özerk yapılanmaya gidilmesi, Yugoslavya örneğinde olduğı gibi birbirinden tamamen kopuk toplumlar yaratabilir ve bu ekonomik eşitsizlikler, toplumların etnisitelerine sığınmalarına neden olabilir. Bu bakımdan ülke genelinde ekonomik seviyenin eşitsizliğı belirgin ise etnik çatışmaların yolu açık olacaktır.¹³⁵ Bu bağlamda Kosova'nın Sırbistan ile arasındaki ekonomik farklılıklar daha sonraki dönemlerde ayrılıkçı hareketlerin artmasına ve milliyetçiliğın yeniden canlanmasına sebep olmuştur.

Yugoslavya örneğinde, bölgesel eşitsizlik belirgin bir fenomen haline gelmişti. Yugoslavya'yı oluşturan etnik gruplar, bölgesel eşitsizliğı ve dolayısıyla etnik gruplar arasında ekonomik açıdan var olan eşitsizliğı kapatmak adına ve kaynakları

¹³³İlhan Uzgel, Yeni Dünya Düzeni, Yeni Yugoslavya ve Miloşeviç Döneminin Sonu, **Ankara Üniversitesi, Mülkiye Dergisi**, Cilt XXIV, Sayı 225, s.48.

¹³⁴Uzgel, "Sosyalizm'den.", s. 229

¹³⁵ Erdem, **Balkanizasyon**, s. 153

sahiplenebilmek açısından sürekli bir etnik yarışma içinde idiler. Kaynakların adaletsiz dağılımının bu rekabeti devamlı hale getirmesiyle birlikte ekonomik adaletsizlik ortaya çıkmıştır.¹³⁶ Bu durumlar neticesinde Kosova Yugoslavya'nın en fakir bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁷

İlerleyen süreçte, Tito'nun ölümüyle birlikte (1980) ise her şey değişmişti ve bu iktidarın değişmesiyle anayasada değişiklikler yapılarak Sırp-Arnavut ilişkisi açısından gergin bir sürece giriş yapılmıştı.¹³⁸ Bu dönem bir yandan ekonomik ve politik sorunların yaşandığı, diğer yandan milliyetçi hareketlenmelerin belirgin olduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁹ Tito'nun hayatta olduğu süre içerisinde kontrol altında tutulabilen bazı sorunlar artık kendini belirgin ve etkili bir şekilde göstermeye başlamıştı. Kosova'da bu hareketlenmelerden ilk ve büyük olanı Tito'nun ölümü üzerinden bir yıl geçmeden kendini göstermiştir. 11 Mart 1981 yılında Priştine Üniversitesinde gerçekleştiren bu ilk ayaklanmanın Kosova'nın geleceği üzerinde büyük oranda etkisi olmuştur. Başlangıçta siyasi nitelikte bir ayaklanma olarak başlamayan bu hareket sonraki süreçte yaşanan bazı gelişmeler neticesinde amacı dışında bir niteliğe bürünmüştür. Ancak ilerleyen günlerde üniversite yönetimi üyelerine karşı seslerin yükselmesi, Marksist-Leninist grupları da bu sürece dâhil etmiştir. ,

Böylelikle öğrenci protestosu olarak başlayan bu hareket, Cumhuriyet statüsü elde etmek adına düzenlenen gösterilere dönüşmeye başlamıştır. Olayların büyütülmesi sloganların değişmesine sebep olmuş, dolayısıyla öğrencilerin ellerinde artık “*Kosova - Cumhuriyet*” sloganları yer almaya başlamıştı.¹⁴⁰ Bu gösterilerde seslendirilen “Biz Arnavut’uz, Yugoslav değil”, “Birleşik bir Arnavutluk’u istiyoruz” sloganları, Kosovalı

¹³⁶Raju G. C. Thomas, Ed., **Yugoslavya Unraveled: Sovereignty, Self-Determination**, Intervention, Lexington Books, 2003 s. 120

¹³⁷A.g.e, s. 130

¹³⁸Malcolm, **Kosovo**, s. 334

¹³⁹Ağır, **Güvenlik Çalışmaları**, s. 125

¹⁴⁰Lory, **Europa**, s. 150-151

Arnavutların Yugoslav sistemine karşı tepkilerine eşlik etmekteydi. Kosovalı Arnavutların yaptıkları bu protestolar ve dile getirdikleri talepler, Kosova'nın gelecekteki statüsü için çok etkili olurken aynı zamanda da Yugoslavya'nın bütünlüğü ve birliği için de büyük bir tehdit olmuştur.¹⁴¹

Tito'nun ölümü Yugoslavya'nın ve ona bağlı cumhuriyet ve özerk illerin düzeninin büyük ölçüde değişmesine sebep olmuştur ve bu şekilde Yugoslavya üzerinde yeniden esmeye başlayan soğuk rüzgârlar Yugoslavya'nın parçalanmasına ve karşılıklı olarak Sırp ve Arnavut milliyetçiliklerinin yeniden ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır. Bu dönem hem Kosova'daki Arnavutlar hem de durumları kontrol altında tutabilmek adına mücadele veren Sırlar için çok zor bir dönem olmuştur.

1980'li yılların başında gelişme gösteren bu olaylara dâhil olan kişiler, daha sonra Kosova Kurtuluş Ordusu'nu kuracak kilit kişilerin çoğu, 1981'de ve sonrasında hapsedilmiştir. Onlara karşı yapılan bu hamle, onların Yugoslavya ve Sırbistan'a karşı radikalleşmelerinde oldukça etkili olmuştur. Yaşanan olaylar üzerine olağanüstü hal ilan edilmesiyle ve Kosova'ya polis birliklerinin gönderilmesiyle, Kosovalı Arnavutlar ile Sırlar arasındaki gerginliklerin artmış ve böylelikle milliyetçi tartışmalar da yeniden gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. İlerleyen süreçte Miloşević'in iktidara gelişiyle birlikte durumu düzeltmek adına yapmış olduğu çabalar dahi Kosova'nın Sırbistan hâkimiyetine girmesine engel olamamıştır.

¹⁴¹Judah, **Kosovo...**, s. 58-59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA SAVAŞININ ARNAVUT VE SİRP MİLLİYETÇİLİKLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

1. Sırp-Arnavut Etnik Çatışmasında Miloseviç İktidarının Rolü

Tito'nun ölümü sebebiyle ortaya çıkan derin kriz, Berlin Duvarı'nın yıkılışı, uluslararası ilişkilerin yeni bir yola giriyor oluşu ve Yugoslavya'nın bu uluslararası alandaki ayrıcalıklı rolünü kaybetmesi Yugoslavya'nın dağılmasını hızlandıran etkenler olarak görülmektedir. Ekonomik sorunların ve etnik çekişmelerin belirgin olarak hissedildiği bir ortamda, milliyetçi hareketlerin artışı sonucunda federal sisteminin ayakta durması mümkün değildi. Bu bağlamda ekonomik ve siyasi alanda bağımsız hareket etmeye başlayan cumhuriyetler, aralarındaki ilişkileri daha da gergin hale getirerek merkezi yapının zayıflamasına sebep olmuşlardır. Sırbistan'da 1987 yılında iktidarı ele geçirmeyi başaran Miloşeviç, aynı şekilde diğer cumhuriyetlerin siyasi hayatlarını yönlendirmeyi hedeflerken şiddetin de yükselmesine sebep olmuş ve parçalanma sürecinin barışçıl bir şekilde gerçekleşmesine engel olmuştur.¹⁴²

Miloşeviç, Sırbistan'a bağlı olan özerk bölgelerde bir baskı politikası uygulayarak devlette en üst kademelere kendi görüşünden olan kişileri yerleştirmiştir. Yugoslav ordusu da aynı şekilde müdahalelere maruz kalmış ve orduda general rütbesine sahip askerlerin büyük bir kısmı Sırplardan oluşturulmuştur. Bundan dolayıdır ki Miloseviç'in iktidara yükselişi, federasyona dâhil olan bütün cumhuriyetler tarafından endişeyle karşılanmıştır. Dolayısıyla Yugoslavya'nın son başbakanı Ante Markoviç, çok yetenekli bir iktisatçı olmasına rağmen Miloşeviç'in uyguladığı baskı

¹⁴²Ago, **Pakicat Kombëtare...**, s. VI

politikası sonucunda görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu durum Milošević'in hedeflerinin Sırbistan'ın sınırlarını aştığının göstergesidir.¹⁴³

Tito'nun ölümünden sonraki dönemde bu şartlar altında şekillendirilen Yugoslavya içinde Kosovalı Arnavutlar gibi kültürel ve etnik olarak farklılık gösteren bir topluluğun, ulus devlet kurma yönündeki taleplerinin belirgin şekilde artışı, Milošević'in izlediği milliyetçi ve baskıcı politikaların sonucudur. Miloseviç'in etnik farklılıkları, asimilasyon ve etnik temizlik yoluyla yok etme isteği, 1989 yılında Kosova'nın özerklik statüsünün kaldırılmasıyla neticelenmiştir. Milošević'in izlediği bu politikalara karşısında, bağımsız bir devlet kurmak isteyen halk, Kosovalı Arnavutların da direniş göstermesiyle Kosova bölgesindeki krizi derinleştirmiştir.¹⁴⁴

1986 yılında Yugoslavya bünyesinde, Sırp Bilimler ve Sanat Akademisi tarafından, Sırp milliyetçiliğinin teorik temeli olarak bilinen bir muhtıranın yayınlanması "Büyük Sırbistan" kavramının yeniden gündeme gelmesine sebep olmuştur. Daha sonraki dönemde ise Slobodan'ın, muhtırada belirlenen hükümlere göre hareket ederek, Kosova'yı Sırbistan'ın en gözde davası olarak nitelendirmesi, Sırpların milliyetçi duygularının daha kuvvetli bir şekilde uyanmasına sebep olmuştur.¹⁴⁵ Milošević'in, 1989 yılında gerçekleşmiş olan Kosova Savaşı'nın 600. yıl dönümünde (haziran 1989 yılında) yaptığı konuşmada, Kosova'yı Sırp milletin kalbindeki sevgi olarak nitelendirmesi, özellikle Kosovalı Sırpların dikkatini çekmiştir. Yaptığı bu girişimlerle Kosova sorununu alevlendirmeyi başarmıştı.¹⁴⁶

Slobodan, hayallerindeki Büyük Sırbistan'ı yani güçlü Sırbistan'ı kurma ve onu siyasi alanda Balkan coğrafyasının lideri haline getirme amacıyla yola çıkmıştır.

¹⁴³Stoessinger, **Përse Kombet....**, s. 134

¹⁴⁴Zeynel Levent, "Tarihi Süreçte Kosova", Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 13, Sayı 52 2013, S. 860

¹⁴⁵Ago, **Pakicat**, s.13-14

¹⁴⁷ Ağır, **Güvenlik**, s.136

Milošević iktidara geldiği takdirde Sırbistan'ın yetkilerini sınırlandıran 1974 Anayasasının kaldırılmasını ve Kosova gibi özerk olan bölgelerde Sırp hâkimiyetinin yeniden eski düzene döndürülmesini planlıyordu.¹⁴⁷ Bu amaçlarla yola çıkan Milošević'in yükselişi, Sırp milliyetçiliğinin de yükselişini simgelemiştir. Bununla birlikte, Kosova'da kanlı bir çatışmanın yaşanmasına sebep olarak Sırp milletinin de bir bedel ödemesine ve Sırpların uluslararası toplumun ambargolarıyla karşılaşmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla halkı ekonomik alandaki ve yaşam standartlarındaki düşüşü kabullenmeye mecbur bırakmıştır.

Böylelikle belirlediği hedefleri gerçekleştirmek için, Kosova dâhil iki özerk bölgenin özerkliğinin kaldırılmasının ardından Milošević, Yugoslavya'nın kurumlarının imhasına yönelmiştir. Kurumların otoritesini önemsemeyerek, anayasanın ilhakına ve şiddetin kullanılmasına izin vererek, etnik karışıklığa sebebiyet veren hareketlerde bulunmuştur. Milliyetçi gruplar tarafından, medyanın propaganda amaçlı kullanımı ve miting görüntülerinin manipüle edilmesiyle insanları milli bir seferberliğin varlığına ikna edilmesi hedeflenmiştir. Komünizm'in, Sırlara karşı suç işlediği gerekçesiyle, Milošević'in milliyetçi söylemlerde bulunması, Yugoslavya devleti altındaki milletler arasında bir gerginliğe neden olmuştur. Konuşmalar sırasında, Milošević, İkinci Dünya Savaşı döneminde, Sırlara Hırvatlar tarafından yapılan zulümleri bir daha gündeme getirmekle gerginliklerin artmasına sebep olmuştur.¹⁴⁸

Milošević, özellikle Hırvatistan'ın ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını ilan etmelerinden sonra, çok etnili bir bölge olan Bosna'da etnik açıdan homojen bir bölgenin yaratılmasını hedeflerken çatışmalara yol açıp ciddi güvenlik sorunlarının çıkmasına sebep olmuştur. Fakat Bosna Savaşının beklenenin aksine ilerleyiş

¹⁴⁷ Ağır, **Güvenlik**, s.136

¹⁴⁸ Mentor Agani, ed."Raporti Kosovar, Konflikti, Reagimi Ndërkombëtar, Leksionet e Mësuar, Komisioni i Pavarur Ndërkombëtar për Kosovën", **Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillime të Politikave (KİPRED)** Çev, Avni Spahiu, 2005, s. 25-30

göstermesinden sonra, Miloseviç Sırbistan'da güç göstermeye karar vermiş ve 1996 yılında 1 milyon Arnavut'un Kosova'dan uzaklaştırmalarına sebep olmuştur. Lider vasfındaki Miloseviç, Bosna ve Hırvatistan girişimlerinde başarısız olduktan sonra Kosova'da etnik temizlik girişiminde bulunup homojen bölgeler oluşturmak istemiştir. Ancak Miloseviç'in bu hareketi şiddeti daha da alevlendirerek şiddetin boyutunu Bosna Savaşındakinden daha üst boyutlara çıkarmıştır.¹⁴⁹

Kosova sorunu çerçevesinde, Bosna ve Hırvatistan örneklerinde olduğu gibi, olayların şekillenmesinde, etnisiteye bağlı olan demografi ve göç sorunları önemli bir role sahip olmuştur. Bu bağlamda, Kosova'daki etnik yapının değiştirilmesi ve göçün yarattığı sıkıntılar ciddi anlamda sorunların yaşanmasına sebep olmuştur.

Bu bağlamda, bölgedeki Arnavutların demografik hâkimiyetini; zorla göç ettirme ve diğer bölgelerden getirilen Sırları bölgeye yerleştirme çabaları gibi etnik temizlik uygulamaları aracılığıyla sona erdirmeye çalışmışlardır. Her iki etnik grup Kosova üzerindeki hâkimiyetini kabul edilir kılmak için doğum ve göç yollarıyla demografik verilerin kalıcı bir şekilde değiştirilmesini istemişlerdir. Kosova'dan Arnavutların ve Sırların 1980li yıllardaki göçünün hız kazanmasını etkileyen en önemli sebeplerden biri etnik gruplar arasındaki gerginliğin artmasıdır. Güvensizlik dışında, Kosova'nın azgelişmişliği, idari sisteminin Arnavutlaştırılmak veya Sırplaştırılmak istenmesi ve bu gerginlikler yüzünden her iki etnik grubun ayrıcalıklı konumunun tehdit altına girmesi, her iki taraflı göçün hız almasına sebep olmuştur.¹⁵⁰

Sırp işgalinden ve özellikle 1991'den sonra gelişen olaylar sonucunda, Arnavut gençlerinin göçü, doğum oranlarındaki düşüşle kanıtlanmış ve demografik dengelerin bozulmasına yol açmıştır. Göç, özellikle 18 ile 30 yaşlar arasındaki erkeklerden olduğundan Kosova bölgesindeki kadın nüfusunun erkek nüfusundan daha yoğun

¹⁴⁹Stoessinger, **Përse Kombet...**, s. 152

¹⁵⁰Bülent Sarper Ağır, "Güvenlik ve Göç Kavşağında Kosova Sorunu", **Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi**, Cilt 69, No. 3, 2014, s.455 - 479

olduğu açıklanan verilerde karşımıza çıkmaktadır. Bu durumlar çerçevesinde değerlendirildiğinde, Arnavutların Miloseviç rejimi tarafından toplu olarak sınır dışı edilmesinden sonra Kosova'da tamamen yeni bir demografik tablo yaratıldığı görülmektedir.¹⁵¹

Bu gelişmeler sonucunda, Sırp milliyetçiliğinin egemen olduğu bir dönemde Kosova gibi bir bölgede bir kez daha anarşi ve gerginlik kendini göstermeye başlamıştır. Yugoslavya'nın dağılması sonucu oluşan güç boşluğunu doldurmak amacıyla farklı güçler tarafından gösterilen güç mücadeleleri bir rekabet ortamı yaratmış ve güçlerin birbirleriyle çatışmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla bu durum bütün Balkan bölgesinde ve özellikle Kosova topraklarında güvensizliğin ve istikrarsızlığın artmasına sebep olmuş ve dış güçlerin müdahaleleri olmadan son verilmesi zor olan bir savaşın başlamasına sebep olmuştur.

Aşırı Sırp milliyetçiliğinin gölgesinde, Sırpların Kosova'da hâkim olacağı bir yönetim kurulmasını hedefleyen Miloşeviç, etnik temizlik sürecini başlatmıştır. Şiddet eylemlerinin büyümesi Kosova sorununun uluslararası alanda gündeme alınma gerekliliğini ortaya çıkarmıştı. Ancak dış güçlerin Kosova konusunu gündeme getirme hususunda çekingen tavır sergilemeleri Miloşeviç'in iktidarda daha da güçlenmesine imkân tanımıştır.

Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra bölgede gelişen olayları, çatışmaları, Bosna ve Kosova'da yapılan katliamı sadece Miloşeviç'in bölge için oluşturduğu vizyonla açıklamak yeterli olmayacaktır. Ele alınan örnekte Yugoslavya gibi federatif bir devletin parçalanmasını gerektiren sebepler, bölgede siyasi dönüşümü ve dengelerin değişmesini gerektiren sebeplerle aynıdır. Bu süreçte gelişen iktisadi ve siyasi değişimler, Yugoslavya'da oluşan güç boşluğunu doldurmanın yanı sıra Sosyalizm'den

¹⁵¹Hivzi İslami, "Studime Demografike, 100 Vjet të Zhvillimit Demografik të Kosovës", **Akademia e Shkencave dhe Arteve të Kosovës**, Seksion i Shkencave Shoqërore, Libri 25, Prishtinë, 2008, s.176

Kapitalizm'e geçişi de yönlendirmeyi amaçlamıştır.¹⁵² Böylece Miloşeviç'in iktidara yükselişiyle birlikte Kosova sorununun, tarihsel bir süreç olarak doruk noktasına ulaştırmış ve bu sorun 1998 yılına kadar uluslararası hukukun mevcut koşulları çerçevesinde Yugoslavya'nın bir iç sorun olarak değeriendirilmiş ve dış güçlerin bu olayları önlemek adına yaptıkları müdahaleler hukuk açıısından doğru kabul edilememiştir.¹⁵³

şiddetin büyüyerek insani bir felaket oluşturma kapasitesine ulaşması, artık Kosova sorununun uluslararası toplumun gündeminde, Yugoslavya'nın bir iç sorunu olarak değil de NATO'nun insancıl müdahalesini gerektiren uluslararası bir sorun olarak tanımlanmasını mecbur kılmıştır. Bu sorunu ortadan kaldırmak adına yapılan müdahalelerde kuvvet kullanılması, insan hakları ihlallerini engellemek amacıyla gerçekleştirilmiş bir hareket olarak ilan edilmiştir.¹⁵⁴ Böylelikle Yugoslavya'nın parçalanması, Sırlar ile Arnavutlar arasındaki ilişkileri yeni bir yöne çevirmiş, o zamana kadar saklanmış ya da bastırılmış milliyetçi ve vatanseverlik gibi duygular her zamankinden daha güçlü olarak ortaya çıkarmıştı. Böylece Kosova sorunu örneğinde yükselen milliyetçilik dalgası sonucunda sorununun büyümesi ve çatışmaların şiddetlenmesi, jeopolitik ve jeostratejik açıdan uluslararası alanda fazlaca dikkat çeken bir konu haline gelmiştir.

¹⁵²Caner Sancaktar, "Miloşeviç'in Ölümü Üzerine Farklı Bir Değerlendirme", **Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, 15 Mart 2006, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/366/milosevicin_olumu_uzerine_farkli_bir_degerlendirme

¹⁵³Göken Alpkaya, "NATO Müdahalesi Üzerine", Tartışma Metinleri, **Ankara Üniversitesi, SBF Basımevi**, 1999, s. 5

¹⁵⁴ a.g.m

2. Kosova Savaşı Süreci ve Savaşın Uluslararası Nitelik Kazanması

Kosova toprakları tarih boyunca iki etnik grup arasındaki kanlı çatışmalara sahne olmuştur. Kosova Savaşı'nın başlamış olması aslında başlangıcı 1389 yılına kadar dayanan bu çatışmaların sonu olarak da görülebilmektedir. Milošević iktidarı döneminde Kosova'nın özerkliğinin kaldırılmasıyla Kosova, tüm yönleriyle Sırp hukuk sistemine bağlı hale getirilmiştir. Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek bağımsızlıklarını ilan edebilmiş olmalarına rağmen Kosova, Sırp baskısından ve askeri müdahalelerden dolayı bağımsızlığına kavuşamamıştır.

Kosova'nın özerkliğinin kaldırılmasının ardından Kosova'yı Sırplaştırma çabaları doğrultusunda Sırp çoğunluk tarafından izlenen ayrımcı politikalar, Arnavut toplumunu bir kimlik koruma çabasına sokmuştur. Dolayısıyla bu şartlar altında, Arnavutlar ile Sırlar arasında sosyo-politik bir bağın kurulması mümkün görülmediğinden Kosova'da paralel yapılar oluşmaya başlamıştır. Kosovalı Arnavutların kültürel ve sosyo-ekonomik haklarını kullanmaları bakımından dezavantajlı oluşları, temsil sorunlarının yaşanmasına neden olmuş ve paralel devletin kurulmasına yol açmıştır.¹⁵⁵

2 Temmuz 1990 tarihinde Kosova'da toplanan bir meclis kararıyla Kosova'nın bağımsızlığı ilan edilmiş ve bu ilandan iki ay sonra, Sırp iktidarı tarafından dağıtılmış olan meclis üyeleri gizlice toplanarak *Kosova Cumhuriyeti*'nin yeni anayasasını ilan etmişlerdir. Bu gelişmelerin devamında Kosova'da paralel bir hükümetin kurulmasıyla birlikte paralel eğitim ve sağlık sistemlerinin faaliyeti de gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁶ Böylelikle Arnavutlar halktan vergi toplanmak suretiyle, halka sunulacak eğitim ve

¹⁵⁵Ağır, **Güvenlik Çalışmaları...**, s. 151- 152

¹⁵⁶Human Rights Watch, "Nën Pushtetin e Urdhrave, Krimet e Luftës në Kosovë", çev. Mustafa Nano, Virgjil Muçi, **Botimet Korbi**, Tiranë, 2002, s. 31

sağlık gibi ihtiyaçların karşılanması öngören paralel sistemi federal hükümete karşı oluşturmuşlardır.

Etnik Arnavutlar gayri resmî yollara başvurarak, bağımsızlık konusunda bir referandumla kararlarını belirtmiş, fakat Yugoslavya hükümeti referandumun sonucunu tanımayı reddetmiştir. Bu dönemde Kosova'nın bağımsızlığını yalnızca Komünist parti tarafından yönetilen Arnavutluk hükümeti tanımıştır. Sırbistan yönetimi, Arnavutlar tarafından Kosova'da kurulan tüm paralel devlet yapılarını yasa dışı yapılar olarak ilan ederek, Arnavutlara karşı daha baskıcı bir tutumun izlenmesine karar vermiştir. Söz konusu gelişmelerin ardından Sırp askeri müdahalelerinin süreklilik kazanması adına “Arnavut ayrılıkçı” hareketlerini durdurma gerekçesiyle Kosova'yı bir polis devletine dönüştürmüşlerdir. Sırp yöneticilerin halka karşı hiçbir hukuk kuralıyla bağlı olmadığı bu yönetim biçimi, 1990lı yıllarda Kosova'da gerginliklerin artmasıyla birlikte insan hakları ihlallerine de sebep olmuştur. Etnik kökenleri ve inançları nedeniyle etnik Arnavutların tutuklanması, gözaltına alınması ve hapsedilmesi gibi durumlar şiddetin belirgin şekilde artmasına sebep olmuştur.¹⁵⁷

İlerleyen süreçte Kosova sorununun çözilemeyişi bölgenin bölünmesi fikrini ortaya çıkarmıştır. Bölünme fikri, Sırbistan Bilim ve Sanat Akademisi Başkanı Aleksandar Despic tarafından gündeme getirilmiştir. Despic, her yıl düzenli olarak toplanan Akademi meclisinin Temmuz 1996'daki toplantısında yaptığı konuşmada, Kosova'nın Sırp milletinin geleceği açısından en önemli stratejik sorunu temsil ettiği uyarısında bulunmuştur. Ayrıca Kosova'da Arnavutlar lehine değişen demografik verileri değerlendirmiş, Kosova'nın ayrılması konusunda da trajedinin tekrarlanmaması

¹⁵⁷Human Rights Watch, 2002, s. 29

için barışçıl, medeni bir ayrılık ve sınır değişikliği konusunda görüşmelerin başlatılmasını önermiştir.¹⁵⁸

Bu bağlamda, İbrahim Rugova¹⁵⁹'nın izlediği barışçıl direniş politikaları, Slovenya, Hırvatistan ve Bosna Savaşı sırasında, Kosova'yı kısa süreliğine de olsa barışa kavuşturmuştur. İbrahim Rugova, şiddetin artmasını önlemek adına, sorunun diyalog ve şiddet içermeyen yollarla çözülebilmesi için onun planına göre hareket edilmesini önermiştir. Rugova'nın Kosova sorununun çözümüne ilişkin planladığı stratejiye göre, sorunun çözülebilmesi için öncelikle şiddet içeren protestoların durdurularak Kosova sorununun uluslararası platformlarda dile getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca Sırbistan'ın Kosova üzerindeki hâkimiyetinin tam anlamıyla reddedilmesi, Sırpların Kosova'da izlediği baskıcı politikaların bölgeye etkilerinin duyurulması ve Arnavutlar göz ardı edilerek yapılan nüfus sayımlarının ve seçimlerinin reddedilmesi büyük önem arz etmekteydi.¹⁶⁰ Ancak bu durumları değerlendirebilmek adına büyük güçlerin bölgeyi kontrol etmesi ve sorunun çözüme kavuşması adına girişimlerde bulunması çok da kolay gerçekleştirilebilecek bir durum değildi. Çünkü uluslararası platformda Kosova sorunu Sırbistan'ın iç sorunu olarak kabul edilmişti ve müdahale etmenin yanlış olacağı kanısına varılmıştı.¹⁶¹

Böylelikle, İbrahim Rugova'nın şiddet içermeyen bağımsızlık çağrılarının dünya kamuoyunda bir etki yaratmadığı kanıtlanmış ve Kosovalı Arnavut nüfusunun Sırp devletinin baskısı altında yaşamına devam edecek olması, ordu kurulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Rugova, Kosova'da Birleşmiş Milletler komutası altında barışı

¹⁵⁸Thanos Veremis, "Solutions Proposed by a Greek Think-Tank for the Kosovo Conundrum", **Hellenic Foundation for European and Foreign Policy**, Working paper nr. 7, Athens, 2010, s.7

¹⁵⁹ Rugova, Milošević rejimine karşı şiddetsiz bir direniş politikası izleyerek 1990'lar boyunca LDK'nın başında oldu. Partisinin 17 Kasım 2001'de kazandığı seçim zaferinin ardından İbrahim Rugova, 4 Mart 2002'de Kosova'nın ilk cumhurbaşkanı oldu.

¹⁶⁰ Ağır, **Güvenlik Çalışmaları...**, s. 153

¹⁶¹ Malcolm, **Kosovo...**, s. 348

korumak için örgüt kurulmasını arz etmiştir.¹⁶² Ancak bu istek yerine getirilmemiş ve 1997 yılında Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin başkanlığına Miloşeviç'in yükselmesi, Kosova'da yeniden baskının artmasına sebep olmuştur.

Bu gelişmelerin ve baskının devam etmesi sonucunda, Arnavutların ağırlaştırılmış durumunu yalnızca silahlı direnişin değiştireceğine inanılmıştır. 22 Nisan 1996'da, Kosova'nın bazı bölgelerinde Sırp güvenlik personellerine karşı düzenlenen dört farklı silahlı saldırı, "Kosova Kurtuluş Ordusu" (Ushtria Çlirimtare e Kosovës-UÇK) olarak kendini tanıtan bir örgüt tarafından üstlenilmiştir. UÇK'nın Arnavut diasporasından aldığı yardımlar sonucunda bölgede silahlı saldırıların artış göstermesi Sırp polis güçlerini de harekete geçirerek Likoşan bölgesinde çatışma çıkmasına sebep olmuştur. Bu çatışmada 16 Arnavut ve 4 Sırp polisi hayatını kaybetmiştir. 31 Mayıs 1998, Yugoslav ordusu ve Sırp milis kuvvetleri UÇK kontrolündeki sınırı, yeniden kendi kontrolleri altına alabilmek için operasyona başlatmıştır. Bu olayların devamında 15 Mayıs'ta Miloseviç ile İbrahim Rugova arasında Belgrad'da gerçekleşen görüşmeden sonrasında da sorunun çözümü doğrultusunda somut bir ilerleme sağlanamamıştır.¹⁶³ Ancak varılan bu anlaşmadan sonra da Miloşeviç tarafından uygulanan baskı ve şiddetin devam etmesi ve Richard Holbrook'un Kosova ziyareti sırasında bu duruma tanık olması sonucunda Holbrook, Miloşeviç'i tehdit etmiş ve Kosovalılara da bir destek mesajı vermiştir. Ancak Holbrooke-Miloşeviç anlaşması, KKO tarafından kabul edilmemiş ve kısa bir süre sonra çatışmalar yeniden başlamıştır.¹⁶⁴

UÇK'nın Kuzey Kosova'da Podujevo bölgesine kadar ilerlemesi çatışmaların büyümesine ve saldırıların yoğunlaşmasına neden olmuştur. 28 Eylül'de Yugoslav ordusu tarafından katledilen aile üyelerinin cesetlerinin bulunmasının ardından,

¹⁶² Agani, Raporti..., s. 1, 35

¹⁶³ Ağır, **Güvenlik Çalışmaları...**, s. 187

¹⁶⁴ A.g.e, s. 188

uluslararası toplumun Kosova'daki Arnavutlara karşı bir etnik temizlik yapıldığını kabul etmesi savaşı başka bir seviyeye taşımış ve savaşa uluslararası bir nitelik kazandırmıştır.

3. Uluslararası Toplumun Kosova Sorununa Bakışı ve Kosova'nın Bağımsızlığına Giden Yol

Uluslararası toplum nezdinde, Kosova sorununun değerlendirilmesini ve söz konusu sorunun çözümüne ilişkin izlenen politikaları ve uygulanan önlemleri etkileyen unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlardan en önemlisi, Yugoslavya'daki bölgesel ve uluslararası istikrar ve güvenliği sağlayabilmek adına korunması gereken kurallardır. Kosova sorununun bir uluslararası dava olarak anlaşılma ve değerlendirilme sürecinde, Kosova'da gelişen silahlı çatışmanın iç nedenlerinin ikinci planda kaldığı görülmektedir. Böylece, diplomasi bölgenin barış ve istikrarını koruma konusunda başarısız olmanın yanı sıra Arnavutlar ile Sırpalar arasındaki çatışmanın şiddetlenmesini de büyük ölçüde etkilemiştir.¹⁶⁵

Yugoslavya'nın dağılması için 26-27 Ağustos 1991 tarihlerinde düzenlenen Konferans'la birlikte faaliyet gösteren Badinter Komisyonu, 1995 yılında Dayton Antlaşması ve Rambouillet Antlaşması'ndan çıkan kararlar, uluslararası toplum tarafından gerçekleştirilen müdahalelerin Kosova sorununa etkisini ispatlamıştır. Bu durumu daha ayrıntılı inceleyecek olursak, Yugoslavya'daki çatışmaların büyümesini ve şiddetlenmesini engellemek adına 1991 yılında toplanan Avrupa Topluluğu Yugoslavya Konferansı ve Badinter Komisyonu Yugoslavya'nın dağılma sürecini denetlemişlerdir. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nden, ilk olarak 1991 yılı Haziran ayında Slovenya ve Hırvatistan ayrılmış ve daha sonrasında 1991 yılının sonlarına

¹⁶⁵Enika Abazi, “Çështja e Kosovës dhe Diplomacia Ndërkombëtare (1991-1990): Një Konflikt i Parashikueshëm”, **Qendra e Studimeve Albanologjike**, Tiranë, 2013, s. 187

yaklaşıldığında Makedonya ve 1992'nin başlarında Bosna Hersek başarılı bir şekilde ayrılmıştır. Bu şekilde dört cumhuriyetin ayrılmasından sonra Sırbistan ve Karadağ, Yugoslavya'nın yasal varisi olarak yoluna devam ederken Sırbistan'ın bir parçası olan Kosova da onlarla birlikte yoluna devam etmiştir.

Yugoslavya'nın ulusal sorununu çözme girişiminin başarısız oluşu, iç idari sınırlarının tartışmalı bir şekilde oluşturulmasından da kaynaklanmış olabilir. Yugoslavya'nın dağılma sürecinin tamamlanması için uluslararası toplum tarafından “Uti Possidetis”¹⁶⁶ ilkesine göre sunulan çözümler, Kosova'da çıkan silahlı çatışmanın tehlikesi altında kalmıştır. Çünkü Yugoslavya örneğinde, iç ve dış sınırların oluşturulma sürecinde yaşanan sorunların çözümü, bölgenin etnik yapısı dikkate alınılmadan gerçekleştirilmiştir.

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde, uluslararası toplum tarafından çözüm olarak sunulan anlaşmalar ve izlenen uygulamalar, taraflar arasında uzlaşmanın sağlanabilmesi hususunda başarısız olmuştur. Ayrıca Kosova meselesinin gidişatının şekillenmesine fazlaca etkide bulunmuş ve taraflar arasındaki çatışmanın da artmasına sebep olmuştur.¹⁶⁷

Dayton Barış Antlaşması, 1991-1995 yılları arasında gerçekleşen Hırvatistan savaşı ve Bosna savaşını sona erdiren antlaşmadır. Bölgede barış ve istikrarın devamlılığının sağlanmasını amaçlayan bu antlaşma, aksine bölgede başka güvenlik sorunlarının doğmasına sebep olmuştur. 1992-1993 yılları arasında Kosova'yı uluslararası müzakerelerin dışında tutmak için Miloşević tarafından gösterilen çabalar başarıya ulaşmıştır. Çünkü Dayton Antlaşmasının başarılı olabilmesi için Miloşević'in kilit rolü bulunmaktaydı ve böylelikle uluslararası müzakereciler Kosova konusunu

¹⁶⁶Ülkesel Bütünlük İlkesi, Uluslararası Hukuk çerçevesinde dekolonizasyon sürecinde yaygın olarak uygulamaya konulmuştur. Bir çatışmanın sonunda sömürge bir ülke bağımsızlık talebiyle ortaya çıktığında, “sömürge” sınırlar devam ettirilmiştir.

¹⁶⁷Abazi, “Çështja e Kosovës...”, s. 187

gündem dışında bırakmışlardır. Kosova'nın Dayton müzakerelerinin dışında bırakılma kararı ve Rugova'nın barışçıl stratejisinin destek almaması, Kosovalı Arnavutları, uluslararası toplumun dikkatini çekmenin tek yolunun şiddet olduğuna ikna etmiştir.¹⁶⁸

Söz konusu gelişmelerin ardından, şiddetin büyümesiyle, 1999 yılında Reçak katliamının yaşanması sonucunda uluslararası toplum harekete geçmiştir. Reçak köyünde Sırp tarafından katledilen 45 Arnavut'un cesetlerinin bulunmasının ardından uluslararası toplumun Kosova sorununa ilişkin olan görüşü derinden etkilenmişti ve dolayısıyla yaşanan bu olay akabinde Sırbistan üzerindeki baskılar artmıştır. Belgrad'ın katliamla ilgili sorumlulukları üstüne almamasına rağmen uluslararası toplum tarafından ve özellikle ABD tarafından eylemin sivil nüfusa yönelik yapılan bir katliam olarak sınıflandırılması, Sırp'ların, ABD'nin müdahale etmek için bir neden aradığını iddia ederek tepki göstermelerine sebep olmuştur. Buna cevaben, Kosova savaşını ve Sırp etnik temizliğini durdurmak, Kosova'yı NATO'nun himayesine almak, Kosova'da geçici bir öz-yönetimin işleyişini sağlamak ve uluslararası istikrarı ve güvenliği tehdit eden potansiyel tehditin önlemesi için Fransa'nın Rambouillet şehrinde 6-22 Şubat 1999'da bir Uluslararası Barış Konferansı düzenlenmiştir.¹⁶⁹ 1999 yılı Şubat ayında ABD, sorunu diplomatik yollarla çözmek adına Miloşević'le görüşmek üzere Robert Gelbart'ı göndermiştir. Görüşmeler sırasında, Miloseviç'e iki seçenek sunulmuştur: Kosova sorununa doğru çözümler bulmak için yapıcı olmak ya da diğer yaptırımlar ve izolasyonlarla cezalandırılmak. Öte yandan, UÇK'yı "terörist bir örgüt" olarak tanımlayan ve halka açık bir şekilde Miloseviç'e övgüde bulunan Gelbart, Miloseviç'in politikalarına meşruiyet kazandırmıştır.¹⁷⁰

Rambouillet konferansı, NATO askeri müdahalesi öncesinde Kosova sorununa barışçıl çözüm bulmak için uygulanan önleyici diplomasisinin son aşaması olarak

¹⁶⁸Judah, **Kosovo...**, s. 79-80

¹⁶⁹ Human Rights Watch, "Nën Pushtetin e Urdhrave...", s. 61-62

¹⁷⁰ Ağır, **Güvenlik Çalışmaları...**, s. 184

değerlendirilmiştir. Uluslararası toplumun bu diplomatik müdahalesi, çatışmaya dâhil olan taraflarla doğrudan ve ayrıntılı bir şekilde ilgilenilmesi bu konferansı önemli kılmaktadır. Bölgenin istikrarsızlığından UÇK'yı sorumlu tutan açıklamalar, Belgrad rejiminin gerekçeleriyle aynı çizgide olunca Sırp'ların şiddet eğilimini artırma yönünde teşvik etmiştir.¹⁷¹ Müzakerecilerin, görüşmelerin sonunda hazırladıkları, her iki tarafı dâhil eden anlaşmaya göre de Yugoslavya'nın bir parçası olarak Kosova'ya, önemli özerklik ve öz-yönetim hakları verilmiştir. Ancak Kosova'nın nihai statü kazanımı, üç yıl sonra uluslararası bir konferansta belirlenmek üzere ertelenmişti. Sırp heyeti ise bu durum karşısında, Kosova'nın Yugoslavya'nın ayrılmaz bir parçası olduğunu belirterek anlaşmayı imzalamayı reddetmiştir. Kosovalı Arnavut heyeti ise, bu anlaşmayı destekleme konusunda eğilimli olmakla birlikte, UÇK bölge komutanları tarafından onaylanması gerektiğini belirtmişlerdir. Böylece Batı güçlerinin baskısı altında UÇK komutanlarının da onayı alındıktan sonra Arnavutlar anlaşmayı imzalamışlardır.¹⁷²

3.1. NATO Müdahalesiyle Sırp Kuvvetlerinin Kosova'dan Çekilmesi

NATO'nun, Kosova ve Sırbistan'da güç kullanımının meşruiyetine ilişkin yapılacak değerlendirme, o zamanki koşulların dikkate almak zorundadır. Gerçekleştirilen birçok diplomatik müzakerenin, Kosova sorununa barışçıl çözüm bulmakta başarısız olması ve bölgedeki etnik Arnavutların insani bir felaket yaşamasına engel olunmak istenmesi, NATO askeri müdahalesini gerekli kılmıştır. Bu aşamalara geçmeden evvel daha önce belirtilen diplomatik görüşmelerin ve imzalanan antlaşmaların yanı sıra, Kosova'da yaşanan gelişmelere ilişkin çözüm getirebilecek ilkeler, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1199 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

¹⁷¹Abazi, "Çështja e Kosovës...", s. 207

¹⁷²Abazi, "Çështja e Kosovës...", s. 213

Güvenlik Konseyi'nin 1199 sayılı kararına göre; Kosova'daki çatışmaya dâhil olan tarafların ateşkes yapmaları talep edilirken, Sırp kuvvetleri bölgedeki sivil nüfusa karşı uygulanan şiddet kampanyasını sona erdirmeye, UÇK terörist eylemleri durdurmaya, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti hükümeti de acilen Kosova ile siyasi diyalog başlatmaya ve gerekli önlemleri almaya çağırılmıştır. Üye ülkelerden ise silah ambargosunu sürdürerek terörist eylemlere yardımcı olabilecek herhangi bir davranıştan kaçınmaları istenmiş ve ayrıca GK çatısı altında oluşturulacak komite tarafından şartların uygulanmasının denetleneceği ve bölgede bulunan AGİT temsilcilerinin de BM genel sekreterine durumla ilgili periyodik raporlar vermesi gerektiği bildirilmiştir.¹⁷³

Bu koşullarda NATO'nun askeri müdahalesi uluslararası hukuk açısından tartışmalı ve açığa kavuşturulması gereken bir konu olarak değerlendirilmiştir çünkü Kosova sorunu 1998'e kadar uluslararası hukuk açısından Yugoslavya'nın bir iç sorunu olarak tanımlanmıştır.¹⁷⁴ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından onay alınmadan başlatılan askeri bir müdahale yasadışı olarak tanımlanmaktadır. Ancak tüm diplomatik girişimlerin sonuç vermemesi durumunda, sorunu çözebilmek için elde kalan tek yolun kuvvet kullanımı oluşu, askeri müdahalenin doğru bir müdahale olarak tanımlanmasına sebep olmuştur ve böylelikle Rusya'nın ve Çin'in karşı durmalarına rağmen, ABD ve Avrupalı müttefikleri, binlerce etnik Arnavut'un öldürülmesini ve Kosova'dan zorla kovulmasını önlemek için bu müdahaleyi gerçekleştirdiler. Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin hava saldırılarını kınadı ve ABD ile müttefiklerini Yugoslavya'nın egemen bir devletin isteklerine karşı bir iç savaşta araya girdiklerini iddia etti.¹⁷⁵

Belirtildiği üzere, Kosova'da yaşanan olayların uluslararası toplum tarafından Dayton Anlaşmasında dikkate alınmaması, çatışmaların hızlanmasına sebep olmuş ve

¹⁷³ United Nations, Security Council, Resolution 1199 The situation in Kosovo (FRY), 23 September 1998.

¹⁷⁴ Alpkaya, "NATO Müdahalesi...", s. 1-2

¹⁷⁵ Klinton W. Alexander, "NATO's Intervention in Kosovo: The legal case for violating Yugoslavia's "National Sovereignty" in the absence of Security Council approval", **Houston Journal of International Law**, Vol. 22, Nr. 3, 03. 03. 2003, s. 25-29

söz konusu gelişmelerin devamında yükselen gerginlik ve güvensizlik etnik Arnavutların evlerinden uzaklaşmalarına sebebiyet vermiştir. Bu olaylar sonucunda 24 Mart 1999-10 Haziran 1999 tarihleri arasında NATO tarafından Sırbistan'ın bombalanışı, Birleşmiş Milletlerin onayı alınmadan başlatılmıştır.¹⁷⁶ Saldırının başlamasıyla ABD Başkanı Bill Clinton, Amerikan halkına yaptığı konuşmada NATO müdahalesinin nedenlerini açıklayıp savunmuştur. O durumu, "Sırbistan'a saldırımızın nedenleri: insani ve stratejiktir" diyerek açıklamıştır.¹⁷⁷

Böylelikle, NATO elli yıllık tarihinde ilk defa BM'nin kararına bağlı kalmadan tamamen kendi inisiyatifiyle, bağımsız bir devletin topraklarına, insani amaçlarla bir hava bombardımanı kampanyası düzenleyerek, Sırp tarafından Kosova'da başlatılan ve devam ettirilen insanlık suçuna son vermiştir. Bu hareket Sırp askerlerinin Kosova'dan çekilmesini, mültecilerin evlerine geri gönderilmesini ve Kosova'ya uluslararası bir barış koruma kuvvetinin yerleştirilmesini amaçlamaktaydı. 24 Mart 1999 tarihinde NATO'nun hava harekâtı kapsamında, Belgrad, Priştine, Podgorica, Novisad gibi şehirlere saldırması, Sırp askeri ve polis birliklerini yeniden Kosova'ya yönlendirmiştir. Bunun üzerine NATO yeniden hava saldırılarına başlama kararı almıştır.¹⁷⁸

Hava saldırıları sonucunda, NATO'yu temsil eden müzakereciler ile Yugoslavya'yı temsil eden müzakereciler arasında 9 Haziran 1999 tarihinde Sırp kuvvetlerinin Kosova'dan geri çekilmesini ve bölgede KFOR (Kosovo Force) (açılımını yaz) kuvvetlerinin yerleştirilmesini öngören Kumanova Askeri-Teknik Antlaşması

¹⁷⁶ Mentor Agani, ed. "Raporti Kosovar, Konflikti, Reagimi Ndërkombëtar, Leksionet e Mësuar, Komisioni i Pavarur Ndërkombëtar për Kosovën", **Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillime të Politikave (KİPRED)** Çev, Avni Spahiu, 2005, s. 42- 43

¹⁷⁷ Sherifi, **Zhvillimet politiko-diplomatike...**, s. 110

¹⁷⁸ Roberts, "NATO's 'Humanitarian War...", s. 102

imzalanmıştır. Bu antlaşmanın imzalanmasıyla birlikte NATO tarafından düzenlenen hava saldırıları sona ermiştir.¹⁷⁹

İmzalan bu antlaşmanın ardından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kosova sorununa ilişkin tutumunu 1244 sayılı kararla ifade etmiştir. GK' nin, 1244 sayılı kararında belirtildiği üzere G-8 dışişleri bakanları Kosova krizinin siyasi çözümü konusunda aşağıdaki genel ilkeleri onaylamışlardır;

1. Kosova'da baskının derhal ve doğrulanabilir bir şekilde sona ermesi,
2. Kosova'dan askeri güçlerin geri çekilmesi,
3. Hedeflerin yerine getirilmesini garanti altına almak için Birleşmiş Milletlerin onayı ile Kosova'da, uluslararası sivil ve askeri birliklerin kurulması,
4. Kosova'da yaşayanlar için normal ve barışçıl bir yaşam sürdürme koşullarını garanti altına alacak geçici bir yönetimin kurulması.
5. Tüm mültecilerin ve yerlerinden edilmiş insanların güvenli şekilde geri dönüşleri ve uluslararası insani yardım kuruluşlarının Kosova'ya engelsiz erişimi,
6. Yugoslavya Federal Cumhuriyetinin egemenliğini ve toprak bütünlüğü dikkate alarak, Kosova için özerk yönetimi öngören bir siyasi sürecin oluşturulmasına yol açmak ve UÇK'nın demilitarizasyonu.
7. Bölgenin ekonomi alanındaki gelişimini ve istikrarını sağlayan kapsamlı bir yaklaşımın yürütülmesidir.¹⁸⁰

10 Haziran 1999 tarihinde, GK' nin 1244 sayılı kararının kabul edilmesinin ardından, KFOR birliklerinin Kosova'ya girmesine izin verilmiştir. “Ortak Savunma” adlı operasyon kapsamında, BM üye devletlerinin her birinin Kosova'ya asker göndermesi sağlanmıştır. KFOR, barışın devamlılığını sağlamak adına Kosova'yı beş

¹⁷⁹ Arsim Bajrami, **E drejta e Kosovës në tranzicion (E drejta Kushtetuese II)**, Universiteti i Prishtinës “Hasan Prishtina”, Prishtinë, 2002, s. 76

¹⁸⁰ United Nations, Rezoluta 1244, 10. 06. 1999, <http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/03albanian/Res1244ALB.pdf>

bölgeye ayırmıştır. Böylelikle kuzey bölgesi, Fransa'nın kontrolünde iken, güney bölgesi Almanya'nın sorumluluğu altındaydı. Batı bölgesindeki Peja bölgesi İtalya'nın kontrolü altındayken, doğu bölgesi ve Kosova'nın merkezi Birleşik Krallık'ın sorumluluğu altındaydı. Ferizaj ve Viti şehirleri ise ABD'nin sorumluluğu altındaydı.¹⁸¹

Böylelikle, KFOR, 1244 sayılı karar çerçevesinde, çok uluslu bir birlik olan ve en az otuz devletin katılımıyla oluşan bu güç, Kosova'daki kamu otoritesi tarafından kontrol edilmeyen özerk bir yapı olarak barış koruma alanında faaliyet göstermiştir.

3.2. Kosova'da UNMIK Yönetimi

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı, Kosova'nın gelecekteki statü süreci konusunda kritik derecede önem taşıyan bir aşama olarak algılanmaktadır. GK' nın 1244 sayılı kararına göre Kosova'da geçici bir sivil yönetimin oluşturulması öngörülmüştür. Böylelikle Kosova, NATO hava harekâtından sonra UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo- Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu) yönetiminin altına girmiştir. Bu dönem Kosova'nın gelecekte belirlenecek olan statüsü için özel bir önem taşımaktaydı ve Kosova'yı bağımsızlığa doğru götüren en önemli aşamalardan biridir

UNMIK'un kurulmasıyla birlikte amaçladığı görevleri ele alacak olursak, öncelikle kamu yönetimi için önem taşıyan bütün işlevleri yerine getirmek ve Kosova'da özerkliğin, özyönetimin geliştirilmesini teşvik etmektir. Ayrıca Kosova'nın gelecekteki statüsünü belirlemeye yönelik sağlam bir siyasi sürecin geliştirilmesi, uluslararası örgütlerin insani yardımlarının dağıtımının koordine edilmesi, altyapının yeniden inşasının desteklenmesi, düzenin korunması, insan haklarının teşvik edilmesi ve

¹⁸¹Judah, **Kosovo...**, s. 91

tüm mültecilerin ve yerlerinden edilmiş kişilerin Kosova'daki evlerine güvenli ve engelsiz bir şekilde ulaşmalarının sağlanmasıdır.¹⁸²

UNMIK, politikaları oluşturma ve uygulamada yüksek düzeyde bir özerliğe sahip olmuştur. Bu bağlamda, UNHCR liderliğinde, Haziran 2000'de düzenlenen insani yardım dağıtım programı başarılı bir şekilde tamamlanmıştır. Emniyet ve adalet sisteminin yapılandırılma süreci BM'nin önderliğinde geliştirilmiştir. Demokratikleşme süreci, kamu kurumlarının kurulması ve Kosova'nın ekonomik gelişimi kapsamında uygulanan politikalar ise AB ve AGİT önderliğinde geliştirilmiştir.¹⁸³

Kosova'da geçici bir sivil yönetimin oluşturulması genel olarak Kosovalılar tarafından abartılı bir karar olarak algılanmıştır. Çünkü Kosova'nın sadece barışı koruma adına görevli olacak kuvvetlere ihtiyacı vardı ama buna rağmen, İbrahim Rugova ve Hashim Thaçi, direniş sürecinde ve savaş sonrası dönemde kendi oluşturdukları ve geliştirdikleri kurumlardan vazgeçmiş ve UNMIK yönetimini Kosova'ya uygun bir yönetim olarak kabul etmişlerdir. Kuzey Mitrovica bölgesi ise Sırp yönetimi altında kalmaya devam ederken, UNMIK başkanı olarak görevlendiren Bernard Kouchner, Kosova genelinde en üst düzey yönetici olarak yerini almıştır.

Kosova'daki uluslararası askeri ve sivil misyon, görevinin ilk aşamalarında, yasal belirsizlikten oluşan şartlar altında hareket etmiştir. Hangi yasaların uygulanacağı konusunda bir belirsizlik oluştu, Kosova'da yasal bir altyapının eksikliğinden kaynaklanmaktaydı. Böylelikle Kosova genelinde faaliyet gösteren askeri ve sivil misyonlar, kendi yasalarını dikkate alarak hareket etmişlerdir UNMIK çerçevesinde, Kosova'da faaliyette bulunan kurumlar, Kosovalıların gözünde sadece % 24,7 oranında

¹⁸²Judah, **Kosovo...**, s. 94

¹⁸³Muharremi R. Et al. "Tërësia e Kompetencave Rehabilitimi i shoqërive të shkatërruara nga lufta Një projekt i koordinuar nga Qendra për Studime të Aplikuar në Negociatat Ndërkombëtare (CASIN), ADMINISTRIMI DHE QEVERISJA NË KOSOVË Mësimet e mësuara dhe ato që mbeten për tu mësuar", **Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillime të Politikave**, Prishtinë/ Gjenevë, 2005, s. 2

güvenilir olmasına rağmen,¹⁸⁴ bu uluslararası geçici sivil yönetim Kosova'yı bağımsızlığa götürme sürecinde özel önem taşıyan bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3. Viyana Görüşmeleri ve Ahtisaari Planı

Sırp kuvvetleri Kosova'yı terk ettikten sonra, Kosova, Birleşmiş Milletler ve UNMIK Kosova'nın demokratik kurumlarının yönetiminde bulunmuşlardır. Kosova 1999'dan bu yana, Sırbistan'ın egemenliği ve kontrolü altında olmamasına rağmen, 1244 sayılı kararla, BM koruması altına alınmıştır. Ancak yasal olarak Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin bir parçası olduğu söylenmektedir. 1244 sayılı karara göre, BM, sivil yönetimden NATO ise Kosova'daki güvenlikten sorumlu tutulmuştur. Bu koşullarda Kosova'nın nihai statüsü henüz belli değilken 2005 yılının sonunda o zamanki Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan, eski Finlandiya Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari'yi Kosova'nın gelecekteki statüsünü belirleme sürecine liderlik etmek üzere özel elçisi olarak atamıştır. Resmi olarak 2006 yılının Şubat ayında başlayan bu müzakere süreci tarihe “Viyana Görüşmeleri” olarak geçmiştir. Viyana Görüşmeleri, Kosova'nın nihai statüsünün belirlenmesine ve sorunun çözümüne ilişkin bir yol çizdiğinden bağımsızlık ilanına doğru giden sürecin en üst düzey buluşması özelliği taşımaktadır.¹⁸⁵ Bu süreç Kosova'daki Sırpların durumunu etkilemiştir ve bu yüzden görüşmeleri yöneten diplomatik temsilciler Sırp topluluğunun haklarının anayasal çerçeve içinde korunmasını sağlamak için çaba göstermişlerdir.¹⁸⁶

Müzakere sürecinden, iki tarafın da beklenti ve çıkarları farklı olduğu için, görüşme sürecine bakış açıları da farklı olmuştur. Böylelikle Viyana Görüşmeleri süreci

¹⁸⁴Ağır, **Güvenlik Çalışmaları...**, s. 203

¹⁸⁵Judah, **Kosovo...**, s. 110-111

¹⁸⁶Dugolli, I.Etal, “Centralizimi Etnik dhe Rreziqet e Zgjidhjeve të Ndërlikuara”, **Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillime të Politikave**, Prishtinë, 2007, s. 6

bir şekilde Kosova sorununa çözüm sağlarken, Arnavutlar açısından da olumlu sonuçlar doğurmuştur. Diğer taraftan görüşmelerin sonunda Kosova'ya, gözetim altında bağımsızlık verilirken, çok etnili Kosova'da yaşayan Sırlara geniş haklar tanınmıştır.¹⁸⁷ Yine de Sırp temsilcileri, görüşmeler sırasında Belgrad'ın Kosova üzerinde egemenliğini doğrulamak ve devam ettirmek adına çaba göstermişlerdir. Uluslararası hukuk kurallarına saygı gösterilmesini isteyerek, Kosova'nın Sırbistan'ın ayrılmaz bir parçası olduğunu hatırlatmışlardır. Bunun dışında belirlenen her çözüm onlara göre uluslararası hukuk ihlali olarak algılanmıştır. Diğer tarafta da Ahtisaari paketi, Kosova statüsünün belirlenme müzakerelerini sonuçlandırırken Kosova'da devletleşme sürecinin başlatılmasına ve Kosova'nın nihai statüsünün belirlenmesine olanak sağlamıştır. Aynı zamanda Priştina'ya ve Belgrad'a sunulan bu öneri paketinin en önemli iki noktası olarak değerlendirilen; Kosova anayasasının bileşimi ve insan hak ve özgürlükleri, Kosova'nın hukukun üstünlüğüne dayalı ve çok etnili bir devlet olarak nitelendirilmesinde etkili olmuştur.¹⁸⁸

Devletleşme perspektifinden değerlendirilecek olursa, Ahtisaari paketinin kendine göre olumlu ve olumsuz yanları bulunmaktadır. Bunu anlamak için paketin içeriğini değerlendirmemizde fayda bulunmaktadır. Bu geniş kapsamlı paket Statü, Siyasal Sistem Kurma, İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler, Uluslararası Varlık, Özel Elçinin Önerileri olmak üzere oniki bölümden oluşmaktadır.¹⁸⁹ Böylelikle Kosova, yasama, yürütme ve yargı organlarını kapsayan tüm yönetim yetkilerine sahip olmuştur. Daha öncesinde bütün bu yetkiler UNMIK misyonunda iken artık bu yetkiler Kosova yönetimindedir. Bu paket Kosova'da piyasa ekonomisinin kurallarının uygulanmasına, Kosova'nın uluslararası antlaşmalara dâhil olabilmesine ve uluslararası örgütlere üye

¹⁸⁷Omer Jashari, "Kosova-Sırbistan 'Final Anlaşması' Müzakereleri", Beklentiler ve Çıkmazlar", **Time Balkan**, 17 Temmuz 2018, <http://timebalkan.com/kosova-sirbistan-final-anlasmasi-muzakereleri-beklentiler-ve-cikmazlar/>

¹⁸⁸Ağır, **Güvenlik çalışmaları...**, s. 259

¹⁸⁹Kuvendi i Kosovës, Propozimi Gjithëpërfshirës për Marrëveshjen për Statusin e Kosovës, 2 Şubat 2007, <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/Propozim%20per%20Statusin%20e%20Kosoves.pdf>

olma talebinde bulunabilmesine olanak sağlamış ve Kosova'nın bağımsız bir devlet olma olasılığını farklı şekillerde doğrulamıştır.

Böylelikle Ahtisaari paketine göre plan yürürlüğe girdikten sonra 120 günlük geçiş süreci başlamıştır. Bu geçiş sürecinde UNMIK'in yerini EULEX (Avrupa Birliği Kosova Hukukun Üstünlüğü Misyonu) almıştır. EULEX Kosova, 2008 yılında Avrupa Birliği'nin, Güvenlik ve Savunma Politikaları bünyesinde gerçekleştirilen en büyük sivil misyonu olarak bilinmektedir. EULEX'in genel misyonu, Kosovalı yetkililere, adalet görevlilerine ve kanun uygulayıcılara istikrarlı ve bağımsız hukuk devleti kurulma sürecinde yardım etmek olmuştur. EULEX Kosova misyonu birkaç ilkeye göre faaliyetini devam ettirmiştir. Bu ilkelerden en önemlisinin çok etnililik olduğu düşünülmektedir. Çünkü EULEX Kosova'nın çok etnili bir bölge olduğunu kabul ederek, Belgrad ile Priştine arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda müzakerelerden çıkan kararların ve anlaşmaların uygulanması için teknik destek sağlamaya devam etmiştir.¹⁹⁰

Bu bağlamda, Ahtisaari Planı da Kosova'nın çok etnililiğini ve tarafların aynı barış içinde yaşamayacaklarını kabul ederek Kosova için denetim altında bir bağımsızlık önermiştir. Böylelikle AB, ABD ve NATO ittifakının denetimi altında azınlık haklarının geniş ölçüde korunacağını öngörmüşlerdir. Kosovalı Arnavutlar sonunda tam bağımsızlığa ulaşma umuduyla Ahtisaari planını desteklemişlerdir. Sırplar ise Kosova'nın bağımsızlığına yol açabilecek herhangi bir planın uygulanmasına karşı olacaklarını belirtmişlerdir.

¹⁹⁰Ç' është EULEX-i, EULEX Kosovo, <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=1,16>

3. Bağımsızlık İlanı ve Kosova Kimliği Üzerine Tartışmalar

İnsan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi, Kosova'nın devletleşmesi ve uluslararası alanda tanınması yolunda önemli bir yer edinmiştir. Uluslararası toplum tarafından savaşın etnik bir çatışma olarak algılanması, savaş sonrası dönemde çok etnililiği yönetebilmek ve kontrol altında tutabilmek, Kosova'daki uluslararası sivil ve askeri temsilciliğin ana hedeflerinden birisi olmuştur. Bu bağlamda, uluslararası sivil ve askeri temsilcilik, güvenlik, barış, adalet, sosyal-ekonomik kalkınma alanlarını ve idari kuruluşların yapılandırma sürecini destekleyip takip etmiştir. UNMIK, Kosova'da yaşayan farklı etnik gruplardan birbirleri olan ilişkilerinde saygılı ve toleranslı olmalarını talep ederken, diğer taraftan ise Kosova'da uluslararası yönetimin devam edişi Arnavutlar ile Sırp lar arasındaki ayrımın derinleşmesini neden olmuştur. UNMIK yönetimi altında, Kosova genelinde ve özellikle kuzey bölgesinde Sırp ların yoğunlaştığı görülmüş ve dolayısıyla yerlerinden edilen Sırp lar, Sırp enklavları kurulmuştur. Uluslararası toplum, Ahtisaari planı aracılığıyla, nihai statü kapsamında, bağımsızlığı uygulanabilir tek seçenek olarak ilan etse de, Kosova'nın azınlıkların korunmasını sağlama, demokratik kurumları geliştirme, ekonomiyi destekleme ve etnik uzlaşmayı sağlama konusunda sınırlı bir kapasiteye sahip olduğunu kabul etmiş ve bu yüzden Kosova'ya denetimli bağımsızlık verilmiştir. Böylelikle uluslararası sivil temsilciliği, insan hakları ve özgürlüklerini, âdemi merkezîyetçiliğini, Sırp Ortodoks Kilisesi'nin korunmasını hukukun üstünlüğünü garanti altına alarak gerçekleştirmiştir.¹⁹¹

Söz konusu gelişmelerin devamında, Kosova'nın 17 Şubat 2008 tarihinde tek taraflı bağımsızlık ilanının ardından 8 Nisan 2008'de yeni Anayasa kabul edilmiştir. Kosova'daki Sırp lar Anayasayı reddederek, Belgrad şemsiyesi altında Kosova'da yeni kurulan yönetim, kurum ve yasaları boykot etmişlerdir. Kosova'yı bağımsız devlet

¹⁹¹Judah, **Kosovo...**, s. 113

olarak tanıyanlar arasında ABD, Almanya, İngiltere, Fransa, Türkiye, Arnavutluk gibi ülkeler yer alırken Rusya'nın Kosova bağımsızlığıyla ilgili tutumu ise farklı olmuştur. Rusya, Sırbistan'ın tutumuna destek olmuş ve Kosova'yı tanıma kararına karşı çıkmıştır.¹⁹²

Böylelikle Kosova bağımsızlığı uluslararası arenada tartışılırken, Sırbistan Kosova'nın bağımsızlığını, uluslararası hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle 2009'da Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) götürmüştür. Sırbistan ile birlikte Kosova'nın bağımsızlığına itiraz eden ülkeler, Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılmasının yasal olmadığını belirtmişlerdir. Böylece, egemen bir devletten ayrılmanın sonucu olarak, tek taraflı gerçekleştirilen bu bağımsızlık ilanı, uluslararası hukuka aykırı bir davranış olarak değerlendirilmiştir. Sırbistan'ın resmi yollarla Kosova'nın bağımsızlığını engellemeye çalışması Kosova sorununun sonlanmasını engellemiş aksine devam etmesine neden olmuş ve ülkede bilinçli ve karşılıklı şekilde uygulanan politikalar, Sırp'lar ile Arnavutlar arasındaki ilişkileri ve özellikle Sırp'ların Kosova'daki yaşamlarını etkilemiştir. Uluslararası Adalet Divanı, Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası hukuka tam olarak uygun olduğu konusunda güçlü ve tartışmasız bir görüş sergilemiştir. BM Genel Kurulu UAD'nin kararını onaylayarak, Sırbistan ile Kosova arasında var olan gerginlik ve sorunların devam etmemesi için her iki taraftan anlayışlı bir şekilde hareket etmelerini talep etmiştir.¹⁹³

Kosova'nın bağımsızlığının 2008'de ilan edilmesi, genel olarak Balkanlarda jeopolitik açıdan yeni dönemin başlamasını sağlamıştır. Bağımsızlık ilanı, Kosova ile Arnavutluk ilişkilerini etkilerken, iki ülkenin bölgedeki ve Avrupa'daki geleceğini ve

¹⁹²“Kosova'nın Bağımsızlığı: Sürecin Tarihsel Analizi”, **Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, 18 Şubat 2008, http://www.tasam.org/tr/TR/Icerik/800/kosovanin_bagimsizligi_surecin_tarihsel_analizi

¹⁹³Republika e Kosovës, Ministria e Punëve të Jashtme, “Strategji për Arritjen e Njohjes së Plotë Ndërkombëtare të Republikës së Kosovës”, Prishtinë, 2011, s. 6- 8

bununla birlikte Sırbistan'la olan ilişkilerini ciddi anlamda etkilemiştir.¹⁹⁴ Kosova'nın gelecekteki statüsünü belirleyen Ahtisaari Planı, Kosova'nın herhangi bir devletle birleşme talebinde bulunmayacağını daha önceden belirtmiş olmasına rağmen Kosova'nın Arnavutluk ile birleşmesi fikri gündeme getirilmiştir.

Arnavutluk'un bağımsızlığının 100. yıl dönümü kutlamaları sırasında, Arnavut milliyetçiliğini besleyen duygular yeniden ortaya çıkmıştır. O zamanki Arnavutluk Başbakanı Sali Berişa, yaptığı bir konuşmada Arnavutların ulusal birliğinin bir ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.¹⁹⁵ 2013'te iktidara gelmesiyle birlikte, Arnavutluk'un yeni Başbakanı Edi Rama bir kez daha Arnavutluk ulusal sorununu gündeme getirerek, Kosova ve bölgedeki Arnavut liderlerle ortak toplantıların düzenlenmesini sağlamıştır. Rama'ya göre ulusal birliği anlamanın ve gerçekleştirmenin iki yolu vardır. Birincisi; 19. ve 20. yüzyılın romantik milliyetçilik vizyonu ile ulusal birliği gerçekleştirmenin geleneksel bir yol olduğu, ikincisi ise; bu barış zamanının Arnavutlara verdiği tüm olanakları kullanarak, ekonomi, tarım, enerji üretimi, turizm, eğitim, ticaret gibi alanlarda geniş bir işbirliği içinde ortak hareket etmenin, ulusal birliği gerçekleştiren başka bir yol olduğudur. Arnavutluk ile Kosova arasındaki ülke sınırını, ortak bir alan yaratılmasına engel olmayan bir çizgiye dönüştürmenin ve bölgedeki bütün Arnavutların AB'nin bir parçası olacak şekilde entegrasyon sürecini ilerletmenin, onları daha güvenli, onurlu ve eşit hissettireceği düşüncesi hakim olmuştur.¹⁹⁶

Rusya Dışişleri Bakanlığı, Arnavutluk Başbakanı Edi Rama ve Kosova Cumhurbaşkanı Haşim Taçi'nin ulusal birlik hakkında tekrarlanan açıklamalarına tepki göstermiş ve bu tür ifadelerin bölgenin istikrarı için bir tehdit oluşturduğu açıklamalarında bulunmuştur. Arnavut siyasetçilerin söylemlerini şiddetle kınayan Sırp

¹⁹⁴Dritan Sulçebe, "Shqipëria dhe Kosova në kërkim të një të ardhmeje të përbashkët", **Albanian Institute for International Studies**, Friedrich -Ebert – Stiftung, Tiranë, s. 11

¹⁹⁵ "Bashkimi Shqipëri-Kosovë, sipas Ramës dhe Thaçit", **Gazeta Dita**, Priştine, 7. 04. 2015, <http://www.gazetadita.al/intervista-e-plote-bashkimi-shqiperi-kosove-sipas-rames-dhe-thacit/>

¹⁹⁶A.g.m

Cumhurbaşkanı Aleksandar Vucić ve Dışişleri Bakanı Ivica Dacić ise Avrupa Birliği'nden açıklama yapmalarını talep etmişlerdir.¹⁹⁷

2011 yılında Kosova ile Sırbistan arasında "ilişkilerin normalleşmesi" konusunda başlatılan görüşmeler, yeni devletin içişleri ile ilgili pek çok sorunun çözülme sürecinde Sırbistan önemli bir role sahip olmuştur. Brüksel'de Avrupa Birliği yetkililerinin rehberliğinde düzenlenen ikili görüşmelerde ilk başta teknik konular tartışılırken, daha sonraki aşamalarda siyasi konuların tartışılması söz konusu olmuştur.¹⁹⁸ Tartışılan en önemli konulardan birisi, Sırp'ların Kosova'da entegrasyon sürecinin sonuçlandırılmaması olmuştur.¹⁹⁹ Sırp'lar, Kosova'nın entegrasyon sürecinden olumsuz etkilenmesinde, Belgrad'ın tutumunun etkisi olduğu düşünülmektedir. Çünkü Kosova'da bağımsızlık ilanıyla birlikte başlatılan devletleşme süreci, özellikle Kosova'nın kuzey bölgesinde yerleşik olan Sırp nüfusu tarafından sürekli bir şekilde protesto edilmiştir.

Bağımsızlığın ilanı ayrıca ulusal kimlik konusunda da çok etkili olmuş ve yeni değişikliklere yol açmıştır. Kosovalı Arnavutların bağımsızlık ilanından önceki süreçte ulusal kimlik konusunda izledikleri yol, bağımsızlığın ilanı ve bağımsız bir Kosova devletini tasarlayanların etkisiyle yön değiştirmiştir. Kosovalı Arnavutların ulusal kimlik inşası konusunda gösterdikleri çabayı inceleyecek olursak, öncelikle (60'li yıllarda) Arnavut dilinin ve tarihinin incelenmesi hususundaki yasağın kaldırılmasıyla birlikte Arnavut kimliği konusunda yapılması planlanan araştırmaların önünün açılmasından bahsedebiliriz. Kitaplarda, Arnavutların "parlak geçmişleriyle" ve bu geçmişteki değerlerin çiğnenmesiyle, reddedilmesiyle ilgili kanıtların aranması

¹⁹⁷"Deklaratat e Ramës për bashkimin Shqipëri- Kosovë, reagon ashpër Ministria e Jashtme Ruse", **Gazeta Panorama**, 21. 04. 2017 <http://www.panorama.com.al/deklaratat-e-rames-per-bashkimin-shqiperi-kosove-reagon-ashper-ministria-e-jashtme-ruse/comment-page-1/>

¹⁹⁸ Martin Russell, "Serbia-Kosovo Relations; Confrontation or Normalisation", **European Parliament**, 2019, s. 1

¹⁹⁹Marta Szpala, Serbia-Kosovo negotiations-playing for time under pressure from the west, **OSW Commentary**, 2018-08-21, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2018-08-21/serbia-kosovo-negotiations-playing-time-under-pressure-west-0>

Kosovalı Arnavutların kimlik yaratma konusunda başvurdukları bir yol olmuştur. Böylece, yıllarca gizli tutulmuş bir kimliğin yeniden ortaya çıkması ve canlanması için, bu halkın geçmişte saklanmış olan “büyüklüğünü” ve “değerlerini” açığa çıkarma çabalarına ihtiyaç duyulmuştu. Sırların kendi kültür ve tarihlerinin Arnavutlara kıyasla daha eskiye dayandığını ve tarihi değerlerinin çok daha kıymetli olduğunu kabul ettirme politikaları, Arnavutları da kendi tarihi değerlerini araştırma yolunda daha da hırslandırmıştır. Böylelikle Arnavutlar kendi değerlerini koruyarak bu olumsuz politikaya sebep olan nedenleri düzeltme çabasına girişmişlerdir. Ayrıca 60’li yıllarda, Sırp kimliğine karşı gelebilecek bir kimlik yaratma çabası içinde olan Kosovalı Arnavutlar, kendi kimliğinin doğrulanmasını başka bir kimliğin veya kimliklerin gizlenmesi veya reddedilmesi ile gerçekleştirmeye çalıştılar.²⁰⁰

Bağımsızlığın ilan edilmesiyle birlikte başlayan yeni süreçte ise, Kosovalı bir kimliğin inşasından bahsedilmeye başlanmıştır. Kosova’nın bağımsız bir devlet olarak ilan edilmesi sonucunda, Kosovalı bir milletin varlığını yaratma ve Kosova’nın “tarafsız” ve diğer ulus-devletlerden (Sırp ve Arnavut) farklı bir devlet olarak gösterilme çabaları gözlemlenmiştir. Bu fikrin yayılması, özellikle, Kosova’nın etnik yapısını referans alarak tasarlanan ve etnik uzlaşmayı sağlama konusunda hassas olan Ahtisaari önerisini temel alarak ilerleme göstermiştir. Kosova’yı multi-etnik bir devlet olarak öngören ve etnik gruplar arasındaki dengeyi korumayı amaçlayan bu öneri bir bakımdan bağımsız bir milletin yaratılmasını da öngörmekteydi. Böylelikle Kosovalı Arnavutlar için Arnavut kimliğinin yeni Kosova devletiyle doğal uyumlaştırılmasında sürecindeki mevcut engel, Kosovalı siyasi elit tarafından Kosova’nın BM Güvenlik Konseyi tarafından bağımsızlığının tanınması için bir uzlaşma olarak kabul edilen Ahtisaari önerileri olmuştur. Farklı bir bakış açısından değerlendirecek olursak, Kosovalı Arnavutların yıllar boyunca gösterdikleri bu uğraşın amacı, bir Kosova kimliği

²⁰⁰Muhamedin Kullashi, Identitetet në Sprovë, Prishtinë, Universiteti Paris 8, Forum 2015 Yayınları, 2017, s. 8.

yaratarak hayal edilen yeni bir ulus yaratmak değil, bağımsız bir Kosova'da Arnavut kimliğinin devamlılığını korumaktır. Bu çabalar ve yapılan savaş, Arnavut milliyetçiliğinin gerçekleştirmek istediği hedeflerin devamı olarak görülebilmektedir.²⁰¹

Peki, Kosova'da gerçekten Kosovalı bir kimlik yaratmak mümkün olabilir mi? Teorik olarak çok kültürlü toplumlarda ulusal kimliği tanımlamak son derece zor bir girişim olabilir. Çok etnili toplumlarda, ulusal kimlik etnik ve kültürel anlamda tarafsız olamamaktadır. Çünkü öyle olduğu takdirde kimseyi memnun edemeyecek ve ortak kimliğin tarihsel hafızanın üzerinde desteklenmesine engel olacaktır. Aynı zamanda, belirli bir topluluğun ulusal kimliğinin tanımlanması, diğer etnik grupların kimliklerinin inkâr edilmesinden geçmemelidir. Ulusal bir kimlik tanımlanırken bir dizi genel unsur göz önünde bulundurulmalıdır. Böylelikle Kosovalı bir kimliğin inşası bir bakımdan gerçek olabilecek bir süreç olarak değil sadece teorik olarak tartışılacak bir konu olarak görülebilir.²⁰²

Diğer taraftan incelendiğinde, yani böyle bir durumun olma ihtimali çerçevesinde değerlendirdiğimizde, Kosovalı bir kimlik yaratmak bir bakımdan başarısız olabilecek bir girişim olabilir. Çünkü Kosova gibi bir bölgede bütün etnik kimlikleri tek bir kimliğin şemsiyesi altında birleştirmenin zor bir eylem olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda yeni sembollerin kullanılması, yeni bir bayrağın tasarlanması ve sözleri olmayan sadece melodisi olan bir istiklal marşının yazılması, Kosova'daki çok etnililiğe saygı göstermek adına uygulanmış bir fikir olarak belirtilmiştir. Ancak bu hareketler Kosovalı Arnavutları, Arnavutluğa doğru yönlendirmemek adına yapılmış çabalar olduğu düşünülmektedir. Balkanlarda Kosova'yı, etnik Arnavutların ikinci Arnavut devleti olarak göstermemek adına gösterilen bu çabalar Kosova'da yaşanan geçmişe ve Arnavutlar dışındaki bütün etnik

²⁰¹Donik Sallova, "The Issue of Kosovar Identity", Priştine, **AAB University**, 2015, s. 94-95

²⁰²İbrahim Gashi, "A po krijohet identiteti Kosovar?", Prishtinë, **Forum** 2015, s. 119-120

grupların yapısına rağmen yeni bir tarih ve dolayısıyla yeni bir kimlik yaratmak mümkün olmayabilir.

Bağımsızlık ilanından sonraki süreçte ise Kosova'nın sorunları yine devam etmiştir. Kosova iki büyük güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan birincisi; entegrasyon süreci nedeniyle uluslararası örgütlerle sonlandırılmamış olan siyasi güvenlik eksikliği sorunu, ikincisi ise Kosova'nın bağımsızlığı sonrası AB ve NATO ile olan entegrasyon sürecinin Sırbistan'la olan anlaşmazlıklardan etkilenmesidir. Ülkede yaşanan Arnavut-Sırp uyuşmazlığı, entegrasyon sürecindeki en önemli engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Sırbistan tarafından Kosova'nın bağımsız bir ülke olarak tanınmaması ve halen Sırbistan'ın bir parçası olarak görülmesi, Arnavut-Sırp uyuşmazlığının devam etmesine neden olmuş ve Kosova'nın ülkesel bütünlüğü için de bir tehdit oluşturmuştur.²⁰³

Böylelikle Kosova'nın bağımsızlık ilanından günümüze kadar geçen süreçte ve sonrasında, Kosova ile Sırbistan arasındaki ilişkileri iyileştirebilmek adına AB denetiminde görüşmeler düzenlenmiş olmasına rağmen iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Sırpların, Kosova politik sistemine entegrasyonu bir şekilde gerçekleştirilmiş ve etnik gerilimlerin bir şekilde yatıştırılmış olmasına rağmen Kosova'nın bağımsızlığı ve uluslararası statüsü konusundaki siyasi ve diplomatik tartışmalar, Sırbistan ile Kosova arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiş, bölgenin istikrarını tehdit etmiş ve her iki ülkenin entegrasyon sürecini engellemiştir.²⁰⁴

Kendin Karar Ver Hareketinin (Vetëvendosje –VV ya da Self Determination) genel başkanı olan Albin Kurti, AB denetiminde gerçekleştirilen bu görüşmelere itiraz

²⁰³Lulzim Peci, “Kosova në kontekstin e sigurisë dhe të mbrojtjes së Ballkanit Perëndimor”, **Instituti Kosovar për Hulumtim dhe Zhvillim të Politikave**, Prishtinë, 2014, s. 63

²⁰⁴Instituti Kërkimor për Çështje Evropiane dhe të Zhvillimit & Grupi për Hulumtim të Politikave në Ballkan, “Skenarët e Finales së Madhe Ndërmjet Kosovës dhe Serbisë”, **Norwegian Embassy**, Nisan 2018, s. ii.

ederek Kosova’da yeni bir kimlik oluşturulmasını istememiştir. 1997 yılından itibaren Kosova siyasetinin önemli isimlerinden biri olan Albin Kurti, Sırp iktidarına karşı yapılan öğrenci ayaklanmalarını ve daha sonraki dönemlerde Sırp hükümetine karşı düzenlenen direniş protestolarını organize etmiştir. Bu hareketlenmeleri organize etmesi sebebiyle 1999 yılında bir Sırp polis tarafından tutuklanan Albin Kurti, daha sonraki yıllarda Kosova’nın siyasi hayatını yönlendirmede önemli olacak siyasi bir hareketin doğmasına sebep olmuştur. Böylece 2005 yılında, Albin Kurti ve diğer siyasi aktivistler, Vetëvendosje adında bir sivil girişim başlatmışlardır.²⁰⁵

Vetëvendosje, dış faktörlerin Kosova’nın siyasi hayatına karışmalarını ve Kosova’yı bu anlamda yönlendirmelerini engellemeyi amaçlayan milliyetçi siyasi bir partidir. Albin Kurti, 2010 yılında genel seçimlere katılarak milletvekili olmaya hak kazanmıştır ve Kosova’nın siyasi hayatında etkin bir rol almıştır. Sol-milliyetçi olarak nitelendirilen Albin Kurti, Kosova’nın Arnavut kimliğinden uzaklaştırılması adına yapılan hareketleri engellemek adına birçok girişimde bulunmuştur. Bu girişimlerden etkili olanı, Kosova’nın bağımsızlığından sonra Sırbistan’ın itirazları üzerine uluslararası aktörlerin Kosova’daki huzur ve barışın devamı adına yapmış olduğu müzakerelere hayır diyen Kendin Karar Ver Hareketidir.²⁰⁶

²⁰⁵ Nedim Emin, “Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu”, İstanbul, SETA Yayınları, I. Baskı, 2014, S. 55-56

²⁰⁶ Gashi, “A po krijohet ...”, s. 130

SONUÇ

Balkanlarda yapılan savaşların ve ayrılıkçı ayaklanmaların doğasına yönelik yapılan araştırmalarda en fazla karşımıza çıkan kavramlardan birisi etnik milliyetçilik olmuştur. Yaklaşık 600 yıl sürmüş olan Osmanlı hâkimiyetinin sona ermiş oluşu, Balkanları derinden etkileyerek bölgenin sürekli olarak etnik çatışmaların içinde kalmasına sebep olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun çökmesiyle, Balkan halkı için yeni bir döneme girilmiş ve böylelikle ayrılıkçı ayaklanmaların gelişme dönemi ve ulusal kimlik inşa süreçleri başlamıştır.

Arnavut ve Sırp milliyetçiliğinin tarihsel gelişim süreci üzerinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyet dönemi dışında, Kosova'yı da bünyesine dâhil eden Yugoslavya Kraliyeti ve Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti gibi yükselen ve çöken devlet yapılarının da etkisi büyük olmuştur. Toprak, zenginliğin en önemli kaynaklarından biri olduğu için, kurulan ve çöken bütün devletlerin amacı mümkün olduğu kadar çok toprak ele geçirmek olmuştur ama bölgelerin etnik bileşimleri dikkate alınmadan veya etnik farklılıkların örtülebileceğinden emin bir şekilde hareket edilip daha fazla etnik sorunların, çatışmaların doğmasına ve göç dalgalarının oluşmasına sebep olunmuştur. Böylece, etnik gruplar arasında önemsiz görünen farklılıklar Eski Yugoslavya Krallığı'nın sonunu getirip, Miloşević ve sonrası dönemlerde özellikle Kosova'da, çekişme ve çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur.

Bu bağlamda, insanları, toplumları, medeniyetleri ve uluslararası ilişkileri en çok etkileyen ideolojilerden biri olan milliyetçilik, Balkanlarda ulus-devletlerin inşasını da derinden etkileyen araç olarak yeni bir anlam kazanmıştır ve Arnavutlar ile Sırpalar arasında etnik karakterli birçok sorunun yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Etnik milliyetçilik yıllarca bir arada yaşamış Arnavut ve Sırpaları birbirine düşman etmiştir. Etnik milliyetçilikten ve dinsel farklılıklardan ilham alarak, Kosova

bölgesinde başlayan iki taraflı ayrılıkçı hareketler ve etnik çatışmalar zamanla trajik boyutlara ulaşmıştır.

Böylelikle, bu tarihsel süreçle birlikte şekillenen Kosova sorunu, etnik milliyetçilik dalgalarından ve etnik gruplar arasındaki dinsel, dilsel farklılıklardan fazlaca etkilenecek değişim göstermiştir. Kosova’da etnik çatışmaların doğmasında ve büyümesinde hem Arnavutların hem de Sırp’ların etkisi ve katkısı büyük olmuştur. İki taraflı çekişmelerin sonucu olarak, Kosova’nın, istikrarsız ve güvensiz bir bölgeye dönüştürülmesi Arnavutların ve Sırp’ların bir arada yaşamalarına engel olup ulusal kimliklerinin oluşum sürecinde, iki etnik grup arasındaki farklılıkları kutsayarak ötekilik duygusunun ve bitmeyen düşmanlığının dönemden döneme derinleşmesi için zemin hazırlanmıştır.

Etnik gruplar arasında yaratılan farklılıklar sonucunda yaşanan düşmanlıklar YSFC döneminde etkisini göstermiştir. Bu bağlamda, Tito milliyetçiliğinin ve dini farklılıkların gücünü hafife almadığı halde izlediği politikalar aracılığıyla ve Kosova’nın Sırbistan’a özerk bir bölge olarak bağlanmasına izin vererek Sırp’ların Federasyon içerisinde üstün bir konuma sahip olmalarını sağlayıp Arnavutların ise ikinci sınıf bir pozisyona düşmelerine sebebiyet vermiştir. Böylelikle 1974 Anayasasına göre de, Kosova’nın Sırbistan’a özerk bir bölge olarak bağlanması, etnik Arnavutların diğer etnik grupların gibi eşit haklara sahip olmamalarının göstergesidir. Daha sonraki dönemlerde ise YSFC bağlamında gerçekleşen anayasal ve siyasal ilerlemeler ile Kosova’daki fakirliğin, eşitsizliğin, işsizliğin ve kalitesiz eğitimin yarattığı boşlukların örtülmesine ortam hazırlanarak daha sonraki dönemde büyük memnuniyetsizliklerden doğan ayaklanmaların gerçekleşmesine sebep olunmuştur. Böylelikle, Kosovalı Arnavutlar, daha fazla hakka ve özgürlüğe sahip olmalarına rağmen Yugoslavya’dan ayrılmayı ve Arnavutluk’un bir parçası olmayı hedefleyen bir ulus olarak, hiçbir zaman Yugoslavya’nın birliğine ve istikrarına hizmet etmemişlerdir.

Ekonomik sorunların ve etnik çekişmelerin belirgin olduğu bir ortamda milliyetçilik akımlarının artması sonucunda, Miloşeviç tarafından “Büyük Sırbistan” fikrinin yeniden gündeme getirilmesi ve baskıcı politikaların izlenmesi Kosovalı Arnavutların ulus devlet kurma yönündeki taleplerinin belirgin şekilde artmasına sebep olmuştur. Arnavutların bu taleplerini durdurmak adına başlatılan etnik temizlik ve terör kampanyaları ise Kosova ile ilgili Slobodan’ın planlarının gerçekleşmesine hizmet etmiştir. şiddet eylemlerinin büyüyerek devam edişine karşın Kosova sorunun uluslararası alanda bir türlü gündeme alınmayışı, Miloşeviç’in iktidarda güçlenmesini sağlamış ve Kosova’da savaşı gerektiren olayların yaşanmasına sebep olmuştur.

Bu bağlamda, Sırlar, hep Kosovalı Arnavutların asimilasyonu aracılığıyla, kendi hegemonyası altında bir Kosova’yı hedeflemişlerdir. Uluslararası toplumun “umursamazlığı”, diplomatik yollarla sorunun czlmemesi, çatışmaların şiddetlenmesi ve yükselen gerginlik ve güvensizlik, insani ve stratejik nedenler NATO askeri müdahalesini gerekli kılmıştır. NATO’nun müdahalesiyle sona eren Kosova Savaşı, uzun ve çekişmeli bir tarihsel sürecin sonucu olmakla birlikte Kosova ve Kosova’da yaşayan Sırlar ile Arnavutlar için yeni bir yolculuğun başlangıcı olmuştur.

17 şubat 2008 yılında Kosova’nın tek taraflı bağımsızlık ilanı, Arnavutlar ile Sırlar arasındaki çekişmelerin sonu değil aksine Kosova’nın bağımsızlığı ve uluslararası statüsü konusunda süren siyasi ve diplomatik tartışmaların başlangıcı olmuştur.

Kosova’nın bağımsızlık ilanıyla birlikte ortaya atılan Arnavut ve Kosova birleşme fikri ve bu bağlamda, ticaret, eğitim ve kültür alanlarında yapılan geniş işbirlikleri ve ortak hareketler, Arnavut liderler tarafından yapılan stratejik eylemler olmakla birlikte, Sırların tepkisine sebep olmuştur. Kosova üzerinden yapılmaya devam eden oyunlar ülkenin etnik ve dinsel açıdan daha homojen hale getirebilme gerekçesiyle teklif edilen sınır değişiklikleri fikri, Kosova’da bağımsızlık ilanıyla

kapatılan birçok konunun yeniden tartışmaya açık hale getirilmesine neden olmuştur. Bu yeni tür çekışmeler Sırbistan ile Kosova arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiş, bölgenin istikrarını tehdit altında tutmuş ve her iki ülkenin Avrupa Birliğine entegrasyon sürecini engellemiştir.

Böylelikle, Arnavutlar ile Sırlar yüzyıllar süren çatışmaların iki tarafı olarak, milliyetçilik ve etnik ayrımcılık ateşini söndürememiştir. Birbirlerinden nefret eden iki etnik grup olarak Kosova bölgesinin istikrarı ve güvenliğı adına bir arada barış içinde yaşamayı henüz başaramamışlardır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Antic, Cedomir, **The History of Serbia**, Çev. Miljana Protić, Laguna, 2018.

Anzulovic, Branimir, **Heavenly Serbia**, From Myth to Genocide, New York University Press, 1999, s. 87

Bajrami, Arsim, **E drejta e Kosovës në tranzicion (E drejta Kushtetuese II)**, Prishtinë, Universiteti i Prishtinës “Hasan Prishtina”, 2002.

Benoit-Rohmer, Florence, **Çështja e minoriteteve në Evropë**, Tiranë, Komiteti Shqiptar i Helsinkit, 1996.

Boçi, Sonila, **Minoritetet në Shqipëri Midis Identitetit dhe Integritetit 1939-1949**, Tiranë, Qendra e Studime ve Albanologjike, Instituti i Historisë, 2012.

Boriçi, Gjon, **Lufta për paqen në ish-Jugosllavi 1987-1999**, Tiranë, Botimet Geer, 2008.

Bozbor, Nuray, **Osmanlı Yönetiminde Arnavutlar ve Arnavut Ulusçuluğu**, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 1994

Brubaker, Rogers, **Nationalism Reframed, Nationhood and the National Question in the New Europe**, Cambridge University Press.

Brzezinski, Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2010.

Çelik, Bilgin, **İttihatçılar ve Arnavutlar**, İstanbul, Büke Kitapları, 2004.

Clayer, Nathalie, **Në fillimet e nacionalizmit shqiptar; Lindja e një kombi me shumicë myslimane në Evropë**, Tiranë, çev. Artan Puto, Botimet Përpjekja, 2012.

Dan Ryan, Van Winkle, **The Rise of Ethnic Nationalism in the Former Socialist Federation of Yugoslavia: An Examination of the Use of History**, Western Oregon University, 2005.

Durham, Edith, **High Albania**, London, Edward Arnold Publishers, 1909.

Durham, Edith, **The Burden of The Balkans**, London, Edward Arnold Publishers, 1905.

Durham, Edith, **Through the Lands of the Serb**, London, Edward Arnold Publishers, 1904.

Erdem, Eren, Balkanizasyon, **Çözülme ve Matruşka Devletler**, İstanbul, Alibi Yayıncılık, 2018.

Fischer, Bernd J., **Ahmet Zogu-Mbreti Shqiptar mes dy luftrave**, Tiranë, çev. Virgjil Muçi, Instituti i Studimeve Ndërkombëtare, 2010, s. XXVIII

Frashëri, Sami, **Shqipëria ç'ka qenë, ç'është e çdo të bëhet**, Tiranë, Shtëpia Botuese Reklama, 2010.

Frashëri, Kristo, **Lidhja Shqiptare e Prizrenit 1878-1881**, Tiranë, Shtëpia Botuese Toena, 1997.

Gellner, Ernest, **Uluslar ve Ulusçuluk**, çev. Günay Göksü Özdoğan -Büşra Ersanlı Behar, İstanbul: Hil Yayınları, 1998.

Gellner, Ernest, **Nations and nationalism**, Cornell University Press, 1987.

Gjeçovi, Xh. Et al. **Historia e Popullit Shqiptar IV, Shqiptarët gjatë Luftës së Dytë Botërore dhe pas saj 1939-1990**, Tiranë, Shtëpia Botuese Toena, 2009.

Glenny, Misha, **Histori e Ballkanit 1804 – 1999**, Tiranë, Shtëpia Botuese Toena dhe IDK, 2000.

Goldstein, Joshua S., **Marrëdhëniet Ndërkombëtare**, Shtëpia Botuese Dituria, Tiranë, 2003.

Hobsbawm, Eric. J., **Kombet dhe nacionalizmi që nga 1780-a. Programi, Miti, Realiteti**, Tiranë, çev. Bashkim Shehu, Shtëpia Botuese Toena, 1996.

Hroch, Miroslav, **Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations**, trans. Ben Fowkes, Cambridge, Cambridge University Press, 1985

Human Rights Watch, “Nën Pushtetin e Urdhrave, Krimet e Luftës në Kosovë”, çev. Mustafa Nano, Virgjil Muçi, **Botimet Korbi**, Tiranë, 2002.

Jelavich, Barbara, **Balkan Tarihi, 18. Ve 19. Yüzyıllar**, İstanbul, Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, Küre Yayınları, 2009.

Jelavich, Barbara, **History of the Balkans; Twentieth Century**, Volume 2, New York, Cambridge University Press, 1983.

Tim Judah, **Kosovo What Everyone Needs to Know**, New, York, Oxford University Press, 2008.

Karpat, Kemal H., **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, çev. Recep Boztemur, Ankara, İmge Kitabevi, 2004.

Kedourie, Elie, **Avrupa'da Milliyetçilik**, Çev. Haluk Timurlaş, Ankara, Sosyal İlimler Komisyonu Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, 1971.

Lory, Bernard, Tiranë, **Europa Ballkanike nga 1945 në ditët tona**, Shtëpia Botuese Dituria, 2007.

MacKenzie, David, **Ilija Garasanin: Balkan Bismarck (East European Monographs S.)**, Columbia University Press, 1985.

Malcolm, Noel, **Kosovo: A Short History**, New York University Press, New York, 1998.

Mertus, Julie A., **Kosovo: How Myths and Truths Started a War**, University of California Press, 1999.

Omari, Luan, **Çështja e Pakicave Kombëtare dhe Shqipëria**, Tiranë, Shtëpia Botuese Dudaj, 2014.

Otrakovski, Vladimir, **Minorities In the Balkans**, New York, Transnational Publishers, Inc Ardsley.

Özkırmı, Umut, **Milliyetçilik Kuramları; Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2008.

Pavasovic Trost, Tamara, **Dealing with the Past: History and Identity in Serbia and Croatia**, Cambridge, Harvard University, 2012.

Petrovic, Rade, **II Fallito modello federale della ex Jugoslavia, Calabria**, Rubbettino, 2005

Puto, Arben, **Historia Diplomatike e Çështjes Shqiptare**, Tiranë, Shtëpia Botuese Albin, 2003.

Roberts, Adam, “NATO’s Humanitarian War over Kosovo”, **The International Institute for Strategic Studies**, 1999.

Schnaper, Dominique, **Bashkësia e qytetarëve-Mbi idenë moderne të kombit**, Tiranë, çev. Asti Papa, Shtëpia Botuese Dituria, 2008, s. 58-59

Renan, Ernest, **Nutuklar ve Konferanslar**, Çev. Ziya İshan, Ankara, Sakarya Basımevi, 1946

Shala, Xhavit, **Ballkani gjeopolitika dhe siguria**, Tiranë, Shtëpia Botuese Onufri, 2009.

Smith, Anthony D., **Milli Kimlik**, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim yayınları, 1994.

Smith, Anthony D. **Ulusların Etnik Kökeni**, çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Dost Kitabevi Yayınları, 2002.

Shala, Xhavit, Ballkani: **Gjeopolitika dhe Siguria**, Tiranë, Qendra e Studimeve për Siguri të Kombëtare, 2009.

canerssinger, John G., **Përse Kombet Shkojnë në Luftë**, Tiranë, Instituti i Studimeve Ndërkombëtare, çev. Jorgji Qirjako, 2007.

Todorova, Maria, **Balkan Identities, Nation and Memory**, New York, New York University Press, 2004.

Thomas, Raju G. C. Ed. **Yugoslavya Unraveled: Sovereignty, Self-Determination, Intervention**, Lexington Books, 2003.

Trencsenyi, Balazs ve Kopecek, Michal ed, **Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe (1770-1945), Texts and Commentaries, Late Enlightenment-Emergence of the Modern 'National Idea'**, Institute for Historical Studies, 2006.

Trifunovska, Snezana Ed. **Yugoslavia Through Documents: From Its Creation to Its Dissolution**, Martinus Nijhoff Publishers, 1994.

Varady, Tibor, **Ethnic conflict menagment, The case of Yugoslllavia**, Ravena, Longo Editore, 1997.

Vickers, Miranda, **Midis Serbëve dhe Shqiptarëve- Një Histori e Kosovës**, Tiranë, Shtëpia Botuese Toena, 2004.

Vukaj, Shaqir, **Rusia dhe Kosova**, Tiranë, Shtëpia Botuese Enriko Koço, 2007.

Wachtel, Andrew Baruch, Tiranë, **Ballkani në historinë moderne**, Botimet Toena, 2012.

2. Tezler

Ago Orion, **Pakicat Kombëtare dhe Roli i Tyre në Marrëdhëniet Ndërkombëtare në Ballkanin Perëndimor**, Tiranë Universiteti, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006.

Ağır, Bülent Sarper, **Güvenlik çalışmaları alanında Kopenhag Okulu'nun toplumsal güvenlik kavramsallaştırması çerçevesinde bir etnik çatışma örneği olarak Kosova**, Doktora Tezi, 2013.

Ağır, Bülent Sarper, "Güvenlik ve Göç Kavşağında Kosova Sorunu", **Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi**, Cilt 69, No. 3, 2014.

Aliraj, Rovenat, **Gjeopolitika Serbe në mijëvjeçarin e ri: Ndikimi i saj në sigurinë ballkanike dhe hapësirën Shqiptare**, Tiranë, Akademia e Forcave të Armatosura, 2018.

Ardoliç, Mimoza, **Greater Albania- The Next Crisis in the Balkans**, Vaxjö University, School of Social Sciences, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Bregu, Edit, **Luftërat dhe Siguria në Ballkan gjatë Shekullit XX**, Tiranë, Universiteti i Tiranës, Doktora Tezi, 2016.

Emini, Ardian, **Presheva në Rrjedhat e Historisë Shek. XX**, Doktora Tezi, Universiteti i Tiranës, Tiranë, 2012.

Halimi, Redi, **Il dibattito intellettuale e politico in Albania tra le due guerre mondiali; Mehdi Frashëri tra "i vecchi" e "i giovani"**, Università Ca' Foscari Venezia, Doktora tezi, 2013

Sherifi, Isak, **Zhvillimet politiko-diplomatike në ish-Jugosllavi me theks të veçantë Kosova dhe Maqedonia 1981-2008**, Univeristeti i Tiranës, Tiranë, 2013.

3. Makaleler ve Raporlar

Abazi, Enika, “Çështja e Kosovës dhe Diplomacia Ndërkombëtare (1991-1990): Një Konflikt i Parashikueshëm”, **Qendra e Studimeve Albanologjike**, Tiranë, 2013.

Agani, Mentor, ed. “Raporti Kosovar, Konflikti, Reagimi Ndërkombëtar, Leksionet e Mësuar, Komisioni i Pavarur Ndërkombëtar për Kosovën”, **Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillime të Politikave (KİPRED)** Çev, Avni Spahiu, 2005.

Ağır, Bülent Sarper, “Güvenlik ve Göç Kavşağında Kosova Sorunu”, **Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi**, Cilt 69, No. 3, 2014.

Alpkaya, Gökçen, “NATO Müdahalesi Üzerine”, Tartışma Metinleri, **Ankara Üniversitesi, SBF Basımevi**, 1999

Alexander, Clinton W., “NATO’s Intervention in Kosovo: The legal case for violating Yugoslavia’s “National Sovereignty” in the absence of Security Council approval”, **Houston Journal of International Law**, Vol. 22, Nr. 3, 03. 03. 2003

Batt, Judy, The Question of Serbia, Paris, European Union, **Institute for Security Studies**, 2005.

Batakovic, Dusan T., “Kosovo and Metohija: History, Memory, Identity”, **The Christian Heritage of Kosovo and Metohija**, Sebastian Press, 2015.

Batora, J. Et al, “The Eu’s Crisis Management in the Kosovo-Sebia Crises”, EUNPACK, Universitas Comeniana Bratislavis, 2017.

Emin, Nedim, “Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu”, İstanbul, SETA Yayınları, I. Baskı, 2014

Clayer, Nathalie, “Kosova: The Building Process of a Territory from Nineteenth to the Twenty -First Century”, **Political and Cultural Legacies**, Eyal Ginio, Karl Kaser (ed), Ottoman Legacies in the Contemporary Mediterranean, 2013

Clayer, Nathalie, “The dimension of confessionalisation in the Ottoman Balkans the time of Nationalism”, **HAL, Archives -Ouvertes**, 2012.

Çeku, Ethem, “Kosova në shtendojen e Raporteve Shqiptaro- Jugosllave në Vitet 60-70”, **International Relations Quarterly**, Vol. 5, nr. 2, 2014

Demhaja, Agron, Peci, Lulzim, “Marrdhëniet Ndëretnike në Ballkanin Perëndimor: Implikimet për Kosovën”, **Instituti Kosovar për Hulumtim dhe Zhvillim të Politikave**, Prishtinë, 2014.

Doja, Albert, “Etniciteti, ndertimi kombetar dhe nacionalizmi ne territorin etnik shqiptar: qasje antropologjike e konfliktit te marredhenieve nderetnike”, Tiranë, **POLIS** 8, 2009.

Dugolli, I. Et al. “Centralizimi Etnik dhe Rreziqet e Zgjidhjeve të Ndërlikuara”, **Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillime të Politikave**, Prishtinë, 2007.

Duka, Ferit, XV. – XVIII. Yüzyıllarda Arnavut Nüfusunun İslamlaşması Süreci Üzerine Gözlemler, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı 2, 1991.

Egro, Dritan, “Arnavut Milliyetçi Doktrininde, Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Avrupa’nın Algılanışı”, **OTAM**, 33, Bahar 2013

Gashi, Shkëlzen, “The History of Kosovo, in the history textbooks of Kosovo, Albania, Serbia, Montenegro and Macedonia”, **Instituti për studime në shoqëri dhe Kulturë**, Prishtinë, Instituti për studime në shoqëri dhe Kulturë, Prishtinë 2016.

Geci, Faruk, “Tirana Kryeqyteti i Gjeopolitikës së Shqiptarëve”, **Qendra Kombëtare e Sigurisë dhe Mbrojtjes**, Tiranë 2014.

Human Rights Watch, “Nën Pushtetin e Urdhrave, Krimet e Luftës në Kosovë”, çev. Mustafa Nano, Virgjl Muçi, **Botimet Korbi**, Tiranë, 2002.

Instituti Kërkimor për Çështje Evropiane dhe të Zhvillimit & Grupi për Hulumtim të Politikave në Ballkan, “Skenarët e Finales së Madhe Ndërmjet Kosovës dhe Serbisë”, **Norwegian Embassy**, Nisan 2018.

Gashi, Ibrahim A po krijohet identiteti Kosovar?, Prishtinë, Forum 2015.

Grupi për Studime Juridike dhe Politike, “10 Vite Shtet: Cilat janë 10 pluset dhe 10 minuset që karakterizuan dekadën e parë të Pavarësisë”, Prishtinë, 2018.

International Crisis Group, “Pan-Albanianism: How Big a Threat to Balkan Stability?”, **Europe Report** No. 153, February 2004.

Islami, Hivzi, “Studime Demografike, 100 vjet të zhvillimit demografik të Kosovës”, **Akademia e Shkencave dhe Arteve të Kosovës**, Prishtinë, 2008.

Kullashi, Muhamedin, Identitetet në Sprovë, Prishtinë, Universiteti Paris 8, Forum 2015
Yayınları, 2017

Levent, Zeynel, “Tarihi Süreçte Kosova”, Ankara Üniversitesi, **Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü**, Atatürk Yolu Dergisi, 2013

Marolov, Dejan, “The Reasons for the Collapse of Yugoslavia”, **International Journal of Sciences**, Goce Delchev University, Makedonya, 2000.

Muharremi R. Et al. “Tërësia e Kompetencave Rehabilitimi i shoqërive të shkatërruara nga lufta Një projekt i koordinuar nga Qendra për Studime të Aplikuara në Negociatat Ndërkombëtare (CASIN), Administrimi dhe Qeverisja në Kosovë, Mësimet e mësuara dhe ato që mbeten për tu mësuar”, **Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillime të Politikave**, Prishtinë/ Gjenevë, 2005

Peci, Lulzim, “Kosova në kontekstin e sigurisë dhe të mbrojtjes së Ballkanit Perëndimor”, **Instituti Kosovar për Hulumtim dhe Zhvillim të Politikave**, Prishtinë, 2014.

Palairret, Michael, “Trepca, 1965-2000, Lessons Learned and Analysis”, **Unit of the EU Pillar of UNMIK in Kosovo**, 2003.

Reçica, Fetah, “Veçoritë Strukturale të Ekonomisë së Kosovës”, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë, 2009.

Republika e Kosovës, Ministria e Punëve të Jashtme, “Strategji për Arritjen e Njohjes së Plotë Ndërkombëtare të Republikës së Kosovës”, Prishtinë, 2011.

Russell, Martin, “Serbia-Kosovo Relations; Confrontation or Normalisation”, **European Parliament**, 2019

Sallova, Donik The Issue of Kosovar Identity, Priştine, AAB University, 2015

Sulçebe, Dritan, “Shqipëria dhe Kosova në kërkim të një të ardhmeje të përbashkët”, **Albanian Institute for International Studies**, Friedrich -Ebert – Stiftung, Tiranë

Uzgel, İlhan, “Sosyalizm’den Ulusçuluğa: Yugoslavya’da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması”, Ankara Üniversitesi, **SBF Dergisi**, 1992.

Uzgel, İlhan, Yeni Dünya Düzeni, Yeni Yugoslavya ve Miloşeviç Döneminin Sonu, **Mülkiye Dergisi**, Cilt XXIV, Sayı 225.

Veremis, Thanos, “Solutions Proposed by a Greek Think-Tank for the Kosovo Conundrum”, **Hellenic Foundation for European and Foreign Policy**, Working paper nr. 7, Athens, 2010.

Woehrel, Steven, Kosovo: Historical Background to the Current Conflict, **United States Congressional Research Service**, 1999.

4. İnternetten Makaleler

“Amaç Kosova’nın altın madenleri”, **Hürriyet Gazetesi**, Dünya Haberleri, 24. 06. 1998, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/amac-kosova-nin-altin-madenleri-39025489>

Bajrami, Hakif, “Letra e Enverit për Stalinin”, **Gazeta Dita**, 26. 08. 2018, <http://www.gazetadita.al/letra-e-enverit-per-stalinit/>

Bajrami Hakif, “Rëndësia Historike e Programit të LRBSH-së, 1963 (Programi i Adem Demaçit)”, **Radio Kosova e Lirë**, 03. 02. 2016, <https://www.radiokosovaelire.com/prof-dr-hakif-bajrami-rendesia-historike-e-programit-te-lrbsh-se-1963-programi-i-adem-demacit/>

“Bashkimi Shqipëri-Kosovë, sipas Ramës dhe Thaçit”, **Gazeta Dita**, Prishtinë, 7. 04. 2015, <http://www.gazetadita.al/intervista-e-plote-bashkimi-shqiperi-kosove-sipas-rames-dhe-thacit/>

Boletini, Elfije, “Kosova nuk e di se si shfrytëzohen pasuritë e saj”, **Gazeta Telegrafi**, 24. 02. 2015 <https://telegrafi.com/kosova-nuk-e-di-se-si-shfrytezohen-pasurite-e-saj/>

“Ç’ është EULEX-i”, EULEX Kosovo, <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=1,16>

“Deklaratat e Ramës për bashkimin Shqipëri- Kosovë, reagon ashpër Ministria e Jashtme Ruse”, **Gazeta Panorama**, 21. 04. 2017 <http://www.panorama.com.al/deklaratat-e-rames-per-bashkimin-shqiperi-kosove-reagon-ashper-ministria-e-jashtme-ruse/comment-page-1/>

Egro, Dritan, “Ribërja Politike e Ballkanit dhe Nacionalizmi Shqiptar”, **Gazeta Panorama**, Tiranë, 24. 01. 2018, www.panorama.com.al/riberja-politike-e-ballkanit-dhe-nacionalizmi-shqiptar/.

Etty, John, “Serbian Nationalism and The Great War”, **History Review Issue 63**, Mart 2009’da yayınlanmış, <https://www.historytoday.com/john-etty/serbian-nationalism-and-great-war>

Jashari, Omer, “Kosova-Sırbistan ‘Final Anlaşması’ Müzakereleri, Beklentiler ve Çıkmazlar”, **Time Balkan**, 17 Temmuz 2018, <http://timebalkan.com/kosova-sirbistan-final-anlasmasi-muzakereleri-beklentiler-ve-cikmazlar/>

“Kosova’nın Bağımsızlığı: Sürecin Tarihsel Analizi”, **Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, 18 şubat 2008, http://www.tasam.org/tr/TR/Icerik/800/kosovanin_bagimsizligi_surecin_tarihsel_analizi

Manetoviç, Edislav, “İlija Garasanin: Nacertanije AND NATIONALISM”, **The Historical Review/La Revue Historique, Institute for Neohellenic Research**, Volume III, 2006Rezoluta 1244 (1999) <https://www.vetevendosje.org/wp-content/uploads/2019/01/rez12441494293865.pdf>

Marta Szpala, Serbia-Kosovo negotiations-playing for time under pressure from the west, OSW Commentary, 2018-08-21, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2018-08-21/serbia-kosovo-negotiations-playing-time-under-pressure-west-0>

Sancaktar Caner, “Milošević’in Ölümü Üzerine Farklı Bir değerlendirme”, **Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, 15 Mart 2006, http://www.tasam.org/tr/TR/Icerik/366/milosevicin_olumu_uzerine_farkli_bir_degerlendirme

Marta Szpala, Serbia-Kosovo negotiations-playing for time under pressure from the west, OSW Commentary, 2018-08-21, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2018-08-21/serbia-kosovo-negotiations-playing-time-under-pressure-west-0>

<commentary/2018-08-21/serbia-kosovo-negotiations-playing-time-under-pressure-west-0>

“Kosova’nın Bağımsızlığı: Sürecin Tarihsel Analizi”, **Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, 18 Şubat 2008, http://www.tasam.org/tr/TR/Icerik/800/kosovanin_bağımsızlığı_surecin_tarihsel_analizisulçebe

Roberts, Adam, “NATO’s ‘Humanitarian War ‘ over Kosovo”, The International Institute for Strategic Studies, 1999.

The Wrap of Serbian Identity, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia; Anti-Westernism, Russophilia, Traditionalism, Belgrade, 2016, s. 79.
<https://www.helsinki.org.rs/doc/Studies17.pdf. s/79>

United Nations, Security Council, Resolution 1199 The situation in Kosovo (FRY), 23 September 1998.

ÖZET

Arnavut ve Sırp milliyetçiliklerinin anlaşılması, Kosova sorunu bağlamında sebep oldukları gelişmelerin dikkatli bir şekilde incelenmesini gerektirir. Arnavut ve Sırp milliyetçilikleri belli şartlar altında doğmuş, içsel ve dışsal faktörlerin etkisi altında gelişerek ve çatışarak Kosova sorununda etkilerini göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasından sonra Kosova, sürekli olarak ya Sırbistan'ın direk hâkimiyetinin altında ya da Sırbistan'ın egemen olduğu devlet yapılarının hâkimiyeti altında kalarak milliyetçiliğin etkisi ile kendi içinde yapılanmıştır.

İşte bu tezde Arnavut ve Sırp milliyetçilik hareketlerinin kavramsal ve tarihi bir analizi yapılmış ve buna bağlı olarak Kosova sorununun gelişim süreci ve Kosova Savaşı üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bu etnik gruplar kendi ulus devletlerini kurma yolunda ilerlerken Kosova, bu iki milliyetçilik için de odak noktası olarak görülmüştür. Kosova sorununun gelişme sürecine, Arnavut ve Sırp milliyetçiliklerinin dışında hangi dış ve iç unsurların etki ettiği; Kosova Savaşının başlamasında, sona ermesinde ve Kosova'nın tek taraflı bağımsızlığını ilan etmesinde uluslararası toplumun rolü incelenmiştir. Bağımsızlık ilanı ile Arnavutlar ile Sırlar arasındaki çekişmelerin sonunun gelmediği, aksine bu durumun yeni çekişmeli bir dönemin başlangıcı olduğunu anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kosova, Milliyetçilik, Etnik Çatışma, Savaş

ABSTRACT

A conceptual and historical analysis of nationalist movements in Albania and Serbia, respectively, is the main discussion topic of this thesis. Additionally, the thesis will discuss the effects of nationalism within the context of Kosovo - in its war for independence and in the development of the country as an independent state. Kosovo's position in relation to both Serbia and Albania establishing their own separate nation-states will be analyzed in an objective and conceptual way.

Apart from Albanian and Serbian senses of national identity, the thesis evaluated which factors (external and internal) have influenced the political development of Kosovo. Examining the role of the international community with regard to Kosovar statehood (from the start of Kosovo's war for independence through the war's end and the ensuing declaration of independence) is also very important. The position of this thesis is that Kosovo's independence is not the end to the rivalry between Albania and Serbia; rather, independence signals the beginning of a new, controversial stage to the relationship, now complicated by the many challenges that accompanied Kosovo's independence process.

Understanding Albanian and Serbian senses of nationalism requires a careful analysis of those countries' roles in the context of the Kosovo issue in general and of the 1999 Kosovo War in particular. Albanian and Serbian national identities were born under a complex set of conditions; internal and external factors continuously influenced and affected the Kosovo issue. The influence of nationalism in Kosovo will be examined by evaluating the Kosovo position after the fall of the Ottoman Empire; specifically, under the direct domination of Serbia or under domination indirectly, through state structures controlled by Serbia.

Keywords: Kosovo, Nationalism, Ethnic Conflict, War